

Nationaal Coördinator
Terrorismebestrijding

Individuele bedreigers van publieke personen in Nederland

Fenomeenanalyse en een beleidsverkenning

Individuele bedreigers van publieke personen in Nederland

Fenomeenanalyse en een beleidsverkenning

INHOUD

	Voorwoord Nationaal Coördinator Terrorismedebestrijding	4
1	De aanpak van verwarde bedreigers in Nederland COT Instituut voor Veiligheids- en Crisismanagement	6
2	Bedreigers van politici: risico's en interventiemogelijkheden Verwey-Jonker Instituut	24
3	Mensen met een psychische stoornis die publieke personen bedreigen: een aanpak gericht op zorg Zorg Consult Nederland	92
	Contactgegevens	143
	Colofon	144

Voorwoord

Bedreigingen aan het adres van gezagsdragers vormen een serieus probleem. Het veranderende maatschappelijke klimaat en de opkomst van internet dragen bij aan een verharding van de toon en een verlaging van de drempel tot het uiten van bedreigingen.

Voorkomen moet worden dat bedreigingen uitmonden in geweld. De NCTb neemt maatregelen om dit tegen te gaan. De beste beveiliging is echter het wegnemen van de dreiging. Dit was de reden voor mij om onderzoek te laten doen naar de aard en omvang van bedreigingen tegen gezagsdragers. Dit onderzoek is in deze publicatie gebundeld.

Wat allereerst opvalt, is dat de dreiging vooral uitgaat van eenlingen. Deze zogenoemde solistische dreigers ontberen een duidelijk groepslidmaatschap. Zij vormen als individu - ook in hun uitingen - een bedreiging voor politici of leden van het Koninklijk Huis.

De ongekende eenling is het meest gevaarlijk, zo blijkt. Deze pleegt een aanslag zonder aankondiging vooraf. Bedreigers die zich wel kenbaar maken uiten hun dreiging door het sturen brieven of e-mails. Zij laten van zich horen via per telefoon, op het internet of door fysieke bejegening. Het onderzoek van het Verwey-Jonker Instituut laat verschillende categorieën zien. Iedere categorie heeft specifieke kenmerken, die een indicatie geven voor het risico tot gewelddadig gedrag.

Grote zorg gaat uit naar die categorieën bedreigers die aangemerkt kunnen worden als 'verwarden'. Het betreft hier personen, die, als gevolg van een psychologische probleem of een psychische stoornis, gewelddadig kunnen worden. Het onderzoek van bureau Zorgconsult bespreekt de mogelijkheden voor zorgverlening aan deze bedreigers. Een preventieve aanpak om te voorkomen dat deze bedreigers gewelddadig worden.

Het COT plaatst beide onderzoeken in een (internationaal) wetenschappelijk kader en komt met perspectieven voor een aanpak van deze groep. Een aanpak waarbij dankbaar gebruik kan worden gemaakt van de kennis en ervaring in de Verenigde Staten, Groot-Brittannië en Zweden.

Onderzoek als dit is letterlijk van levensbelang. Mijn inzet de komende jaren is het vertalen van dit onderzoek naar effectieve maatregelen, samen met alle betrokken partners.

drs. E.S.M. Akerboom
Nationaal Coördinator Terrorismebestrijding

1 De aanpak van verwarde bedreigers in Nederland

COT Instituut voor Veiligheids- en Crisismanagement

Prof. Mr. dr. E.R. Muller

Mr. drs. R.P. Bron

D. de Hoog Ma, MSc

L.P. van der Varst MSc

1.	Inleiding	8
2.	Omvang en ernst van bedreigingen	9
3.	Instrumentarium: mogelijkheden en beperkingen	12
4.	Aanpak van verwarde- en verward-gefrustreerde bedreigers: naar een betere aansluiting van zorg voor veiligheid en geestelijke gezondheid	13
5.	Tot besluit	21
	Literatuur	22

1. INLEIDING

“Fixated people are of concern, not just because they create problems for public figures and their security systems, but because many are seriously mentally ill individuals in need of care, who in most cases cause harm only to their own lives and well-being”

(Mullen et al, 2009)

Met enige regelmaat worden publieke ambtsdragers, denk aan landelijke politici, rechters en advocaten, burgemeesters en wethouders, bedreigd. Die dreigementen nemen verschillende vormen aan en verschillen in omvang en ernst (Voerman, 2008). De motivatie en het profiel van de afzender van dergelijke bedreigingen verschilt. Ook de oorsprong van de bedreiging varieert: de bedreiging kan van buitenaf komen (buitenlandse mogendheid of terroristische groepering) of afkomstig zijn van eigen bodem (een extremistisch subject, idolaat persoon of politieke rivaal). Daarnaast kunnen de bedreigingen vooraf aangekondigd zijn, of kunnen de bedreigers zich vanuit het niets ‘succesvol’ manifesteren (denk aan Karst T. of de belager van de Italiaanse premier Berlusconi).

Bedreigingen zijn geen nieuw fenomeen, maar desondanks lijkt er een verband te bestaan tussen het aantal bedreigingen en de zich voltrekkende maatschappelijke veranderingen (De Groot et al, 2009). De verwachting is dat het aantal bedreigingen dan ook eerder zal toenemen dan afnemen. Het merendeel der bedreigingen lijkt relatief onschuldig. Toch kan hier niet blind op worden gevaren. De gevolgen van een ‘geslaagd’ dreigement, met andere woorden een dreigement dat wordt omgezet in een daadwerkelijke fysieke aanslag op een publiek persoon, zijn enorm. Temeer indien het personen betreft die een bijzondere verantwoordelijkheid of functie vervullen binnen de democratische rechtsorde, zoals ministers en staats-secretarissen, staatshoofden, burgemeesters en andere politici. Het kan de politieke en maatschappelijke stabiliteit van een staat voor korte of lange termijn ernstig bedreigen (zie de twee politieke moorden op Fortuyn (2002) en Van Gogh (2004)). Het is zaak nauwkeurig te bezien welk instrumentarium voorhanden is om bedreigingen adequaat het hoofd te bieden. Er wordt in toenemende mate studie verricht naar bedreigingen en beveiligingsmaatregelen. In onder meer het Verenigd Koninkrijk en Zweden wordt tevens in de praktijk al enige jaren geëxperimenteerd met nieuwe interventiemogelijkheden voor specifieke dadertypen.

Het doel van dit beleidsessay is om een handelingsperspectief te bieden voor een nieuwe benadering van bedreigingen in Nederland die zijn gericht op publieke ambtsdragers en zijn uitgevoerd door specifieke dadertypen: de ‘verwarde’ en de ‘verward-gefrustreerde’ bedreiger. Hiermee wordt een bijdrage geleverd aan een (verdere) differentiatie van de aanpak van gecommuniceerde bedreigingen. Aan de hand van een helder beoordelingskader schetst dit essay de contouren en implementatie van die nieuwe aanpak. Hierbij wordt gebruik gemaakt van recente studies van het Verwey-Jonker Instituut (De Groot et al. 2009) en Zorgconsult (Hamers et al. 2009).

De opbouw van dit beleidsessay is als volgt. Ten behoeve van de ontwikkeling en implementatie van een nieuwe beleidslijn is het allereerst essentieel zicht te krijgen op de *omvang en ernst van bedreigingen* (huidige situatie). Ten tweede is een helder beeld nodig van *mogelijke oplossingen* van het geconstateerde probleem

(gewenste situatie). Hierbij wordt gekeken naar het in te zetten instrumentarium met daarbij aandacht voor mogelijkheden en beperkingen. En ten derde is kennis nodig over mogelijkheden voor succesvolle implementatie. In dit kader wordt ingegaan op de *aanpak van verwarde- en verward-gefrustreerde bedreigers: naar een betere aansluiting van zorg voor veiligheid en geestelijke gezondheid*. Deze opbouw wordt in de navolgende pagina’s van een nadere uitwerking voorzien.

2. OMVANG EN ERNST VAN BEDREIGINGEN

“Public figures, who combine power and a media profile, are in today’s world at risk of attack from four broad sources: terrorist organisations, political extremists, criminal conspiracies, and the fixated.”

(Mullen et al, 2009)

In verschillende landen is studie verricht naar bedreigingen. Daarbij gaat het onder meer naar bedreigingen van publieke figuren, zoals ‘celebrities’ (Dietz et al., 1991; Fein en Vossekuil, 1998), politici (Dietz et al., 1991; Adams et al., 2009) en leden van het Koninklijk Huis (James et al., 2008). De studie naar bedreigers van publieke figuren wordt verricht in de context van de studie naar stalkers en stalking in het algemeen: er wordt voortgebouwd op de daarin gebruikte dadertypologie en handelingskenmerken (Glancy, 2008). In Nederland wordt door de criminoloog Malsch specifiek onderzoek gedaan (Malsch et al., 2002).

Vanwege hun prominente publieke profiel trekken publieke figuren vaak bovengemiddelde aandacht en hebben als gevolg te maken te maken met vormen van ‘afwijkende communicatie’: fysieke belaging, directe dreigbrieven of indirecte dreigementen via bijvoorbeeld webfora. Vooral niet-fysieke communicatievormen zijn door het relatieve gemak en laagdrempeligheid van uiten, aan de orde van de dag.

Dat de beweegredenen voor het uiten van dreigementen niet alleen politiek- ideologisch zijn gemotiveerd is inmiddels genoegzaam bekend (James et al., 2008). De studies uit verschillende delen van de wereld (VS, Canada, Groot-Brittannië) maken duidelijk dat deze problematiek niet beperkt is tot één land of één doelgroep, maar wijdverspreid is in de Westerse wereld.

In Nederland

Ook in Nederland zijn enkele studies verricht naar bedreigingen (Bovenkerk et al., 2005; Malsch et al., 2002). Meer recent hebben De Groot et al. (2009) geregistreerde bedreigingen van landelijke politici, leden van het Koninklijk Huis en wethouders in de regio Haaglanden in de periode 2005 - november 2008 aan een verdiepend onderzoek onderworpen. De registraties werden bijgehouden door het Team Bedreigde Politici (TBP) van de politie Haaglanden. Zij registreerden in genoemde periode in totaal 847 aangiftes van bedreigingen. Het gaat om een gemiddelde van 250 bedreigingen in de afgelopen 3 jaar (De Groot et al., 2009). In een meerderheid van de aangiften (58%) wordt een verdachte gevonden. Een klein deel (2%) daarvan wordt direct geseponeerd. In ongeveer 29% van de aangiften blijkt het niet mogelijk een verdachte te vinden dan wel is de zaak niet vervolgbaar. Deze zaken worden als oplegger gearhiveerd (De Groot et al., 2009).

In de onderzoeksperiode hebben in totaal 106 politici aangifte van in totaal 847 bedreigingen gedaan. Het gemiddelde slachtoffer heeft over een periode van een kleine vier jaar zo'n acht tot tien keer te maken met bedreigingen aan zijn of haar adres. Hierbij zij opgemerkt dat niet alle slachtoffers (altijd) aangifte van bedreiging doen en dat er grote verschillen kunnen bestaan per slachtoffer. De geregistreerde aangiften betreffen in elk geval het minimale aantal aangiften. Het is onbekend hoe groot het zogeheten *dark number* is. We kunnen hieruit een aantal zaken afleiden: a) dat bedreigingen een reëel probleem vormen, b) dat een relatief grote concentratie van bedreigingen zichtbaar is rond een select aantal politici, c) dat politici, uit de aard van hun beroep, vroeg of laat te maken kunnen krijgen met enige vorm van bedreiging.

Daderdifferentiatie

Er is in het buitenland veel onderzoek verricht naar de motieven en achtergronden van daders van stalking en bedreiging (zie voor een overzicht Glancy 2008). Het onderzoek in Nederland is veelal nog verkennend van aard. De onderzoekers van het Verwey-Jonker Instituut analyseerden voor Nederland 351 dossiers van zaken van waarin de verdachte bekend was. De 351 bedreigingen zijn afkomstig van 167 bedreigers. De bedreigers zijn vervolgens gecategoriseerd met behulp van een (aangepaste) typologie van bedreigers.¹ (De Groot et al., 2009). Hieronder is de 'top 5' van dadertypen weergegeven. De gehele tabel is te vinden op bladzijde 51 van dit rapport.

Type bedreiger	Aantal verdachten	Aantal bedreigingen
Straattaalddreiger	103 (60%)	122 (35%)
Verwarde	13 (9%)	125 (36%)
Verward- gefrustreerde	16 (10%)	26 (7%)
Gefrustreerde	15 (9%)	18 (5%)
Overig + grap	7 (4%)	7 (2%)

De verschillende type bedreigers uiten, uitgezonderd het radicale type en het verwarde type, vooral enkelvoudige bedreigingen. Opgemerkt moet worden dat enkelvoudigheid of meervoudigheid an sich ons geen informatie oplevert over het risico dat de bedreiging daadwerkelijk ten uitvoer wordt gebracht.

Om zicht te krijgen op de ontwikkeling van een bedreiging naar een daadwerkelijke aanslag wordt de schematische weergave van het escalatiespectrum gehanteerd die wordt aangeduid met *path of intended violence*.

Figuur 1. 'Path to intended violence' (Calhoun & Weston, 2003; uit I-POL, 2007)

¹ De oorspronkelijke typologie is ontwikkeld door de dienst IPOI van het KLPD (Voerman 2008).

Voor bedreigers geldt dat veelal enkel de eerste stap wordt gezet: het uiten van onvrede of frustratie. Soms heeft men niet eens een grief als basis voor een bedreiging, maar betreft het simpelweg een (misplaatste) grap. Voor anderen volstaat enkel het uiten van een grief. Dit is in lijn met bevindingen uit eerder onderzoek. Zo stellen Bovenkerk et al. (2005: 7) bijvoorbeeld: 'dreigers moorden niet en moordenaars dreigen niet'. En uit de dossierstudie van De Groot et al. (2009) komen de bedreigers eveneens *niet* als *daadwerkelijke doeners*, maar als *vrijblijvende bluffers* naar voren. Toch zijn bedreigingen, zeker die afkomstig van specifieke typen bedreigers, niet zonder risico. Zo kunnen ambtsdragers worden gehinderd in hun functioneren, zich in hun bewegingsruimte beperkt voelen of zelfs geïntimideerd raken. Bovendien bestaat er altijd nog het risico dat een dreiging daadwerkelijk effectueert.

De zogeheten 'verwarde' bedreiger is het minst voorspelbare type. De bedreigingen van dit dadertype vinden hun oorsprong vaak in een psychose. De kans is aanwezig dat gedurende die psychose het dreigement vergezeld kan gaan van geweld. Hoewel dat bepaalde risico's met zich brengt, is het allerm minst zeker of dat geweld de publieke ambtsdragers kan raken. In een vergelijkend overzicht van internationale studies naar daders van stalking stelt Rosenfeld "Perhaps the most compelling finding is that the presence of a psychotic disorder appears to decrease the likelihood of violence. Virtually every study that has analyzed this relationship has observed a significantly lower rate of violence among psychotic stalkers compared to nonpsychotic stalkers" (Rosenfeld 2004: 22). Tegelijkertijd maakt een andere studie duidelijk dat in verreweg de meeste niet-terroristisch gemotiveerde aanslagen op politici gepleegd werden door verwarden die in veel gevallen ten tijde van hun daad psychotisch waren (Mullen et al. 2009).

Het type waaraan, op basis van het Nederlandse dossieronderzoek, naast de verwarde, een hoog risico verbonden is, betreft echter de *verward- gefrustreerde bedreiger*. Hiervoor zijn verschillende redenen:

1. de aanwezigheid van diverse kenmerken die geweld in de hand kunnen werken;
2. de aanwezigheid van een duidelijke frustratie, gecombineerd met sociaal-maatschappelijke problematiek;
3. werkloosheid en uitkeringsafhankelijkheid;
4. een scala aan problemen (alcohol, trauma's, ontbreken van stabiele relaties).

Dit zijn factoren die blijken uit de literatuurstudie ook van toepassing zijn op aanslag- en geweldplegers (De Groot, 2009).

Voor het kwalificeren van daders van bedreigingen zijn 351 dossiers geanalyseerd. Maar liefst 43% van deze dossiers (151 bedreigingen) zijn afkomstig van het dadertype verwarde of verward-gefrustreerde bedreiger. Uit verschillende onderzoeken blijkt overigens dat het merendeel van de bedreigers en/of aanslagplegers een geestelijke stoornis heeft. Hieruit blijkt dat dit specifieke dadertype dominant is. De verwarde bedreiger is een persoon met ernstige psychiatrische problematiek, zoals wanen of psychoses. De aard van de psychische problematiek is belangrijk voor de dreigingsinschatting: deze kan zowel risicoverhogend als risicoverlagend zijn. De verward gefrustreerde bedreiger heeft geen psychiatrische problematiek, maar wel psychologische problemen zoals stress en trauma's. De dreiging ontstaat vaak na frustratie over een maatschappelijk probleem dat persoonlijk nadeel oplevert voor de bedreiger.

Er zijn in de geanalyseerde dossiers 26 bedreigingen geuit door het type verward-gefrustreerde bedreiger, afkomstig van 16 bedreigers. Drie personen uiten meer dan een bedreiging. Alle bedreigers bevinden zich tenminste op de eerste trede van het escalatiespectrum. Drie bedreigers begeeft zich op de tweede trede van ideevorming. Zijn zien geweld als enige oplossing voor hun probleem (vaak is frustratie een belangrijk

motief). Van daadwerkelijke planning is, één uitzondering daargelaten, geen sprake. Wel valt op dat geen enkele bedreiger spijt heeft van zijn bedreiging (De Groot et al., 2009). De traceerbaarheid van deze groep bedreigers valt op. Die traceerbaarheid biedt aanknopingspunten met betrekking tot het plegen van een interventie.

De verwarde bedreiger is verantwoordelijk voor 125 zaken, dat is 36% van de totale bedreigingen. Die bedreigingen zijn geuit door 13 personen. Het gaat in hoofdzaak om enkelvoudige bedreigingen. Net als de verwarde- gefrustreerde laat de verwarde bedreiger sporen na. Hierdoor is zijn identiteit en woonadres eenvoudig te achterhalen.

3. HET INSTRUMENTARIUM: MOGELIJKHEDEN EN BEPERKINGEN

“Other types of stalkers [...] are probably less likely to be stopped by a criminal prosecution and a punishment. These types of stalkers often suffer from serious mental disorders [...]. This would imply that prison terms will often only temporarily prevent stalking. Namely during the period that the stalker is in prison. However, in many cases, stalking is even not stopped during this period [...].”

(Malsch 2007:207)

De bedreigingen van publieke personen die de NCTb ontvangt worden door de verschillende veiligheidsdiensten (KLPD, MIVD en AIVD) geregistreerd, onderzocht en geduid. De resultaten van dit onderzoek worden vervolgens verwerkt in een - al dan niet spontane - actualisering van de dreigingsinschatting voor de bedreigde. De inschattingen zijn relatief intensief en hebben een beperkte houdbaarheidsduur (Voerman 2008: 44). De dreigingsinschattingen worden onder meer gebruikt voor het instellen van noodzakelijke beveiligingsmaatregelen. Indien het personen betreft die een speciale verantwoordelijkheid of functie binnen de nationale rechtsorde vervullen of wier ongestoord functioneren het nationale belang dient, is de Rijksoverheid verantwoordelijk voor het treffen van veiligheidsmaatregelen. De Eenheid Bewaking en Beveiliging (EBB) van de NCTb speelt hierbinnen een centrale, coördinerende rol.

De bedreiging kan aanleiding vormen voor het nemen van vervolgmaatregelen. De maatregelen kunnen onderscheiden worden in drie categorieën:

- Het versterken van de informatiepositie. Doel hiervan is het duiden van de ernst van de bedreiging;
- Het entameren van beveiligingsmaatregelen onder coördinatie van de Eenheid Bewaking en Beveiliging (EBB) en middels uitvoer door diensten als de Dienst Koninklijke en Diplomatieke Beveiliging (DKDB), de Dienst Specialistische Recherche Toepassingen (DSRT), de Koninklijke Marechaussee (KMar), de Brigade Speciale Beveiligingsopdrachten (BSB) en de regionale politiekorpsen. Voor bedreigden die ressorteren onder het ‘rijksdomein’ treffen de EBB en de genoemde uitvoeringsdiensten bewakings- en beveiligingsmaatregelen. Deze maatregelen hebben tot doel om het beveiligingsniveau van het object van de dreiging dusdanig op te hogen dat daarmee de kans op het succesvol effectueren van een dreiging sterk afneemt of geheel wordt afgewend. Het kan daarbij gaan om een verscheidenheid aan maatregelen variërend van bijvoorbeeld de inzet van persoonsbeveiligers tot het treffen van specifieke fysieke- en elektronische beveiligingsmaatregelen. Evident worden dergelijke maatregelen getroffen naarmate de waarschijnlijkheid van effectuering van een bedreiging hoger wordt ingeschat;

- Opsporing en vervolging van bedreigers door het Openbaar Ministerie.² Naast het inlichtingenmatig monitoren en taxeren van acties door bedreigers en het treffen van gelegenheidsbeperkende security-maatregelen behelst strafrechtelijk ingrijpen een derde categorie vervolgmaatregelen. Hier betreft het die instrumenten die het strafrecht biedt om bedreigers op te sporen, een adequate bewijslast te verzamelen, verdachten van bedreigingen - eventueel - in hechtenis te nemen en toe te zien op succesvolle strafvervolg.

Het bestaande interventierepertoire heeft op het eerste gezicht een aantal beperkingen:

- Maatregelen richten zich in hoofdzaak op een verhoging van persoonsbeveiliging. Hieraan kleven naast onbetwiste voordelen, de reductie van (on)gekennde veiligheidsrisico's, ook nadelen zoals de impact van persoonsbeveiliging op het slachtoffer en zijn of haar directe sociale omgeving (Nijdam et al., 2008). Tevens is persoonsbeveiliging verbonden aan aanzienlijke publieke kosten, hoewel kosten geen overweging vormen in het al dan niet instellen van persoonsbeveiliging indien de situatie hiertoe aanleiding toe geeft.
- De afhandeling van bedreigingen via strafrechtelijke wegen is niet altijd in verhouding tot het gepleegde delict. Het strafrecht is een te zwaar en kostenintensief traject voor de afhandeling van lichtere of kennelijk onschuldige vormen van bedreiging.
- De strafrechtelijke maatregelen gericht op verdachten zijn reactief en niet gedifferentieerd naar specifieke typen van bedreigers. Het bestaande instrumentarium is mogelijk onvoldoende effectief of werkt zelfs averechts (Hamers et al., 2009). Kortom, er is onvoldoende differentiatie in (effectieve) interventiestrategieën voor de verschillende type bedreigers.

Deze constatering en inzichten uit omliggende landen (Verenigd Koninkrijk, Zweden) heeft een zoektocht naar nieuwe interventiemogelijkheden en nieuwe samenwerkingsconstructies of partnerschappen in gang gezet, in het bijzonder de samenwerking tussen organisaties binnen het veiligheidsdomein (KLPD, OM, NCTb) en instanties binnen de geestelijke gezondheidszorg. Hierbij is geput uit internationale praktijkervaringen.

4. AANPAK VAN VERWARDE- EN VERWARD-GEFRUSTREERDE BEDREIGERS: NAAR EEN BETERE AANSLUITING VAN ZORG VOOR VEILIGHEID EN GEESTELIJKE GEZONDHEID

“Sadly, to our knowledge no jurisdiction has yet reached the point of the active enforcement of good anti-stalking legislation, backed up by adequate mental health provisions for victims and stalkers.”

(Mullen et al., 2006).

Herziening en intensivering van de aanpak van ‘verwarde’ en ‘verward-gefrustreerde’ bedreigers is noodzakelijk. Als samengestelde ‘dadergroep’ zijn deze bedreigers sterk oververtegenwoordigd in de beschikbare

² Ook een eenvoudig politiecontact met de bedreiger kan als vervolgmaatregel gelden. Zeker bij specifieke typen bedreigers, zogeheten straattaalddreigers, is deze maatregel vaak uitermate effectief in het voorkomen van recidive (De Groot et al., 2009).

registraties. Ofschoon de omvang van deze doelgroep op samenlevingsniveau relatief beperkt lijkt ('enkele honderden'), onderstrepen verschillende redenen het belang van een nieuwe beleidsaanpak.

Noodzaak voor intensivering aanpak

Eerst en vooral betreft het dan de gevolgen van het handelen van verwarde- en verward-gefrustreerde bedreigers voor bedreigden en hun omgeving. Het gaat daarbij zowel om effecten voor de handelingsvrijheid van het slachtoffer als ook om effecten van psychosociale aard. Niet alleen als gevolg van de concrete bedreiging maar mogelijk ook als gevolg van het beveiligingsregime. In de tweede plaats betreft het de gevolgen van het handelen door verwarde- en verward-gefrustreerde bedreigers voor bedreigers zelf (Mullen 2006: 440). Als gevolg van dit handelen, kan een bedreiger worden opgenomen of opgesloten en bestaat er bovendien een gerede kans dat de bedreiger strafrechtelijk zal worden vervolgd. Effecten die doorgaans de situatie van de bedreiger niet helpen verbeteren: "interventies, exclusief gericht op het toekennen van straf, hebben weinig effect op recidive- en criminaliteitsvermindering, zeker als het gaat om delictplegers met psychi(atri)sche problemen." (Raad voor Maatschappelijke Ontwikkeling 2007: 51) In de derde plaats kunnen mogelijke escalatierisico's van het handelen door dit samengestelde 'dadertype' niet worden veronachtzaamd. Weliswaar zullen verreweg de meeste van deze bedreigers hun bedreigingen nooit effectueren. Echter, een beperkt aantal van deze bedreigers is - potentieel - in staat om (grof) geweld te gebruiken.

Ook onderstrepen meer institutionele redenen een wijziging van de aanpak. Vanwege hun oververtegenwoordiging maken verwarde- en verward-gefrustreerde bedreigers een forse aanspraak op beschikbare capaciteit en middelen. Bedreigingen vereisen immers altijd (recherche-) onderzoek en risicotaxatie. Ook vereisen bedreigingen in bepaalde gevallen maatregelen gericht op de bescherming van de beveiligde en in verreweg de meeste gevallen ook maatregelen gericht op de bedreigers zelf. In dat verlengde geldt voor verwarde bedreigers bovendien dat de effecten van repressieve maatregelen relatief beperkt blijven (Mullen, 2006). Mogelijk niet voor wat betreft het wegnemen van de dreiging op korte termijn door opsporing, vervolging, sanctionering en sanctietoepassing. Echter wel waar het gaat om het teweegbrengen van meer duurzame - intrinsieke - effecten bij leden van de doelgroep. De mogelijkheden van het strafrecht zijn hiervoor vaak simpelweg niet toereikend. Een derde institutionele reden betreft het veelal nog gescheiden van elkaar functioneren van zorg- en meer repressieve circuits. Hierdoor vindt de aanpak van de samengestelde dadergroep die hier centraal momenteel vaak arbitrair en vanuit één perspectief - 'zorg' danwel 'straf' - plaats. Het is deze reden die bij de herziene aanpak van verwarde bedreigers een centrale plaats inneemt.

Synergiemogelijkheden repressieve- en curatieve aanpak³

De aanpak van verwarde en verward-gefrustreerde bedreigers vindt nu vaak vanuit één perspectief plaats. Maatregelen richten zich ofwel op het wegnemen van dreigingen voor de rechtsorde - voor de bedreigde in het bijzonder en de samenleving in het algemeen - danwel op het bevorderen van de geestelijke gezondheidstoestand van de bedreiger. Scherp gesteld, wordt de aanpak nu situationeel en met een aanzienlijke mate van toevalligheid bepaald. Met als resultaat dat er óf repressief, óf preventief opgetreden wordt, of op zijn best volgtijdelijk: "Eerst gaat de aandacht uit naar de schuldvraag, pas daarna en soms in mindere mate naar wat er vanuit doelstellingen als recidivevermindering en resocialisatie met de desbetreffende persoon

moet gebeuren. Het tweede dat opvalt - en dat daarmee in verband staat - is dat de totale keten waarin een delictpleger met psychi(atri)sche problemen terecht komt te weinig gericht is op het plegen van de goede interventies" (Raad voor Maatschappelijke Ontwikkeling 2007:53). Het heeft er daarom alle schijn van dat het voor deze doelgroep beschikbare instrumentarium onderbenut blijft. In de kern omdat de afstand tussen repressieve en curatieve instrumenten groot is en de synergiemogelijkheden tussen beide nog onvoldoende zijn erkend - laat staan beproefd. Gegeven het evidente belang van de veiligheid van de bedreigde én de geestelijke gezondheid van de bedreiger dienen het repressieve en het curatieve perspectief dichter bijeen gebracht te worden. Steeds meer auteurs benadrukken dan ook het belang van een dergelijke twee-sporen benadering waarin beide elementen noodzakelijk zijn (Marsch 2007, Mullen et al. 2006, Hoffmann et al. 2005, Mullen et al. 2009).

Barrières

Evident stuiten we hiermee op een aantal barrières. Zo zijn de repressieve en curatieve instituties nu vaak nog geen logische partners. Er is sprake van een zekere onbekendheid met elkaars bevoegdheden, taken en mogelijkheden. Voorts lijken de repressieve en curatieve belangen uiteen te lopen waardoor het onderlinge vertrouwen tussen beide instituties beperkt blijft en vaak persoons- en situatie-afhankelijk is. Dit maakt het in de praktijk moeilijk om beide instrumentaria voor een gedeeld doel in te zetten. De Raad voor Maatschappelijke Ontwikkeling constateerde recent: "Aan de 'voorkant' is er onvoldoende hulp voor mensen met problemen rondom drugsgebruik, verslaving en psychische problematiek. De vermaatschappelijking van de zorg en de bureaucratie en versnippering van het zorgaanbod leiden er toe dat veel mensen niet de hulp krijgen die zij nodig hebben, waardoor ze (ongewild) in situaties kunnen komen die hen vatbaar maken voor het plegen van delicten. Deze mensen behoren niet tot de groep 'calculerende' delictplegers, maar missen vormen van begrenzing en zijn primair hulpbehoevend." (Raad voor Maatschappelijke Ontwikkeling 2007:39).

Meer in het bijzonder, is het delen van informatie over - *in casu* - een verwarde- of verward-gefrustreerde bedreiger lastig. Repressieve informatie mag niet altijd worden gedeeld terwijl curatieve informatie bescherming geniet middels het beroepsgeheim van behandelaars. Overkoepeld is het delen van beide typen informatie gebonden aan privacyrichtlijnen. Een andere barrière op meer specifiek niveau behelst de notie van de geestelijke gezondheidszorg over het belang van een scheiding tussen repressieve en curatieve acties. Vermenging van deze zou namelijk de vertrouwensrelatie tussen cliënt en behandelaar schade toe kunnen brengen. Teneinde ook maar de schijn van een dergelijke vermenging te voorkomen, wordt door de geestelijke gezondheidszorg vaak afstand betracht waar het gaat om repressieve acties.

Gedeeld belang

Ondanks deze en ongetwijfeld andere barrières is het van belang om te onderstrepen dat het algemeen maatschappelijk belang overduidelijk baat heeft bij een gecombineerde toepassing van curatieve en repressieve instrumenten. Een bedreiging door een verward persoon kent immers twee slachtoffers: de bedreigde maar ook de bedreiger zelf. Beide slachtoffers zijn zodoende ook gebaat bij een zo toegerust mogelijk aanpak. Ook is het van belang om te onderstrepen dat er - juist gegevens de aard van een bedreiging door een verwarde of verward-gefrustreerde - in werkelijkheid altijd sprake zal zijn van het interfereren van repressieve en curatieve acties. De vraag spitst zich in deze aanpak vooral toe op het repressief en curatief potentieel zo optimaal mogelijk kan worden benut vanuit een gedeeld belang. Maar wat behelst dit gemeenschappelijke belang dan in concreto?

³ In dit rapport wordt onder 'curatief' een aanpak verstaan gericht op 'cure' en 'care'.

Op basis van ervaringen met de aanpak van verwarde- en verward-gefrustreerde bedreigers is op voorhand duidelijk dat zuiver strafrechtelijk ingrijpen beperkte effecten sorteert. Vanuit dat vertrekpunt wordt dan ook meer verlangd van een curatieve aanpak van deze samengestelde dadergroep. Niet vanuit de notie dat curatief ingrijpen ‘geneest’ maar vanuit het idee dat met name de (forensische) geestelijke gezondheidszorg dit type bedreigers kan bijstaan bij het beter beheersen van hun problematiek. Voornamelijk dat aspect maakt ook dat repressieve instituties veel te winnen hebben bij een effectieve behandeling van een verwarde of verward-gefrustreerde bedreiger. Als de behandeling de dreiger immers in staat stelt om zijn problematiek te beheersen, neemt daarmee de waarschijnlijkheid van ‘recidive’ af. Tegelijkertijd neemt hierdoor ook het risico voor de bedreigde af en vermindert of verdwijnt de noodzaak voor gerichte inlichtingenvergaring, beveiliging of strafrechttoepassing. Kortom, uitgaande van dit type bedreigers c.q. cliënten hebben ook bedreigden en repressieve instituties baat bij snelle en effectieve curatieve interventies.

Samenwerking tussen repressieve en curatieve instituties: buitenlandse ervaring

Uitgaande van een vergelijkbare problematiek en het dilemma van de meest effectieve aanpak, zijn in Groot-Brittannië de afgelopen jaren waardevolle ervaringen opgedaan. Als samenwerkingsverband tussen de Britse Ministeries van Binnenlandse Zaken en van Volksgezondheid is in 2006 het *Fixated Threat Assessment Centre* (vanaf hier: FTAC) gestart als pilot. FTAC is een multidisciplinaire organisatie waarbinnen politiefunctionarissen en functionarissen uit de geestelijke gezondheidszorg (forensische psychiaters, psychologen) samenwerken om verwarde en verward-gefrustreerde bedreigers - ‘fixated’ - de benodigde zorg te bieden en de tegelijkertijd de dreiging die van deze groep uitgaat, te reduceren.

De ervaringen met deze samenwerkingsvorm zijn tot dusver veelbelovend. Ten eerste omdat de mobilisatie van gezamenlijke repressieve en curatieve expertise leidt tot betere inschattingen. Zowel vanuit het perspectief van de veiligheidsrisico’s voor de bedreigde(n) als voor wat betreft het ziektebeeld en de zorgbehoefte van de bedreiger. Naast het gezamenlijk beoordelen van informatie stelt gezamenlijk case-management in staat om adequate maatregelen te treffen. Bijvoorbeeld waar het gaat om het snel en goed doorverwijzen van de verwarde/verward-gefrustreerde cliënt. Of om het beter toerusten van de beveiliging op basis van de gezamenlijke inschatting van het risico. Bovendien impliceert het casemanagement door FTAC dat ‘cases’ gedurende een langere periode gevolgd worden. Met als evident voordeel dat er ook na intake zicht blijft bestaan op de ontwikkelingen van de cliënt en er telkens opnieuw een taxatie kan worden gemaakt van de risico’s van deze. Wat daarbij frappeert, is dat op basis van de aanpak en monitoring door FTAC er - in de loop der tijd - daadwerkelijk kan worden vastgesteld dat er in veel gevallen minder risico uitgaat van ‘cases’. Dit heeft FTAC een aantal jaar en vele honderden cases later inmiddels beproefd en bewezen. Een bijkomend voordeel van een dergelijke aanpak is de gestage opbouw van kennis. FTAC-medewerkers hebben in de afgelopen jaren vele relevante publicaties over dit fenomeen, zie onder meer de publicaties van James et al. en Mullen et al. in de literatuurlijst.

Fundament van de aanpak: reguliere geestelijke gezondheidszorg

Als basis voor de aanpak gelden de bestaande mogelijkheden die de geestelijke gezondheidszorg biedt. Volgens deskundigen is er om het samengestelde type bedreigers te behandelen in principe ‘niets nieuws’ nodig. De huidige inrichting en behandelstrategieën zijn volgens hen voldoende toegerust op het behandelen van verwarde en verward-gefrustreerde bedreigers. Over de onderliggende problematieken is veel kennis en ervaring voorhanden en veel van de bruikbare behandelingsmogelijkheden zijn *evidence based*.

Wel verdient een individuele benadering de voorkeur: de problematiek, diagnostiek en aanpak moeten te allen tijde op de cliënt worden toegesneden. Daarnaast is het tevens belangrijk om na te gaan welke specifieke mogelijkheden de forensische GGz biedt, aangezien er vanuit deze discipline veel ervaring met het verminderen van delictgedrag is opgedaan.

Voor de cliënt is het volgens deskundigen het beste als behandeling lokaal - in de eigen gemeente - plaatsvindt. Ook verdient het aanbeveling om de behandeling zo lang mogelijk (forensisch) ambulant te laten. Bij voorkeur bij een behandelaar die reeds in staat is geweest om een vertrouwensrelatie met de cliënt op te bouwen. Overigens is het in dat verband belangrijk om - nogmaals - te onderstrepen dat behandeling bij de cliënt uiteindelijk vooral kan leiden tot het beter om kunnen gaan met zijn problematiek. Volledig ‘gezezen’ is namelijk vaak niet aan de orde.

Eén van de dilemma’s die hierbij evenwel speelt, is in hoeverre bij de cliënt de bereidheid bestaat om vrijwillig medewerking te verlenen aan de (ambulante) behandeling. De kans is immers aanwezig dat de cliënt het zorgaanbod afwijst. Ofschoon dit natuurlijk - naast andere factoren - afhangt van de aard en intensiteit van de bedreiging én de gevolgen die hier door de autoriteiten aan verbonden worden. Mits de bedreiger hier geen vrijwillige deelneming aan verleent c.q. kan verlenen, kan gebruik worden gemaakt van een aantal alternatieven. Eén van deze vormt bemoei- danwel ‘outreaching’-zorg waarbij de cliënt vanuit de GGz of andere betrokkenen partijen actief benaderd wordt - bijvoorbeeld door zogeheten ‘bemoeizorgteams’.

Daarnaast zijn er ook dwingender alternatieven - van civiel- of strafrechtelijke aard. Deze stellen in staat om cliënten te dwingen tot een behandeling, opname en/of hechtenis. Uitgangspunt hierbij vormt onder andere het ‘gevaarscriterium’. Dit is de inschatting die wordt gemaakt ten aanzien van het daadwerkelijke gevaar dat de bedreiger vormt. En in het geval dit criterium uitwijst dat alleen een interventie van de geestelijke gezondheidszorg uitkomst kan bieden, zal hiertoe actie moeten worden ondernomen door de (forensische) GGz. Tevens vormt dit de basis om met de betreffende GGz in gesprek te komen. Indien het idee bestaat dat er van de cliënt een acuut risico uitgaat, kan tevens de crisisdienst van de GGz worden ingeschakeld. Daarbij is er in de huidige praktijk in de regel geen sprake van een opnameplicht. De politie is in de gevallen die het hier betreft daardoor sterk afhankelijk van medewerking door de GGz. Op basis van deze nieuwe aanpak zal moeten worden bezien in hoeverre dit een barrière vormt.

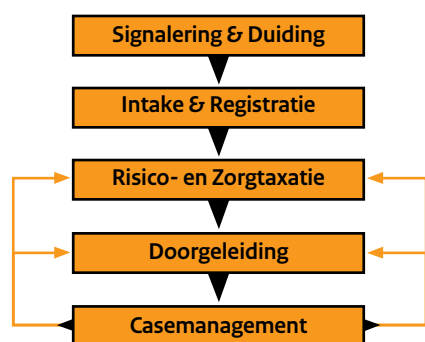
Verbinden van zorg voor veiligheid en geestelijke gezondheid: registratie, casemanagement & kennisopbouw op nationaal niveau

Hoewel er vanuit curatief perspectief ‘niets nieuws’ nodig is, behelst de aanpak van verwarde- en verward-gefrustreerde bedreigers een betere aansluiting van repressieve - deels ook nationaal gestuurde - acties. Om ervoor te zorgen dat zowel het belang van de veiligheid van de bedreigde als dat van de behandeling van bedreiger zo goed mogelijk gestalte kan krijgen, is er meer nodig dan aandacht voor een ‘opzichzelfstaande case’ die louter aandacht vanuit de GGz behoeft. Noodzakelijk is veiligheidszorg en de zorg voor de geestelijke gezondheid goed op elkaar worden aangesloten. Alleen dan zal immers het meest maximale resultaat kunnen worden bereikt. De Raad voor Maatschappelijke Ontwikkeling (RMO) heeft zich recent uitvoerig over dit vraagstuk gebogen. De RMO stelt dat voor niet langer de keuze tussen straffen en zorgen centraal te stellen, maar de vraag welk doel met welke middelen al dokterend en volgens de meest recente inzichten prioriteit heeft. Hierdoor ontstaat ruimte voor een betere aansluiting tussen straf- en

zorginterventies. Volgens de RMO dient de zorg zich enerzijds meer activerend en begrenzend op te stellen, anderzijds dient het strafsysteem meer ruimte te bieden voor passende zorginterventies (Raad voor Maatschappelijke Ontwikkeling 2007:69-71).

Aangezien dit voor wat betreft de doelgroep van verwarde bedreigers nog vaak niet het geval is, bestaat er vanuit dat gezichtspunt een noodzaak voor een meer coherente aanpak.

Deze aanpak bestaat uit vijf opeenvolgende stappen en wordt hieronder visueel gepresenteerd. Aansluitend worden deze stappen afzonderlijke toegelicht.

Figuur 2. Aanpak verwarde- en verward-gefrustreerde bedreigers

Stap 1: Signalering & Duiding

Deze aanpak spitst de aandacht toe op 'gekende' verwarde- en verward-gefrustreerde bedreigers. Oftewel op die groep bedreigers die zichzelf middels een bedreiging aan het adres van de bedreigde of anderen kenbaar maakt. Meer specifiek betreft het de groep die door repressieve instituties zijn gesignaleerd. Hetzij op basis van inlichtingenvergaring, door middel van een aangifte of anderszins. Weliswaar laat deze afbakening ruimte voor een zogeheten 'dark number'. De kans bestaat immers dat bedreigers zich wel kenbaar maken maar dat door hen geuite bedreiging niet leidt tot signalering door repressieve instituties. Bijvoorbeeld vanwege onderschatting of door onbekendheid met de te bewandelen paden. Het bevorderen van het 'signaleringsbewustzijn' door bijvoorbeeld beveiligingsambtenaren als ook anderen betreft echter een separaat aandachtspunt dat afzonderlijke aandacht vergt. Hier staat de aanpak van de door de repressieve instituties gekende verwarde- en verward-gefrustreerde bedreiger centraal.

Wanneer het deze vorm van signalering betreft, lijken de huidige mogelijkheden om deze mogelijk te maken, toereikend. De uitgangspunten van het huidige Stelsel Bewaken & Beveiligen en bestaande wetgeving - op het gebied van strafrecht, het verzamelen en delen van inlichtingen en registratie door politiediensten - bieden garanties dat dreigingsinformatie inzake (mogelijk) het type bedreigers dat hier centraal staat geregistreerd, gedeeld en opgevolgd wordt. Idealiter wordt deze lokale danwel nationale dreigingsinformatie aangeboden aan het Nationaal Informatieknooppunt (NIK) van het Korps Landelijke Politiediensten (KLPD). Om vervolgens te worden beoordeeld door specialisten (onder andere gedragsdeskundigen van de Dienst IPOL). Onder meer schatten deze specialisten de aard en ernst van de bedreiging in en duiden zij deze tevens door te categoriseren - in dit geval als een uiting van een verwarde- danwel een

verward-gefrustreerde. Ofschoon bekend is dat niet alle bekende informatie automatisch op deze wijze wordt gedeeld of veredeld, vormt ook dit een afzonderlijk aandachtspunt. Hiervoor geldt eveneens dat 'het signaleringsbewustzijn' als ook onbekendheid met de voorkeurswerkwijze er mogelijk toe kan leiden dat een bedreiger nationaal ongekend blijft.

Deze eerste stap behelst, kortom, de optimalisatie van de bestaande werkwijze:

1. Het vergroten van het signaleringsbewustzijn onder relevante doelgroepen;
2. Het vergroten van de bekendheid met de voorkeurswerkwijze voor het behandelen van informatie die (mogelijk) duidt op een verwarde- of verward-gefrustreerde bedreiger.

De NCTb zou de aandacht voor deze punten van ondersteuning kunnen voorzien en de uitvoering hiervan kunnen coördineren. Daarbij dient er ook aandacht te zijn voor het 'dark number'. Nader onderzoek naar de mogelijkheden om ongekende bedreigers in beeld te krijgen, verdient om die reden dan ook aanbeveling.

Stap 2: Intake & Registratie

Nadat de informatie - langs kortere of langere weg, op reguliere snelheid of acuut - is gefilterd en van een eerste inschatting voorzien, dient een aantal administratieve acties te worden uitgevoerd. In de eerste plaats dient aangaande de case een set vaste vraagcategorieën te worden behandeld. In de tweede plaats dient deze informatie accuraat geregistreerd te worden.

Teneinde deze stap in de (nabije) toekomst te kunnen zetten, verdient een aantal aandachtspunten nader onderzoek. Ten eerste dient te worden vastgesteld welke informatie noodzakelijk is om verderop in het proces een goede basis voor taxatie te hebben. Hiervoor zou op basis van inzichten bij diverse stakeholders - zowel repressief en (forensisch) curatief - een adequate standaard vragenlijst kunnen worden opgesteld. Ten tweede dient meer duidelijkheid te worden verschaft in de (on)mogelijkheden van het delen van de verschillende typen informatie. Dit geldt ook voor de mogelijkheden en beperkingen die er bestaan ten aanzien van het registreren van dergelijke data. Bieden bestaande registratie mogelijkheden hiertoe voldoende armslag? Is het mogelijk om onder bestaande bevoegdheden en eventueel aanvullende formele afspraken over informatiedeling een database in te richten? En wie is vervolgens gemachtigd van deze informatie kennis te nemen?

Om deze stap te kunnen realiseren, dienen de hierboven beschreven vragen van antwoord te kunnen voorzien. Maar ongeacht de vorm of de inhoud van het systeem en de daarin te registreren informatie, is duidelijk dat deze aanpak een zekere mate aan administratie en registratie behoeft. Temeer ook om de volgende stappen in de aanpak te kunnen realiseren.

Teneinde niet alleen deze stap maar ook de volgende te kunnen begeleiden, is het belangrijk dat er voor cases één contact-/coördinatiepunt wordt aangewezen. Dit ten behoeve van het bewaken van de kwaliteit van de uitvoer van de beleidsaanpak maar vooral ook om goed casemanagement mogelijk te kunnen maken.

Stap 3: Risico- en Zorgtaxatie

De volgende stap in de aanpak betreft een nadere inschatting van enerzijds de risico's voor de veiligheid van de bedreigde en anderzijds een eerste taxatie van de zorgbehoefte van de bedreiger. De suggestie die hiervoor binnen de hier voorgestelde aanpak wordt gedaan, is de volgende. Teneinde een gedegen, multi-

disciplinaire - repressieve en curatieve - inschatting van de bedreiging voor de veiligheid en zorgbehoefte te kunnen maken, dienen verschillende expertises gemobiliseerd te worden.

Tegen de achtergrond van het succes van de Britse aanpak (FTAC) ligt het voor de hand dat vergelijkbare expertises ook in Nederland op nationaal niveau gebundeld worden. Dit impliceert niet zonder meer dat er een nieuw expertisecentrum dient te worden ingericht. Het kunnen mobiliseren van de benodigde expertise is hierbij het meest van belang. Zodoende kan hierbij ook worden gedacht aan flexibeler wijzen die de benodigde expertise bijeenbrengen. Zo biedt bijvoorbeeld het inrichten van een pool van repressieve en curatieve deskundigen op nationaal niveau mogelijkheden. Een dergelijke pool kan ook verschillende modaliteiten kennen: meer ad hoc of geformaliseerd, bilateraal vanuit één coördinatiepunt of daadwerkelijk multidisciplinair. Hoewel de vorm van de expertisemobilisatie nadere uitwerking behoeft, is het doel van de mobilisatie van specifieke deskundigheden duidelijk: analyse van een case vanuit meerdere invalshoeken leidt tot een algeheel betere inschatting van het gevaarscriterium én een meer geraffineerde formulering van de zorgbehoefte.

Bij de verdere uitwerking van de vorm van de aanpak dient ook nadrukkelijk de verhouding tussen het nationale en het lokale niveau te worden betrokken. Als het mogelijk is om op decentraal niveau snel en eenduidig met belanghebbenden te kunnen analyseren en reageren, verdient dit de voorkeur. Als er echter op lokaal niveau geen of beperkte eenduidigheid bestaat c.q. zal ontstaan dan ligt het voor de hand om de taxatie landelijk te laten plaatsvinden.

Stap 4: Doorgeleiding

Zodra er meer duidelijkheid bestaat over het 'gevaarscriterium' en - bestaande of aanvullende zorgbehoefte - van een verwarde- of verward-gefrustreerde bedreiger wordt de case formeel doorgeleid naar het lokaal niveau. Dit impliceert natuurlijk niet dat de case nog niet bekend hoeft te zijn, noch dat actie ten aanzien van de case tot dusver uitbleef. Echter wel dat vanuit de nieuwe ontwikkelingen - de bedreiging en taxatie van de bedreiger - de lokaal belanghebbenden worden gemobiliseerd. Hiervoor zullen bestaande stakeholders, multidisciplinaire ketens, platforms en netwerken moeten worden aangeboord en benut. Bij voorkeur op basis van vooraf gemaakte afspraken en volgens een zo uniform mogelijke werkwijze. Om hierin te kunnen voorzien, strekt het tot aanbeveling om te verkennen wat de mogelijkheden hiertoe zijn met bijvoorbeeld GGz-Nederland. Waarbij het datgene wat regulier inzake (samenwerking rond) geestelijke gezondheidszorg lokaal geregeld is het uitgangspunt blijft.

Bij het concreet gestalte geven aan deze stap, kan de landelijk casemanager worden gebruikt om een case lokaal onder de aandacht te krijgen. Bij voorkeur door de casus over te dragen aan de meest geëigende organisatie, gremium et cetera. In dat geval is wel noodzakelijk dat er duidelijkheid bestaat over aan wie de case kan worden overgedragen. Ditzelfde geldt voor de condities waaronder de overdracht plaatsvindt.

Stap 5: Casemanagement

De laatste stap in de aanpak behelst het volgen van ontwikkeling van 'de case'. Meer specifiek gaat het dan om het informeren naar de vorderingen van (het nader toerusten van) de zorgaanpak en het periodiek vernemen van de vorderingen van de cliënt. Dit om op gezette momenten de derde stap van deze aanpak opnieuw te doorlopen: risico- en zorgtaxatie. Hierbij staan de vanzelfsprekend wel andere vragen centraal. Denk aan: uit de betrokkenen nog bedreiging? Vordert de zorgaanpak dermate dat het veiligheidsrisico dat

de bedreiger voor de bedreigde vormt, kan worden herzien? Staat betrokkene de behandeling toe? Slaat de behandeling aan? Vanzelfsprekend zullen deze vragen in nauw overleg tussen lokale belanghebbenden en de casemanager op nationaal niveau dienen plaats te vinden. Welke dit zijn, is afhankelijk van de kenmerken van de case in combinatie met de voorkeurswerkwijze op lokaal of regionaal niveau.

Mits noodzakelijk kan op basis van de inschatting van de casemanager nader overleg wordt gepleegd met het nationale netwerk van specialisten. Daarnaast behelst casemanagement dat nieuwe informatie wordt geregistreerd evenals de afwegingen die van belang waren bij de (tussentijdse) taxatie. Bovendien behelst casemanagement ook dat uiteindelijk wordt gekomen tot een afronding van het dossier - zodra het veiligheidsrisico op basis van de behandelstrategie dermate is gereduceerd dat de aandacht voor de voorheen bedreiger kan worden teruggebracht. Evident speelt in dat geval evenwel de vraag of, hoe en door wie monitoring noodzakelijk blijft.

5. TOT BESLUIT

De voorgaande pagina's maken duidelijk wat het vraagstuk van verwarde en verward-gefrustreerde bedreigers inhoudt. Duidelijk is dat deze dadergroep verantwoordelijk is voor een groot deel van de bedreigingen van publieke figuren maar dat de effectiviteit van bestaande interventies beperkt is. Naast inhoudelijke kenmerken en dilemma's ten aanzien van de aanpak of behandeling van deze groep, is scherpste gebracht in de noodzaak van een (gedeeltelijke) beleidsvernieuwing en -intensivering. Aansluitend is een voorlopige - deels bestaande, deels nieuwe - beleidsaanpak beschreven. 'Voorlopig' omdat een aantal van de voor deze aanpak noodzakelijke randvoorwaarden - hier gedefinieerd als 'aandachtspunten' - nog dient te worden geschapen danwel geoptimaliseerd. Dit geldt natuurlijk evengoed voor de formalisering en implementatie van de nieuwe aanpak. Daarnaast geldt dit ook voor het mobiliseren van voldoende urgentiegevoel en draagvlak bij betrokkenen vanuit een schakeling organisaties op lokaal en nationaal niveau. Het potentiële risico en de overlast voor de bedreigde en zijn omgeving, het bevorderen van de geestelijke gezondheidssituatie van de bedreiger én de grote aanspraak die deze doelgroep maakt op schaarse capaciteit en middelen, biedt hier in elk geval voldoende aanleiding en onderbouwing voor.

LITERATUUR

Adams, S.J.; Hazelwood, T.E.; Pitre, N.L.; Bedard, T.E.; Landry, S.D., "Harassment of Members of Parliament and the Legislative Assemblies in Canada by individuals believed to be mentally disordered", *Journal of Forensic Psychiatry & Psychology*, 20:6, pages 801-814, 2009.

Bovenkerk, F., *Bedreigingen in Nederland*, Willem Pompe Instituut Universiteit Utrecht, Utrecht, 2005.

Dietz, P.E.; Matthews, D.B.; Van Duyne, C.; Martell, D.A.; Parry, C.D.H.; Stewart, T., "Threatening and otherwise inappropriate letters sent to Hollywood celebrities", *Journal of Forensic Sciences* 36, 185-209, 1991.

Fein, R. A.; Vossekuil, B, *Protective intelligence and threat assessment investigations: A guide for state and local law enforcement officials*, United States Department of Justice. Washington DC, 1998.

Glancy, G.D., "Commentary: Attacks on Royalty - the more we know, the more we can classify", *The Journal of the American Academy of Psychiatry and the Law*, 36:1, 68-73, 2008.

Groot, I.N.J. de; Drost, L.F.; Boutellier, J.C.J., *Bedreigers van politici. Risico's en interventiemogelijkheden*, Verwey-Jonker Instituut, juli 2009.

Hamers, H.; Borgesius, E.; Verschure, S., *Mensen met een psychiatrische stoornis die publieke personen bedreigen. Een aanpak gericht op zorg*, Eindrapportage NCTb/EBB, Bilthoven, juli 2009.

Hoffmann, J.M.; Sheridan, L.P., "The stalking of public figures: Management and intervention", *Journal of forensic sciences*, 50:6, 1459-1465, 2005

James, D.V.; Mullen, P.E.; Pathé, M.T.; Meloy, J.R.; Farnham, F.R.; Preston, L.; Darnley, B., "Attacks on the British Royal Family: The Role of Psychotic Illness", *The Journal of the American Academy of Psychiatry and the Law*, 36:1, 59-67, 2008.

Malsch, M.; Visscher, M.; Blaauw, E.; *Stalking van bekende personen*, Den Haag: Boom Juridische uitgevers, 2002.

Malsch, M., " Stalking: Do criminalization and punishment help?", *Punishment & Society*, 9:2, 201-209, 2007.

Mullen, P.E.; James, D.V.; Meloy, J.R.; Pathé, M.T.; Farnham, F.R.; Preston, L.; Darnley, B.; Berman, J., "The fixated and the pursuit of public figures", *Journal of Forensic Psychiatry & Psychology*, 20:1, 33-47, 2009.

Mullen, P.E.; Mackenzie, R.; Ogloff, J.R.P.; Pathé, M.T.; McEwan, T.; Purcell, R., "Assessing and Managing the Risks in the Stalking Situation", *The Journal of the American Academy of Psychiatry and the Law*, 34:4, 39-50, 2006.

Nijdam, M.J.; Olff, M.; Vries, M. de; Martens, W.J.; Gersons, B.P.R., *Psychosociale effecten van dreiging en beveiliging*, Rapport in opdracht van de NCTb, Amsterdam, 2008.

Raad voor Maatschappelijke Ontwikkeling, Strafen en zorg: een paar apart. Passende interventies bij delictplegers met psychische en psychiatrische problemen, Amsterdam: Uitgeverij SWP, 2007.

Rosenfeld, B., "Violence risk factors in stalking and obsessional harassment. A Review and Preliminary Meta-Analysis", *Criminal Justice And Behavior*, 31:1, 9-36, 2004.

Voerman, B., *Tussen woord en daad. Gedragkundige inschattingen van bedreigingen*, KLPD, Zoetermeer, 2008.

2 Bedreigers van politici: risico's en interventiemogelijkheden

Verwey-Jonker Instituut

Drs. I.N.J. de Groot

Mr. drs. L.F. Drost

Prof. dr. J.C.J. Boutellier

m.m.v. Drs. B.E. Voerman

Samenvatting	26
1. Inleiding	28
2. Oriënterend onderzoek	29
2.1 Inleiding	29
2.2 Resultaten	30
2.3 Conclusie	47
3. Verdiepingsonderzoek	48
3.1 Inleiding	48
3.2 Aard en omvang	48
3.3 Resultaten dossierstudie	50
3.4 Typen bedreigers	52
3.5 Expertpanel	71
4. Maatschappelijke context en conclusie	72
5. Aanbevelingen	76
6. Praktische handleiding	78
Literatuur	82
Bijlage 1: Aanvullende categorieën	84
Bijlage 2: Gesproken deskundigen	86
Bijlage 3: Deelnemers expertpanel	86
Bijlage 4: Variabelenlijst dossierstudie	87
Bijlage 5: Voorbeeld Groot-Brittannië	90

SAMENVATTING

Bedreigingen aan het adres van politici zijn aan de orde van de dag. Het is een fenomeen dat perfect in de hedendaagse cultuur lijkt te passen: een cultuur van krenken en gekrenkt worden. Onder het mom van de vrije meningsuiting mag, kan en moet alles gezegd worden. Over bedreigers van Nederlandse politici was tot zover nog weinig bekend. Dit onderzoek levert nieuwe en praktische kennis op. Het onderzoek is uitgevoerd in twee fasen: een oriënterende fase en een verdiepende fase.

Oriënterend onderzoek

Het oriënterend onderzoek (literatuur en interviews) heeft allereerst een kader opgeleverd waarbinnen het mogelijk was gebleken een verdiepingsonderzoek (dossierstudie) uit te voeren. Uit het oriënterend onderzoek volgen drie belangrijke aanknopingspunten.

Allereerst biedt de literatuurstudie een model voor het verloop van een bedreiging of een aanslag, 'the path to intended violence'. Volgens dit model ontstaat een bedreiging of een aanslag uit een grief, een ervaren ongemak of frustratie. Vervolgens kan de grief zich, afhankelijk van persoonlijke en situationele factoren, ontwikkelen tot een aanslag. De Nederlandse bedreigingen kunnen afgezet worden tegen dit Amerikaanse model.

Een tweede aanknopingspunt zijn de persoonlijkheids- en situationele factoren die een rol spelen bij het zetten van stappen op het 'path to intended violence'. Dit zijn bijvoorbeeld gewelddadig gedrag in het verleden, wapenbezit en traumatische levensgebeurtenissen. Uit de literatuur komen niet alleen dergelijke risicofactoren naar voren maar ook beschermende factoren. Voorbeelden hiervan zijn het hebben van een vaste baan, een vast inkomen en stabiele relaties.

De derde opbrengst is een aantal typen van bedreigers, ontwikkeld door de dienst IPOL van het KLPD (Korps Landelijke Politiediensten). Zij onderscheiden de volgende typen bedreigers.

- de verwarde
- de klager/ gefrustreerde
- de afperser
- de straattaalddreiger
- de radicaal
- de wreker
- de angstaanjager
- de emotionele chanteur

Verdiepingsonderzoek

In het verdiepingsonderzoek is vervolgens bekeken hoe de verschillende factoren met elkaar samenhangen (path to intended violence, risicofactoren en type bedreiger). Met andere woorden: vormen bepaalde typen bedreigers een groter of ander risico en zijn risicofactoren (in meer of mindere mate) op hen van toepassing?

Om de samenhang van de factoren te onderzoeken is een studie uitgevoerd naar alle zaken van bedreigde politici sinds 2005. Het Team Bedreigde Politici van de politie Haaglanden is sinds 2005 het landelijk

meldpunt voor dergelijke bedreigingen en voert alle opsporingsonderzoeken uit naar aanleiding van de aangiftes van bedreigingen. Wij hebben alle bij hen aanwezige dossiers bestudeerd waarbij een verdachte is gevonden (n=351).¹

Uit de dossierstudie blijkt dat de verschillende typen die IPOL heeft geïdentificeerd met enkele aanpassingen overgenomen kunnen worden. Wel is er één type toegevoegd. Dit type heeft kenmerken van het gefrustreerde én van het verwarde type en ook eigen kenmerken. De voorlopige naam die we dit type geven is de 'verward-gefrustreerde'.

Alleen de eerste vijf van de genoemde typen komen voor in de dossiers (en eenmaal de angstaanjager). Dit is niet verwonderlijk omdat de laatste drie het behouden of krijgen van een persoonlijke relatie als motivatie voor de bedreiging hebben. Dit is bij bedreigers van politici doorgaans niet het geval.

Uit de dossierstudie blijkt dat er verschillen bestaan tussen de typen in hun plaats op het 'path to intended violence' en de aanwezigheid van risico- en beschermende factoren. Over het algemeen lijken de bedreigers niet van plan te zijn de bedreiging uit te voeren. De bedreigers komen op het 'path to intended violence' vaak niet verder dan de eerste stap: het uiten van de grief of frustratie.

Dit betekent niet dat bedreigers van politici per definitie ongevaarlijk zijn. Verschillende risicofactoren worden wel degelijk in verschillende mate bij de diverse typen aangetroffen. De straattaalddreiger lijkt het minst gevaarlijk. De bedreigingen van dit type ontstaan uit stoer doen of het idee een grap uit te halen. De gefrustreerde heeft zijn doel bereikt als hij zijn klacht kenbaar heeft gemaakt. De verwarde bedreiger uit zijn bedreigingen vaak tijdens een psychose. De mogelijkheid bestaat dat deze bedreigers in dergelijke periodes gewelddadig worden. Uit de literatuur blijkt dat psychiatrische problematiek die bij dit type speelt, kan worden gezien als beschermende factor (aantasting organisatievermogen), maar ook als risico-factor (aantasting impulscontrole).

De verward-gefrustreerde heeft diverse kenmerken die geweld in de hand kunnen werken. Een groot aantal van de risicofactoren is op dit type van toepassing. Deze hebben een duidelijke frustratie, gecombineerd met sociaal-maatschappelijke problematiek. Een groot deel is werkloos en heeft een uitkering. Een groot deel heeft een alcoholprobleem, een onverwerkt trauma, geen stabiele relaties. De meesten kunnen slecht omgaan met woede. Uit de literatuurstudie blijkt dat deze kenmerken ook gelden voor aanslagplegers en geweldplegers. Dit type heeft dan ook de grootste kans daadwerkelijk over te gaan tot geweld.

Tot slot hebben we op basis van de resultaten van het literatuuronderzoek, de dossierstudie en de expert-meeting negen aanbevelingen opgesteld en een praktische handleiding. Die bevat een zogenaamde beslisboom waarin visueel is weergegeven wat bij ieder type bedreiger nodig is om een risico-inschatting te maken.

¹ De in dit onderzoek aangehaalde voorbeelden van bedreigden en bedreigingen zijn uit het oogpunt van privacy zoveel mogelijk geanonimiseerd.

1. INLEIDING

Dit rapport beschrijft een onderzoek naar bedreigers van politici, uitgevoerd in opdracht van de Nationaal Coördinator Terrorismebestrijding (NCTb). Bedreigingen aan het adres van politici zijn in Nederland aan de orde van de dag. Sommige politici ontvangen meer dan tweehonderd dreigbrieven of e-mails per jaar. Ondanks de omvang van dit probleem is er zowel internationaal als nationaal weinig bekend over het verschijnsel bedreiging en de personen die bedreigingen uiten.

Als een politicus of ander persoon met een publieke functie wordt bedreigd, overweegt de NCTb of er maatregelen getroffen moeten worden. Allereerst bekijkt zij of er sprake is van een acute dreiging. Als dit niet het geval is, wordt de zaak gevolgd, en als er wijzigingen plaatsvinden bekijkt zij de dreiging opnieuw. Als er wel een acute dreiging speelt, wordt de beveiliging van de bedreigde verhoogd. Voor de inschatting van bedreigingen is meer kennis over bedreigden, bedreiger en de maatschappelijke effecten van bedreigingen geen overbodige luxe.

Een eerste aanzet om deze wetenschappelijke lacune te vullen en de contouren van het probleem te schetsen is vanaf medio 2004 geleverd door de sectie Criminologie van het Willem Pompe Instituut voor Strafrechtwetenschappen. De resultaten van dit onderzoek zijn een jaar later gebundeld in de publicatie *Bedreigingen in Nederland* van Bovenkerk en anderen (2005). In dit boek stellen de auteurs onder andere vast dat bedreigingen in Nederland een vlucht hebben genomen. Ook wordt een onderscheid gemaakt tussen aan de ene kant daders die tot specifieke groepen behoren, en aan de andere kant individuele daders die enkel zichzelf vertegenwoordigen. Zoals verwacht mag worden bij een eerste verkennend onderzoek, blijven echter ook veel vragen onbeantwoord.

Onderzoek naar bedreigden en bedreigers zal - voortbouwend op *Bedreigingen in Nederland* - zowel theoretisch als empirisch nader inzicht in het probleem verschaffen. Een onderzoek naar de psychosociale gevolgen van langdurige persoonsbeveiliging van politici die bedreigd worden, is recent uitgevoerd door de Universiteit van Amsterdam (NCTb, 2008). Het huidige onderzoek richt zich op de bedreiger. Het onderzoek heeft een tweeledige doelstelling. Enerzijds dient het onderzoek het fundament van de dreigingsinschatting te verstevigen en anderzijds mogelijk alternatieve interventiestrategieën te benoemen.

Onderzoeksopzet

Om meer inzicht te krijgen in de bedreigers van politici is allereerst een oriënterend onderzoek uitgevoerd. Deze voorstudie had tot doel om, op basis van literatuur, zicht te krijgen op wat er internationaal bekend is over bedreigingen en bedreigers. Nevendoelen van de voorstudie waren het consulteren van de veldpartijen bij bedreigingen en het zicht krijgen op mogelijke methoden voor een verdiepingsonderzoek.

Na de oriënterende fase is een verdiepingsonderzoek uitgevoerd. In het verdiepingsonderzoek is onderzocht met welke typen bedreigers de politici in Nederland te maken hebben, welke risicofactoren op hen van toepassing zijn en wat de kans is dat ze de bedreiging daadwerkelijk uitvoeren. Hiertoe is een dossierstudie uitgevoerd van alle door politici gedane aangiften van bedreigingen in de jaren 2005 tot en met 2008. De politie Haaglanden huisvest het Team Bedreigde Politici, het landelijk coördinatiepunt voor bedreigingen van politici. Zij hebben ons de dossiers van afgeronde zaken verstrekt en de registraties die zij bijhouden van alle bedreigingen van politici.

Leeswijzer

Hierna volgt een overzicht van de bevindingen van het oriënterend onderzoek, het vooronderzoek. Vervolgens beschrijven we de uitkomsten van het vervolgonderzoek.

2. ORIËNTEREND ONDERZOEK

2.1 Inleiding

Het vooronderzoek dat we in dit hoofdstuk beschrijven, heeft drie doelstellingen. Ten eerste willen we verkennen wat al bekend is over de kenmerken van bedreigers van publieke functionarissen. Een tweede doel is inzicht te krijgen in welke mogelijke bronnen, zowel kwantitatief als kwalitatief, bruikbaar zijn bij een verdiepingsonderzoek. Ten derde moet duidelijk worden welke experts nationaal en internationaal bij een verdiepingsonderzoek betrokken kunnen worden.

In deze voorstudie is allereerst op basis van Nederlandse en internationale literatuur onderzocht wat bekend is over achtergrondkenmerken van bedreigers en de invloed daarvan op de ernst van de bedreiging, de kans op uitvoering en de mogelijke aangrijpingspunten voor interventie.

Naar bedreigingen en profielen van bedreigers blijkt, zoals verwacht, weinig tot geen onderzoek voorhanden. Daarom hebben we in de literatuurstudie ook gebruik gemaakt van literatuur over profielen of typologieën van daders van andere strafbare feiten. De selectie daarvan is gericht op strafbare feiten die wel wat met bedreigingen te maken hebben. Zo hebben we literatuur gebruikt over aanslagplegers, geweldsplegers en stalkers.

Daarnaast is gesproken met enkele deskundigen. Dit zijn personen die vanuit hun beroepspraktijk ervaring hebben met bedreigingen en bedreigers, of daar kennis over hebben. We hebben bij het benaderen van deskundigen gebruik gemaakt van de zogenaamde 'sneeuwbalmethode'. In gesprek met een deskundige wist hij of zij weer namen en contactgegevens te noemen van andere deskundigen.

Naast enige nationale experts hebben we gesprekken gevoerd met een aantal internationale experts. Een lijst van die functionarissen is te vinden in bijlage 2. Met de experts hebben we verder overlegd welke kwantitatieve (registratiesystemen) en kwalitatieve bronnen (dossiers, andere experts een bijdrage kunnen leveren aan het verdiepingsonderzoek. Ook is besproken of zij hun medewerking kunnen verlenen, of facilitair van dienst kunnen zijn bij een eventueel verdiepingsonderzoek.

Op basis van het literatuuronderzoek hebben we een conceptueel model opgesteld dat bruikbaar is als kader voor een verdiepingsonderzoek. Dit model gaat uit van bepaalde typen bedreigers. Deze typen verschillen in achtergrondkenmerken, de motivatie voor het uiten van de bedreiging en het risico dat ze de bedreiging daadwerkelijk uitvoeren. Daarnaast is in het conceptueel model het 'path to intended violence' benut, een schematisch weergegeven opbouw van frustratie tot aanslag uit de Amerikaanse literatuur.

Uit de gesprekken met de experts blijkt dat een verdiepingsonderzoek niet alleen wenselijk is, maar ook goed uitvoerbaar. De experts noemen verschillende beschikbare bronnen die bij het onderzoek betrokken kunnen worden. Allen hebben waar nodig hun medewerking toegezegd.

Leeswijzer

In dit hoofdstuk beschrijven we eerst de resultaten van de literatuurstudie, vervolgens geven we een samenvatting op hoofdpunten van de gesprekken met deskundigen. Gezamenlijk monden deze resultaten uit in een conclusie van het vooronderzoek en aanbevelingen voor het verdiepingsonderzoek.

2.2 Resultaten

Via de literatuurverkenning schetsen we een beeld van de bedreiger van de publieke functionaris, vooral de bedreiger van politici. In de literatuur wordt aangegeven dat er geen duidelijk profiel bestaat van een bedreiger van publieke functionarissen (Bovenkerk 2005, Fein & Vossekuil 1999, Mullen, 2007). We zullen echter zien dat de literatuur wel een aantal kenmerken toont die van invloed zijn op het uiten van bedreigingen en het daadwerkelijk uitvoeren van de bedreiging. Hoewel er niet zomaar een profiel is te maken, hebben diverse onderzoekers/auteurs bedreigers ingedeeld in verschillende typen. Wel zullen we zien dat deze typen nog getoetst moeten worden aan de empirie.

Een zoektocht naar bestaande kennis over het verschijnsel bedreiging - en dan in het bijzonder bedreigingen van publieke functionarissen - laat zien dat hierover op nationaal niveau weinig bekend is. Een eerste aanzet om deze wetenschappelijke lacune te vullen en de contouren van het probleem te schetsen, is vanaf medio 2004 geleverd door de sectie Criminologie van het Willem Pompe Instituut voor Strafrechtwetenschappen. De resultaten van dit onderzoek zijn een jaar later gebundeld in het boek 'Bedreigingen in Nederland' van Bovenkerk en anderen (2005). In dit boek stellen de auteurs onder andere vast dat bedreigingen in Nederland een vlucht hebben genomen. Zoals verwacht mocht worden bij een eerste verkennend onderzoek, blijven er tegelijkertijd veel vragen onbeantwoord. Zo wordt in dat onderzoek bijvoorbeeld niet duidelijk hoe men het beste op bedreigingen kan reageren.

Op internationaal niveau is ook betrekkelijk weinig (wetenschappelijke) literatuur voorhanden. Er zijn slechts enkele, vooral Amerikaanse, onderzoeken waarbij bedreiging van publieke functionarissen (kort) aan de orde komt. Het is onmogelijk om op basis van deze summiere informatie kenmerken van bedreigers te schetsen. Het onderzoek is daarom uitgebreid naar een bredere context. Er is ook wetenschappelijke literatuur meegenomen over geweld in het algemeen, gewelddadige aanslagen op, en stalking van publieke figuren.

De literatuurstudie is onderverdeeld in een aantal paragrafen. In de eerste twee paragrafen beschrijven we de achtergrondkenmerken van bedreigers en de motieven die in (inter)nationale literatuur naar voren komen. In de daaropvolgende paragrafen gaan we in op de factoren die van invloed zijn op het uiten en uitvoeren van bedreigingen. Daarbij bekijken we de rol van psychische stoornissen, de rol van de sociale context en de strafrechtelijke context. Ten slotte beschrijven we in paragraaf zes de typologieën van bedreigers die in de literatuur onderscheiden worden.

Het literatuuronderzoek levert concluderend een model op dat typen van bedreigers en het proces van bedreigingen en aanslagen combineert met risico- en beschermende factoren. Dit model biedt een kader voor vervolgonderzoek en een stevige basis voor interventie maatregelen.

Achtergrondkenmerken

In deze paragraaf bekijken we wat er in de nationale en internationale literatuur te vinden is over achtergrondkenmerken van bedreigers en daders van aanverwante delicten (geweld, stalking).

Onder achtergrondkenmerken verstaan we onveranderbare persoonskenmerken zoals geslacht, leeftijd, etniciteit.

Bedreigers

In december 2006 heeft Regioplan Beleidsonderzoek een rapport uitgebracht waarin een kwantitatief beeld wordt geschetst van bedreigingen van politiefunctionarissen. Het profiel van de bedreiger van politiefunctionarissen is gemaakt op basis van de inzichten van politieagenten die wel eens slachtoffer van een bedreiging zijn geweest. Wat betreft achtergrondkenmerken blijkt uit dit onderzoek dat het merendeel van de bedreigers van politiemensen van het mannelijk geslacht is. De leeftijd van de bedreigers ligt tussen de 25 - 45 jaar; daarnaast is meer dan de helft van de bedreigers van autochtone afkomst.

Aanslagplegers

Robert Fein en Bryan Vossekuil (1999) van de United States Secret Service hebben onderzoek verricht naar 83 aanslagen in de periode 1949-1996. Het ging om mislukte en volttooide aanslagen op de president, nationale politici, leden van het Congres, federale rechters en beroemdheden. Deze studie, genaamd 'Secret Service Exceptional Case Study Project' (ECSP), richt zich vooral op het denken en het gedrag van de dader voorafgaand aan de aanslag. Daarmee is het de eerste in zijn soort. Mede aan de hand van deze informatie hoopt de Secret Service een stap verder te komen in het voorkomen van toekomstige aanslagen op publieke figuren en risicofactoren te kunnen vaststellen (Fein & Vossekuil 1999, p321-322). Na bestudering van de 83 aanslagen en het interviewen van 20 aanslagplegers stellen de onderzoekers vast dat het overgrote deel van de aanslagen gepleegd wordt door individueel opererende plegers. Ook in dit onderzoek is het merendeel van de daders van het mannelijke geslacht.

P. Mullen en anderen (2007) hebben 23 aanslagen onder de loep genomen die in de periode 1978 tot 1994 zijn gepleegd op het Britse koningshuis. Daarnaast hebben zij diverse aanslagen die gepleegd waren op de Amerikaanse president en andere politici onderzocht. Ook zij komen tot de conclusie dat het merendeel van de daders van het mannelijk geslacht is.

Geweldplegers

In opdracht van het WODC hebben het Verwey-Jonker Instituut en onderzoeks- en adviesbureau IVA in 2005 een onderzoek verricht naar geweld. In het onderzoek worden aard, omvang en daders van huiselijk geweld en publiek geweld in Nederland in kaart gebracht (Lünnemann & Bruinsma, 2005). Zij onderscheiden drie groepen van geweldplegers. De eerste groep is de pleger van geweld in huiselijke kring. De tweede groep zijn plegers van geweld die zowel gewelddadig zijn in huiselijke kring als daarbuiten. Ten slotte bestaat de derde groep uit plegers die alleen gewelddadig zijn in het publieke domein (Lünnemann & Bruinsma, 2005 p.75). Uit dit onderzoek blijkt dat de plegers van publiek geweld voornamelijk jongeren zijn van 12 tot 24 jaar. De plegers van zowel huiselijk als publiek geweld zijn alleen mannen. De leeftijd van deze geweldplegers is zeer divers.

Stalkers

In het boek 'Stalking van bekende personen' (2002), beschrijft Marijke Malsch dat stalking van bekende Nederlanders (BN'ers) vooral voortkomt uit een obsessie voor een persoon waarmee de belager geen relatie heeft. Ook stalkers zijn over het algemeen van het mannelijk geslacht. Vergeleken met de andere delicten is echter een relatief groot deel vrouw (33% van de stalkers van politici). De stalker van politici is, zo blijkt verder uit dit onderzoek, gemiddeld ouder dan de stalker van andere BN'ers.

Tussentijdse conclusie

Uit de hier beschreven onderzoeken blijkt dat de daders van aan bedreigingen verwante delicten veelal mannen zijn. Omdat dit geldt voor het merendeel van de strafbare feiten die in Nederland gepleegd worden, is dit geen opvallend resultaat. Uit de literatuur blijkt dat stalking door vrouwen wel naar verhouding vaak voorkomt. Toegepast op bedreigingen zou het zo kunnen zijn dat vrouwen ook bedreigingen uiten, maar dat deze een andere achtergrond hebben dan de bedreigingen die mannen uiten. Hier is echter in onderzoek nog niet naar gekeken. Wellicht vormen vrouwen een apart 'type' bedreiger. Daarnaast blijkt uit onderzoek naar aanslagen dat de daders vaak individueel opereren. Dit geeft het belang aan van de bestudering van individuele kenmerken.

Motieven

In deze paragraaf komt aan bod welke motieven personen zoal hebben om over te gaan tot het uiten van een bedreiging.

Bedreigers

Volgens Bovenkerk et al. (2005) zijn de beweegredenen van de bedreigers van publieke functionarissen in vier categorieën in te delen. Bedreigingen kunnen voortvloeien uit een emotionele uitbarsting, de wens om concrete belangen te verwezenlijken (bijvoorbeeld een publicatie voorkomen of politie uit de buurt te houden), uit het verdedigen van verworven rechten of wraakgevoelens.

Bedreigers/geweldplegers

Volgens Calhoun en Weston (2003) komt een bedreiging altijd voort uit een 'grief' (Eng.). Een *grief* is een situatie die aanleiding geeft tot ontevredenheid of frustratie (IPOL, 2007).

Volgens Calhoun en Weston begint daarom het 'path to intended violence' altijd met een dergelijke *grief*. Met hun 'path to intended violence' brengen zij het proces in kaart dat leidt van de ervaren *grief* tot het toepassen van geweld.

Zij komen tot de conclusie dat personen die een aanslag plegen, dus daadwerkelijk tot handelen overgaan, voorafgaand aan het geweld een aantal stadia doorlopen. Zij beschrijven de stadia van gepland naar feitelijk geweld en onderscheiden daarin zes stappen (figuur 1):

Figuur 1. 'Path to intended violence' (Calhoun & Weston, 2003; uit IPOL, 2007)

Bij elke stap in dit proces gelden er een aantal kenmerken die erop wijzen dat iemand zich in dat bepaalde stadium bevindt (geciteerd uit IPOL, 2007).

Het eerste stadium in het proces betreft het hebben van grieven. Een *grief* is een reden tot ontevredenheid of frustratie. Aanslagplegers blijken vaak het gevoel te hebben dat hen iets is misdaan, dat zij achtergesteld

zijn. Gevoelens van onrechtvaardigheid of oneerlijkheid zijn het gevolg. Het betekent niet dat elk individu dezelfde reden heeft voor zijn of haar grieven. Echter, alle mensen die van plan zijn geweld te gebruiken, zijn van mening dat zij een goede reden hebben om dit te doen (Calhoun & Weston, 2003). Personen die zich in dit eerste stadium bevinden, hebben ook vaak behoefte aan wraak, erkenning of bekendheid.

Het tweede stadium in het proces is de ideevorming. De meeste personen laten een vervelende gebeurtenis achter zich en gaan door met hun leven. Mensen die overgaan tot geweld, blijken echter onrechtvaardigheden niet makkelijk achter zich laten. Bij hen ontstaat het idee om geweld te gebruiken teneinde de ongerechtigheid recht te zetten. Zij idealiseren het toepassen van geweld. Geweld wordt gezien als een oplossing voor hun probleem. Personen die zich in dit stadium bevinden zien geweld als enig alternatief, zijn gefascineerd door wapens, identificeren zich met personen die ooit een aanslag hebben gepleegd of hebben discussies met anderen over bedreigingen. Het schrijven van brieven hoort ook bij dit stadium. Het schrijven van een dreigbrief is een manier om frustraties te uiten en om een persoon bang te maken. Aanslagplegers schrijven de dreigbrief echter ook omdat ze hun ideeën over de aanslag niet voor zichzelf kunnen of willen houden. Niet altijd worden deze ideeën (alleen) naar het slachtoffer geuit. De ideeën worden ook gecommuniceerd naar familie, vrienden of andere personen. Deze kenmerken bieden goede aanknopingspunten voor de opsporing.

Het derde stadium betreft de planning. In dit stadium wordt informatie verzameld over het doelwit of de wijze van uitvoering, bijvoorbeeld door te posten, te surveilleren of te belagen.

Het vierde stadium betreft de voorbereiding van de uitvoering van de bedreiging. Als het punt wordt bereikt dat een bedreiging daadwerkelijk uitgevoerd gaat worden, komen zaken aan bod als het verkrijgen van een wapen, het maken van een vluchtplan en het plannen van de daadwerkelijke uitvoering.

De twee laatste stappen in het beschreven proces zijn het beginnen van de uitvoering, zoals het zoeken van een gelegenheid, het reizen naar de plek van de aanslag en de uiteindelijke uitvoering van de aanslag.

Volgens Calhoun en Weston is de motivatie voor een bedreiging of geweld dus altijd een *grief*, een situatie die leidt tot frustratie. Hoe en of de *grief* leidt tot bedreigingen of geweld is afhankelijk van de interactie van persoonlijkheidsfactoren, sociale omstandigheden en situationele factoren.

Aanslagplegers

Volgens Fein en Vossekuil (1998) die onderzoek deden naar aanslagplegers, kan geweld gemotiveerd worden door meer zaken dan alleen 'grievens'. Uit hun onderzoek bleek dat aanslagplegers ook gemotiveerd kunnen worden door een drang naar bekendheid of hebzucht. Deze drang kan losstaan van ervaren grieven. Mullen (2007) voegt daar nog aan toe dat sommige daders van een aanslag op een publiek figuur handelen vanuit wanen, een psychose of een andere verwarde toestand. Zowel Fein en Vossekuil als Mullen benadrukken dat politieke motieven zelden voorkomen.

Stalkers

Malsch (2005) denkt daar anders over. Zij verwacht op basis van haar onderzoek naar stalkers dat de motieven voor de bedreiging van en geweld tegen politici enige overeenkomst vertonen met die van de 'resentful/ wraakzuchtige stalker'. Bij die personen staan onvrede over een beleid, zich onheus bejegend

voelen, kritiek op de maatschappij of de politiek, centraal (Malsch 2005, p.5). Wel geeft zij als aanbeveling dat de motieven en achtergronden van geweldplegers tegen politici moeten worden onderzocht.

Tussentijdse conclusie

In de literatuur is sprake van redelijke overeenstemming wat betreft de motieven van de dader. De rode draad is dat bedreigingen vaak ontstaan uit een grief, een ervaren ongemak. Andere motieven die genoemd worden zijn de drang naar bekendheid of geld. Ook worden psychoses en verwarde toestanden als motieven genoemd. Wellicht gaat aan het handelen van die laatste groep ook eerst een grief vooraf. De rol van de psychische gesteldheid behandelen we uitgebreider in de volgende paragraaf.

Over het optreden van politieke motieven is men het niet eens. Volgens de Amerikaanse auteurs spelen die nauwelijks een rol (in ieder geval bij aanslagplegers). Volgens een Nederlandse auteur, een autoriteit op het gebied van stalking, zou het wel eens hét motief kunnen zijn van de Nederlandse bedreiger. Ook naar de motieven van de Nederlandse bedreiger is duidelijk meer onderzoek nodig.

Psychische gesteldheid

Zoals we in de vorige paragraaf zagen, zien meerdere auteurs een psychose of een verwarde toestand als motieven voor een aanslag of bedreiging. In deze paragraaf gaan we dieper in op de rol die de psychische gesteldheid speelt bij bedreigingen.

Bedreigers

Volgens het onderzoek naar bedreigde politiemensen van Regioplan Beleidsonderzoek (2007) heeft de meerderheid van de bedreigers geen geestelijke stoornis. Wel wordt duidelijk dat er bij bedreigingen van politiemensen regelmatig alcohol- of drugsmisbruik in het spel is (een tijdelijk verwarde toestand).

Aanslagplegers

Uit het onderzoek van Fein en Vossekuil (1999, p.326) blijkt dat veel aanslagplegers een verleden hebben dat gekenmerkt wordt door depressie en wanhoop. Een groot deel heeft ooit geprobeerd zelfmoord te plegen en was voor de aanslag bekend bij de geestelijke gezondheidszorg. Daarnaast zou iets minder dan de helft van de daders tijdens de aanslag op de publieke functionaris last hebben gehad van waanideeën. Ook uit het onderzoek van Mullen (2007) komt naar voren dat meer dan de helft (65%) van de daders van aanslagen een geestelijke stoornis heeft. In dit onderzoek is echter niet duidelijk of met 'geestelijke stoornis' psychiatrische ziektes als schizofrenie bedoeld worden, of meer depressieve of agressieve klachten.

Geweldplegers

Uit het onderzoek van Lünemann & Bruinsma (2005) blijkt dat veel van de plegers die zowel huiselijk als publiek geweld plegen een psychiatrische stoornis, psychische stoornis of een antisociale persoonlijkheid hebben.

Algemeen

Fein en Vossekuil benadrukken dat de geestelijke stoornis niet de primaire oorzaak van een aanslag is. Voorafgaand aan de aanslag is er immers sprake van een rationeel proces. Een persoon die een aanval wil plegen op een publieke functionaris zal eerst zijn doelwit moeten kiezen. Vervolgens moet hij weten waar het doelwit te vinden is en daarna zal hij zich daarom moeten verdiepen in het doelwit.

De aanslag wordt goed gepland, er moet een wapen worden gekozen en er moet een vluchtweg worden uitgestippeld (Fein & Vossekuil 1998, p. 13). Aan de hand van deze bevindingen stellen zij vast dat een aanslag op een publieke functionaris geen impulsieve en/of spontane daad is en daarom niet kan worden toegeschreven aan een geestelijke stoornis. Er gaat aan elke aanval een periode van weken of maanden plannen aan vooraf. Het is daarom, volgens de onderzoekers, van belang juist dit gedrag en bepaalde patronen daarin te doorgronden om zo een daadwerkelijke daad te voorkomen. Een focus op louter een geestelijke stoornis is dan overbodig (Fein & Vossekuil 1998, p 13-14).

Mullen en anderen (2007) hebben hier een andere mening over. Niet alleen uit de eigen onderzoeksresultaten komt naar voren dat meer dan de helft (65%) van de daders een geestelijke stoornis heeft. Maar tevens blijkt volgens hen uit diverse voorbeelden, onder andere uit de Amerikaanse geschiedenis, dat er wel degelijk een verband bestaat tussen een geestelijke stoornis en een aanslag op een publiek figuur (Mullen et.al 2007, p3). Daarnaast verwijst Mullen naar diverse literatuur die het verband tussen gewelddadig gedrag en een geestelijke stoornis, met name schizofrenie, bevestigen. De onderzoekers zijn er derhalve van overtuigd dat er genoeg redenen zijn om aan te nemen dat personen met een geestelijke stoornis, en dan met name de ziekte schizofrenie, een opvallende rol spelen bij aanslagen op publieke figuren (Mullen et.al 2007, p4).

Mullen spreekt dan ook zijn kritiek uit op het onderzoek van Fein en Vossekuil. Hij is van mening dat het risico op aanslagen op publieke functionarissen verkleind wordt als personen met een geestelijke stoornis goed behandeld worden. Binnen de geestelijke gezondheidszorg moet hiervoor volgens hen extra aandacht komen (Mullen et al 2007, p. 32). Daarnaast stelt Mullen vast dat het verder onderzoeken van risicofactoren moet worden voortgezet. Bestaande data naar aanslagen en/of bedreigingen van publieke functionarissen moeten bij gevolg worden onderzocht.

Volgens de Dienst Nationale Recherche Informatie² van het KLPD (IPOL, 2009) kan een psychische stoornis de kans op een aanslag zowel vergroten als verkleinen. Volgens de auteurs bepaalt de aard van de stoornis of de stoornis gezien kan worden als een risicoverhogende of juist risicoverlagende factor.

Het uiten van een bedreiging en het plannen van een aanslag vergt organisatievermogen. Personen met sommige (ernstige) psychiatrische stoornissen beschikken vaak niet (meer) of in mindere mate over dit vermogen. In dat geval heeft de aanwezigheid van een dergelijke stoornis een risicoverlagend effect op de uitvoering van de dreiging. Deze personen kunnen wel een gevaar vormen voor hun nabije omgeving. Ernstige psychiatrische problematiek wordt doorgaans geassocieerd met impulsief geweld. Voor de bedreigde persoon vormen ze in mindere mate een gevaar, omdat die in veel gevallen veel verder van hen afstaat. Risicoverhogend zijn de stoornissen die een verlagend effect hebben op de controle van impulsen en/of stoornissen waarbij depressieve gevoelens een rol spelen. Depressiviteit kan zorgen voor desinteresse in de gevolgen van de aanslag voor zichzelf en anderen. De dreiger is daardoor geneigd meer risico te nemen en laat zich vanuit een fatalistische inslag niet weerhouden door de mogelijke negatieve gevolgen. Soms speelt ook mee dat een persoon suïcide wil plegen, maar tegelijkertijd zijn ongeluk wil vergelden door anderen ook het slachtoffer te laten worden (IPOL, 2009).

Tussentijdse conclusie

Uit de verschillende onderzoeken blijkt dat het merendeel (>60%) van de bedreigers en/of aanslagplegers van publieke figuren een geestelijke stoornis heeft. Wat precies wordt verstaan onder een 'geestelijke stoornis' wordt echter niet altijd duidelijk.

In de literatuur zijn de meningen verdeeld omtrent de rol van de geestelijke stoornis bij een bedreiging en/of aanslag. Fein en Vossekuil zijn ervan overtuigd dat een aanval op een publieke functionaris een rationeel proces is en daarom niet kan worden toegeschreven aan een geestelijke stoornis. Mullen is het hier niet mee eens. Volgens hem zou een goede behandeling van personen met een psychische stoornis de kans op aanslagen verkleinen. IPOL heeft goede argumenten waarom een stoornis zowel risicoverhogend als risicoverlagend kan werken.

Sociale context

Zoals eerder beschreven, blijkt uit onderzoek dat bedreigingen en geweld vaak voortkomen uit persoonlijke grieven en ervaren ongemak. Of en hoe deze grieven leiden tot het daadwerkelijk overgaan tot bedreigen of geweld plegen, is afhankelijk van persoonlijkheidsfactoren en situationele factoren. De sociale context waarin iemand verkeert, is een onderdeel van de situationele context. Onder de sociale context vallen zaken als opleidingsniveau, werksituatie, thuissituatie, vriendschappen, relaties en eventuele groeps-lidmaatschappen. In deze paragraaf beschrijven we wat volgens de literatuur de rol is van de sociale context.

Bedreigers

IPOL benoemt op basis van praktijkervaringen, dat de sociale context een aantal risicofactoren en een aantal beschermende factoren in de sociale context. Risicofactoren vergroten de kans op de uitvoering van de bedreiging en beschermende factoren verkleinen deze kans.

Calhoun en Weston (2003) zijn van mening dat het aantal veranderingen in de sociale context van een persoon en het belang daarvan belangrijk zijn bij de inschatting van een bedreiging. Hoe meer veranderingen hebben plaatsgevonden in het leven van de dader, en hoe groter het belang daarvan, hoe hoger de kans op geweld.

In het onderzoek van Calhoun en Weston (2003; ook in IPOL, 2009) beschrijven zij tien beschermende factoren. De belangrijkste zijn: een vast woonadres, stabiele familierelaties, een vaste baan en een vast inkomen, zelfvertrouwen en religieuze en/of sterke morele overtuigingen.

IPOL (2008) beschrijft hoe het risico oploopt bij het wegvallen van beschermende factoren. Bij aanwezigheid van de beschermende factoren treedt er een remmend effect op voor de dader om gewelddadig te worden. Als echter één remmende factor wegvalt, vallen er vaak ook andere factoren weg. De dreiger die zijn baan verliest, verliest zijn dagbesteding, komt in een slechtere financiële situatie en kan daardoor bijvoorbeeld zijn huis verliezen of relatie- en/of gezondheidsproblemen krijgen. Omgekeerd geldt de afwezigheid van beschermende factoren niet direct als een risicofactor, maar het geeft wel reden om meer alert zijn (IPOL, 2008).

Aanslagplegers

In het onderzoek van Fein en Vossekuil (1999) blijkt bijna de helft van de aanslagplegers een opleiding te hebben. Wel leeft het merendeel in een sociaal isolement. Bij velen is een interesse in radicale groeperingen aanwezig, maar geen sprake van daadwerkelijk lidmaatschap. Bijna alle aanslagplegers in dit onderzoek hebben een verleden van onenigheid met en afkeer van autoriteiten.

Fein en Vossekuil (2000; in IPOL 2008) voegen hieraan toe dat belangrijke levensgebeurtenissen een grote rol kunnen spelen. Bijvoorbeeld het verlies van belangrijke relaties, veranderingen in de financiële status, ziekte, een ongeluk of vernedering en afwijzing blijken gedrag te stimuleren dat kan leiden tot een aanslag. Uit het onderzoek van Mullen (2007) blijkt dat de periode voor de aanslag zich vaak kenmerkte door een dergelijke negatieve spiraal in het leven van de aanslagpleger: geldproblemen, scheidingen, falen op werk of school, ziekte etc.

Geweldplegers

Uit het onderzoek van Lünemann & Bruinsma blijkt dat plegers van zowel huiselijk als publiek geweld zich kenmerken door niet stabiele relaties, antisociaal gedrag en moeilijkheden met alcohol en/of drugs. Zij komen vaak uit 'gebroken gezinnen' met een afwezige vader.

Stalkers

In het onderzoek van Malsch komt naar voren dat stalkers vaak personen zijn met een geïsoleerd bestaan en geen relatie. Over het algemeen hebben zij weinig interessante bezigheden omhanden. Mensen in deze situatie zullen zich sneller ontpoppen tot stalker van een BN'er (Malsch 2002, p. 110).

Groeps-lidmaatschap

Groeps-lidmaatschap is belangrijk voor mensen. Groepen kunnen een gevoel van eigenwaarde verschaffen onder haar leden. Maar groepen kunnen ook een negatief effect hebben op het doen en laten van haar leden (Meertens, Prins & Doosje, 2006). Op die manier kunnen de beschermende factoren die Calhoun (2003) beschrijft door groepsinvloeden omslaan in risicofactoren. Dit geldt bijvoorbeeld voor de beschermende factor 'religieuze of sterke morele overtuigingen'.

Of een groep daadwerkelijk invloed heeft op het individuele gedrag van één van haar leden, kan mede aan de hand van de volgende vragen worden bepaald (Meertens, Prins & Doosje, 2006). Ten eerste de vraag hoe belangrijk de groep is voor het individu. Deze vraag is van belang om te bepalen in hoeverre het individu handelt conform de ideologie van de groep. Hoe meer de groep een rol speelt in het sociale netwerk van het individu, hoe meer het individu zich zal gedragen naar en conformeren en gehoorzamen aan de groep. Hierdoor neemt de macht van de groep - en dan vooral de macht van de leider - en ook de invloed van de groep op de handeling van het individu toe.

Ten tweede de vraag of het individu wil afwijken van de groep. Door af te wijken, of het niet opvolgen van bepaalde ideeën van de groep, wordt de invloed van de groep op het individuele gedrag verkleind. Leden van bepaalde extremistische groepen hebben echter in sommige gevallen veel moeten opgeven voor hun lidmaatschap. Hoe meer individuen hebben opgegeven voor hun lidmaatschap, des te sterker zijn zij overtuigd van de opvattingen en ideeën van de groep. Ze zullen daarom, soms tegen beter weten in, niet snel afwijken uit angst om door de groep 'verlaten' te worden. Hoe meer een individu gehoorzaamt aan de groep, des te groter is de kans dat het individu extreem geweld zou kunnen plegen uit naam van de groep.

Tussentijdse conclusie

De sociale context kan het risico op het uiten of uitvoeren van een bedreiging zowel vergroten als verkleinen. Een aantal aspecten van de sociale context treden op als beschermende factoren (opleiding, baan, goede relatie, vriendschappen). Een aantal aspecten doen zich voor als risicofactoren (over het

algemeen het niet aanwezig zijn van de beschermende factoren). Enkele factoren kunnen in bepaalde mate een beschermende factor zijn (godsdienst, groepslidmaatschap) maar kunnen in extreme mate een risico-factor vormen. De aanwezigheid van dergelijke factoren bij de Nederlandse bedreiger wordt uit de literatuur niet duidelijk.

Strafrechtelijke context

Naast de sociale context wordt in veel literatuur aandacht besteed aan de strafrechtelijke context. Op basis van de literatuur proberen we in deze paragraaf een indicatie te krijgen van onder andere de rol van antecedenten, eerdere geweldsdelicten, en wapenbezit.

Bedreigers

IPOP (2008) heeft op basis van literatuurstudie en eigen praktijkervaringen een inventarisatie gemaakt van risico- en beschermende factoren. Dit zijn factoren die de kans op het uitvoeren van een bedreiging vergroten of verkleinen. Eén van de belangrijkste factoren is volgens hen 'gedrag uit het verleden'. Als een bedreiger een aantal geweldsdelicten op zijn naam heeft staan, is de kans groter dat hij de bedreiging (met geweld) uit zal voeren.

Calhoun en Weston (2003) bevestigen dit. Als een bedreiger één of meer bedreigingen heeft geuit die (deels) tot uitvoering zijn gebracht, kan dit als risicofactor worden gezien. Als de bedreiger in het verleden bedreigingen heeft geuit, maar nooit actie heeft ondernomen om het doelwit te schaden, is de kans klein dat hij het dit keer wel zal doen (Calhoun & Weston, 2003).

Daarnaast merkt IPOP (2008) binnen de strafrechtelijke context op dat het bezit van een wapen ook een risicofactor is. Als iemand een wapen tot zijn beschikking heeft, zal hij het eerder gebruiken.

Aanslagplegers

Van de aanslagplegers die door Fein en Vossekuil onderzocht zijn, blijkt slechts een klein deel antecedenten te hebben, laat staan ooit vastgezet te hebben. Wel blijkt een groot deel van de aanslagplegers een wapen te hebben of in het verleden gebruikt te hebben. Daarnaast hebben velen van hen in het verleden anderen lastiggevallen. Ook blijken velen in hun omgeving bekend te staan als 'opgewonden standjes'. In het onderzoek van Mullen komt naar voren dat het merendeel van de daders een wapen gebruikt bij het plegen van aanslagen, al dan niet geladen. In dit onderzoek had wel een groot deel van de daders een crimineel verleden.

Geweldplegers

Een groot deel van de plegers van alleen publiek geweld blijkt geen strafblad te hebben. Zij hebben in het verleden zelden andere strafbare feiten gepleegd of vuurwapens gebruikt (Lünnemann & Bruinsma, 2005). Plegers van zowel publiek geweld als huiselijk geweld kenmerken zich echter door hun criminele verleden. Deze plegers hebben doorgaans een strafblad op verschillende soorten misdrijven: niet alleen geweld, maar ook vernieling, vermogensdelicten en verkeersmisdrijven. Daarnaast zijn zij vaker veroordeeld voor verboden vuurwapenbezit of opiumdelicten.

Tussentijdse conclusie

Over de strafrechtelijke context bij bedreigingen is weinig bekend. Gedrag uit het verleden is volgens IPOP

erg belangrijk. Dit betekent dat de strafrechtelijke context van bedreigingen bij onderzoek niet buiten beschouwing gelaten kan worden. Het is van belang om te weten of een bedreiger een strafblad heeft. Ook merken zij wapenbezit aan als een risicofactor. Als iemand het middel heeft om zijn bedreiging uit te voeren, zal hij dat eerder doen, is de veronderstelling.

De literatuur over aanslagplegers is niet eenduidig over het criminele verleden van de daders. Wel komt wapenbezit bij beide onderzoeken naar voren. Nu bezitten in de Verenigde Staten nogal veel mensen een wapen. Het is verrassender dat ook bij geweldplegers in Nederland (plegers van zowel huiselijk als publiek geweld) verboden wapenbezit vaak voorkomt. Ook blijkt deze groep vaak een strafblad te hebben met diverse strafbare feiten.

Verskillende typen van bedreigers

Om meer zicht te krijgen op het 'soort' dader dat bedreigingen uit of aanslagen pleegt en de beweegredenen ervan, worden in de diverse onderzoeken de daders ingedeeld in verschillende categorieën (Bovenkerk 2005, Clarke 1982, Mullen 2007, Fein en Vossekuil 1999). In deze paragraaf beschrijven we welke typen van bedreigers of aanslagplegers er volgens diverse onderzoeken zijn te onderscheiden.

Aanslagplegers

Een van de eerste onderzoeken naar aanslagen op publieke functionarissen werd verricht door de Amerikaan J. W. Clarke (1981). Clarke analyseerde 17 gevallen waarbij aanslagen werden gepleegd op de president of politici. Aan de hand van de bestudering van de 17 gevallen onderscheidde hij vier soorten 'aanslagplegers van publieke figuren' die hij aan de hand van onder andere hun motivatie indeelde. Het onderzoek van Clarke onderscheidt vier typen van personen die een aanslag willen plegen op een publieke functionaris (Clarke 1992). Hierbij moet wel in ogenschouw worden genomen dat deze indeling slechts op 17 gevallen gebaseerd is.

Type 1: handelt uit een bepaald politiek ideaal

Type 2: kenmerkt zich door een grote mate van agressie en wil geaccepteerd worden

Type 3: kan beschreven worden als psychopatisch

Type 4: wordt gekenmerkt door een geestelijke stoornis en last van waanideeën

Bedreigers

Bovenkerk et al. (2005) identificeren op basis van de motivatie van bedreigers, vier typen bedreigingen (en daarmee bedreigers). Bedreigingen kunnen volgens hen voortvloeien uit een emotionele uitbarsting, de wens om concrete belangen te verwezenlijken, het verdedigen van verworven rechten of wraakgevoelens.

Een ander onderscheid dat gemaakt wordt (Fein & Vossekuil, 1995), is tussen 'threat makers' en 'threat posers' vrij vertaald als 'dreigers' en 'doeners'. Bij deze indeling gaan Fein en Vossekuil ervan uit dat slechts een deel van de bedreigers de bedoeling hebben, en in staat zijn, om hun dreigement daadwerkelijk ten uitvoer te brengen. Het verschil tussen 'dreigers' en 'doeners' kan worden vertaald naar drie typen bedreigers/aanslagplegers:

- personen die een dreigement uiten maar hun dreigement nooit ten uitvoer brengen;
- personen die een dreigement uiten en het dreigement ten uitvoer brengen;
- personen die geen dreigementen uiten, maar direct tot (gewelddadige) actie overgaan.

De eerste categorie komt volgens Fein en Vossekuil (1998, p.14) het meest voor. Het spreekwoordelijke gezegde: 'Blaffende honden, bijten niet' is volgens hen toepasbaar op bedreigers van publieke figuren. Maar dat betekent niet dat een publieke functionaris geen gevaar loopt. De gevaarlijkste categorie is namelijk de derde categorie, zij die niet uiten, maar direct overgaan tot geweld.

Een derde indeling is de volgende. Gedragskundigen van IPOL hebben op basis van dreigbrieven die de afdeling gedragskunde behandeld heeft, recentelijk een aantal typen van de bedreiger benoemd (IPOL, 2008). Deze indeling in typen is gebaseerd op overeenkomsten in de tekst van de dreigbrieven en gemeenschappelijke kenmerken van de bedreigers.

In het rapport worden de bedreigers vervolgens onderverdeeld in de volgende acht categorieën:

- de verwarde;
- de klager;
- de afperser;
- de straattaalddreiger;
- de radicaal;
- de angstaanjager;
- de chanteur;
- de wreker.

Voor dit onderzoek lijken alleen de eerste vijf relevant. Bij de andere drie categorieën (angstaanjager, chanteur, wreker) richt de bedreiging zich op een persoon met wie de bedreiger een persoonlijke relatie of persoonlijk contact heeft. De beschrijving van deze drie categorieën is opgenomen in bijlage 1. De eerste vijf categorieën worden als volgt door IPOL beschreven (deels geciteerd uit IPOL, 2008).

De verwarde

Vaak is er bij de verwarde bedreiger sprake van ernstige psychiatrische problematiek, zoals een waan of psychose. Dit uit zich in de brief door een moeilijk te volgen, ongestructureerd verhaal. Tijdens een psychose is iemand minder in staat tot georganiseerd en gepland gedrag, zoals het uitvoeren van een aanslag. Geweld zal eerder impulsief plaatsvinden. Verwarde bedreigers vormen daarom in eerste instantie een risico voor hun directe omgeving. De aard van de psychiatrische problematiek is relevant voor de risico-inschatting. Diverse kenmerken van verwarden kunnen echter de kans op gepland geweld verhogen. Deze zijn:

- a) Als de verwarde dreiger zich in de fase voorafgaand aan een psychose (prepsychotische fase) bevindt. De dreiger is dan meestal nog in staat tot gepland gedrag. Een ander kenmerk van de pre-psychotische fase is het hebben van paranoïde gedachten. Paranoïde gedachten zorgen ervoor dat de verwarde zijn situatie als zeer beangstigend en gevaarlijk ervaart. Hij heeft het gevoel zelf bedreigd te worden. De dreiging en uitvoering ervan kunnen door de verwarde worden gezien als een manier om zichzelf (en anderen) te redden. Hierdoor is de actiebereidheid groter.
- b) Verwarden die kenmerken van depressie, fatalisme en achterdocht hebben, vormen een groter risico. Door deze combinatie van symptomen zijn ze eerder geneigd tot actie over te gaan en niet (meer) bezorgd om hun eigen lot.

Kenmerken van een verwarde en/of zijn dreigbrief zijn de volgende:

- de dreiger geeft enige maatschappelijke betrokkenheid weer;
- de communicatie is moeilijk te volgen en te begrijpen;
- de tekst van de communicatie laat weinig samenhang zien;
- de dreiger heeft geen kennis over het slachtoffer of slechts algemene kennis vanuit openbare en makkelijk toegankelijke bronnen (zoals internet);
- er blijkt geen sprake van plannende activiteiten of voorbereiding van uitvoering;
- het is onduidelijk wat de dreiging precies inhoudt;
- er komen waanachtige ideeën en theorieën in de brief naar voren.

De klager

De klager valt over het algemeen te karakteriseren als een wrokkig persoon, die in het dagelijks leven geneigd is een directe confrontatie uit de weg te gaan. De dreiging ontstaat vaak na frustratie over een maatschappelijk probleem dat ook een persoonlijk nadeel oplevert. Klagers doen zich soms voor als een terrorist om zo hun dreiging meer kracht bij te zetten. Ze slagen echter niet in die opzet door onvoldoende kennis en ervaring op dat gebied. Daardoor doet de dreigbrief amateuristisch aan. De dreiging is bedoeld als uiting van de frustratie en wordt tegelijk ingezet als pressiemiddel. De meeste klagers hebben niet de intentie om geweld te gaan gebruiken. Sommige klagers bijten zich echter geheel vast in hun frustratie en gaan door met dreigen. Bij hen ontstaat langzamerhand de overtuiging dat geweld de enige oplossing is. Hierdoor neemt het risico op escalatie toe.

Klagers hebben vaak al tegen meerdere mensen hun grieven geuit en zijn bijvoorbeeld actief op internet-fora of in belangenverenigingen. Daarnaast hebben deze schrijvers vaak ook andere frustraties of conflicten, zoals ruzie met de burens of problemen op het werk. Het zijn vaak mensen die rigide en krampachtig zijn in het contact met anderen. Frustraties kunnen ze niet goed van zich afzetten.

Kenmerken van een klager en/of zijn dreigbrief zijn de volgende:

- de dreiger geeft maatschappelijke betrokkenheid weer;
- het probleem raakt ook de persoonlijke levenssfeer van de dreiger;
- de tekst van de communicatie is redelijk georganiseerd en goed te volgen;
- er blijken geen plannende activiteiten of voorbereiding van uitvoering;
- de dreiger heeft geen kennis over het slachtoffer of slechts algemene kennis vanuit openbare en makkelijk toegankelijke bronnen (zoals internet);
- de tekst van de communicatie lijkt er vooral op gericht het slachtoffer bang te maken en/of de frustraties af te reageren;
- boosheid en frustratie is duidelijk weergegeven, maar de dreiger brengt dit niet in verband met het uitvoeren van geweld;
- de bedreiging lijkt impulsief of weinig doordacht geschreven;
- de dreiging is duidelijk, maar niet concreet beschreven;
- de dreiging is vaak voorwaardelijk en wordt gebruikt als pressiemiddel: 'als je dit niet doet, dan...';
- het doel van de brief is intimidatie van de geadresseerde;
- er blijken enige onduidelijkheden of inconsistenties uit de communicatie;
- er komen geen aanwijzingen naar voren dat de dreiger beschikt over middelen tot uitvoering van de dreiging;
- er is geen sprake van een escalatie van dreigingen.

De afperser

De afperser streeft persoonlijk gewin na. Meestal gaat het om (veel) geld, maar het kan ook om andere, minder concrete zaken gaan, zoals controle over het gedrag van het slachtoffer (binnen de publieke functie die de persoon vervult). De achtergrond kan zijn dat de schrijver financiële problemen heeft. Als de dreiging is gericht aan een groot en bekend bedrijf en er geen frustratie blijkt uit de brief, bestaat er meestal geen relatie met het slachtoffer. Als de dreiging is gericht aan een individu of kleiner bedrijf, kan het zijn dat de dreiger nadeel heeft ondervonden door contact met het bedrijf of op een andere manier een grief heeft ontwikkeld. Vaak is er dan ook sprake van uitingen van woede en frustratie in de tekst. De waarschijnlijkheid van uitvoering hangt af van de professionaliteit van de dreigbrief. Wordt er een amateuristische methode voorgesteld om het persoonlijk gewin te bewerkstelligen en/of heeft die methode onwaarschijnlijke 'Hollywood'-kenmerken, dan is het risico op uitvoering minder groot. Men dient wel rekening te houden met de mogelijkheid van escalatie en met de mogelijkheid van amateuristische uitvoering die desastreuze gevolgen kan hebben. Als de eisen niet worden ingewilligd, kan dit reden zijn voor de dreiger om opnieuw een brief te schrijven en de plannen voor uitvoering verder uit te werken. Oogt de methode daarentegen professioneel en goed doordacht en lijkt er sprake van voorbereiding, dan is het risico op voorhand al groter.

Een dreigbrief van de hand van een afperser heeft de volgende kenmerken:

- de dreiging is onderdeel van een plan om persoonlijk gewin te bereiken;
- er worden eisen gesteld;
- als de eis niet wordt ingewilligd, zal de schrijver daar negatieve consequenties aan verbinden voor het slachtoffer, zoals bijvoorbeeld productcontaminatie;
- het persoonlijk gewin kan financieel, materieel of anderszins zijn, maar betreft niet de relatie met het slachtoffer;
- de communicatie is duidelijk en concreet;
- boosheid en frustratie worden - indien aanwezig in de brief - instrumenteel ingezet;
- er wordt omschreven hoe het slachtoffer moet handelen om tegemoet te komen aan de eisen;
- vaak wordt bedreigd geen contact op te nemen met opsporingsinstanties, zoals de politie of privé-detectives.

De straatdredreiger

De dreigbrief van deze groep is vaak gericht aan publieke personen, zoals politici, die ook duidelijk zichtbaar zijn in het publieke debat (media). De dreigbrief wordt reactief geschreven, namelijk vrijwel direct volgend op uitspraken of gedrag van de geadresseerde in de media. De dreiger is meestal een jongere, die zich gefrustreerd voelt over zijn maatschappelijke positie, bijvoorbeeld het gevoel heeft gediscrimineerd te worden in de samenleving. Daar wordt de politicus verantwoordelijk voor gehouden. Achterliggend is er echter sprake van verveling en het zich bevinden in een straatcultuur waarin provocerend en intimiderend (beledigend) taalgebruik gewoon is. Dit is terug te zien in de dreigbrief, die meestal omkleed is met straattaal en scheldwoorden. Soms wordt er zelfs een 'rap' in de tekst verwerkt. Het is ook terug te zien in de gebeurtenissen die tot het schrijven van de dreigbrief hebben geleid. Vaak wordt er in groepsverband over de frustratie gesproken, waarbij men elkaar uitdaagt tot het schrijven en versturen van een dreigbrief (meestal een e-mail).

Een straatdredreiger en/of zijn dreigbrief kenmerkt zich door het volgende:

- de bedreiging lijkt impulsief of weinig doordacht geschreven;
- de dreiging is niet concreet beschreven;
- er is weinig tekst (aantal regels);
- er komen geen aanwijzingen naar voren dat de dreiger beschikt over middelen tot uitvoering van de dreiging;
- er is geen sprake van een escalatie van dreigingen;
- de stijl van de dreigbrief is amateuristisch;
- de tekst is beledigend: er worden leuzen geuit en/of er wordt gescholden;
- straattaal en/of smstaal (zoals emoticons) maakt vaak onderdeel uit van de tekst;
- het motief voor de dreiging is het uiten van frustraties, bijvoorbeeld over de positie van de schrijver in de maatschappij (discriminatie, werkloosheid) en/of het bang maken van het slachtoffer;
- het achterliggend motief is vaak verveling;
- de dreigbrief is vaak onderdeel van een baldadige actie die onder groepsdruk tot stand is gekomen;
- de dreigbrief is vaak een e-mail en vaak afkomstig van een computer van een internetcafé of andere openbare plek;
- er blijken geen plannende activiteiten of voorbereiding van uitvoering;
- de dreiger heeft geen kennis over het slachtoffer of slechts algemene kennis vanuit openbare en makkelijk toegankelijke bronnen (zoals internet).

De radicaal

De groep bedreigende radicalen betreft een zeer kleine en gevaarlijke groep. De meeste plegers van terreurdaden bedreigen hun slachtoffer of het doelwit niet van tevoren. Als ze dat wel doen, bedreigen ze het slachtoffer vaak niet direct, maar doen uitlatingen tegenover (gelijkgestemde) vrienden en bekenden of schrijven op internetfora. Ze zijn vaak lid van een organisatie of groepering. Een kleine minderheid bedreigt het slachtoffer direct. Dit is een zeldzaamheid. De dreiging kan dan worden gezien als onderdeel van de georganiseerde geweldpleging. Het dient hetzelfde doel als het gedreigde geweld zelf, namelijk: maatschappelijke onrust en angst veroorzaken. Het risico op (een poging tot) uitvoering van de bedreiging is groot.

Een dreigbrief van de hand van een radicaal kenmerkt zich door het volgende:

- de dreiger geeft maatschappelijke betrokkenheid weer;
- de dreiging is onderdeel van een georganiseerde geweldpleging om bepaalde politieke of andere doelen te bereiken;
- de communicatie is duidelijk en concreet;
- de dreiger beschikt over veel persoonlijke kennis over het slachtoffer of het doelwit;
- de dreiging wordt gedetailleerd beschreven;
- er is veel aandacht besteed aan de communicatie;
- de dreiging geeft persoonlijke verbondenheid met de dreiging weer;
- er zijn aanwijzingen dat de dreiger over de kennis en middelen voor uitvoering beschikt;
- het motief voor de dreiging is uitvoering ervan;
- de tekst van de dreiging is logisch en samenhangend;
- boosheid en frustratie hangen samen met de uitvoering van de dreiging.

Tussentijdse conclusie

Op basis van onderzoek is een aantal typen van bedreigers en aanslagplegers opgesteld. De meest recente en meest praktische typering is door IPOL opgesteld. Zij beschrijven uitgebreid elk type van bedreigers. Deze indeling naar typen is echter gebaseerd op een klein deel van alle bedreigingen die zijn geuit naar publieke functionarissen (de brieven die door gedragsdeskundigen behandeld zijn). Zij geven wel een indicatie voor een mogelijke indeling naar typen, maar nader onderzoek moet uitwijzen of deze indeling op alle bedreigers van publieke functionarissen kan worden toegepast.

Interviews

Ter aanvulling van de informatie uit de literatuur hebben we enkele gesprekken gevoerd met deskundigen op het gebied van bedreigingen van publieke functionarissen. Enerzijds zijn dit ‘praktijkdeskundigen’ (politie, OM, AIVD), anderzijds deskundigen uit de wetenschap (hoogleraar criminologie, hoogleraar Veiligheid en Burgerschap, hoogleraar terrorismebestrijding). Een opsomming van de deskundigen met wie we spraken is te vinden in bijlage 2.

Naast praktijkervaringen en inzichten uit de wetenschap, is met de deskundigen het onderzoek en de onderzoeksopzet besproken. Ook is eventuele medewerking aan een vervolgonderzoek besproken. Hieronder geven we kort de bevindingen op basis van de interviews weer. Allereerst beschrijven we de ervaringen en meningen van experts over kenmerken en typologieën van bedreigers. Daarna beschrijven we in deze paragraaf de wensen, mogelijkheden en aanbevelingen van de deskundigen met betrekking tot een verdiepingsonderzoek.

Kenmerken, typen en interventies

Aan de kenmerken en indeling naar typen van bedreigers zoals in de voorgaande literatuurstudie naar voren kwamen, heeft een groepje deskundigen waardevolle toevoegingen gedaan.

Voor achtergrondkenmerken: niet alleen mannen uiten bedreigingen, vrouwen bedreigen volgens de deskundigen wel degelijk. Vrouwen willen wel een ander doel bereiken dan de mannen. Ook maken vrouwen zich eerder schuldig aan de ‘third party warning’: ‘Ik ken iemand die je dood wil maken’.

Wat betreft de psychische gesteldheid van de dader, zegt een deskundige over de term ‘bekend bij de geestelijke gezondheidszorg’: ‘Hierbij moet rekening worden gehouden met waar de persoon in het systeem van de mental health care is gerold. In de VS zijn personen snel ‘bekend’ bij de mental health care, bijvoorbeeld door keuring voor het leger.’

Over psychische gesteldheid geeft een deskundige het volgende aan. Het heeft geen zin om de ‘gestoorde’ op te pakken na een bedreiging. Zij worden dan veroordeeld tot een gevangenisstraf. Dat is voor een gestoorde geen interventie. De deskundige stelt een verplichte opname voor (zie ook Mullen et al. in de literatuurstudie).

De gedragsdeskundigen van IPOL merken nog extra op dat een database voor alle beschikbare gecommuniceerde bedreigingen zeer waardevol zou zijn om beter zich te krijgen op bijvoorbeeld bepaalde kenmerken en typen bedreigers. Daarnaast wordt duidelijk of de bedreiger mogelijk al eerdere bedreigingen heeft geuit. Als voorbeeld wordt de database van de Amerikaanse federale recherche (FBI) gegeven, de zogenaamde Communicated Threat Assessment Database (CTAD).

Risico- en beschermende factoren

De meeste deskundigen benadrukken, gevraagd naar risico- en beschermende factoren, dat gedrag in het verleden de beste voorspeller is voor gedrag in het heden. Als iemand al eerder een bedreiging heeft uitgevoerd, verhoogt dat het risico dat hij het weer zal proberen. Een andere risicofactor die een respondent noemt, is een toename in de frequentie van bedreigingen. Als een persoon vaker of via verschillende media bedreigingen uit, wordt het risico groter dat hij over zal gaan tot uitvoering. De deskundige van de FBI noemt dit een stijging van het ‘level of escalation’.

Weer een andere risicofactor die deskundigen noemen, is het blijkt geven van weinig binding met de maatschappij die de bedreigde politicus vertegenwoordigt. Ook wordt als risicoverhogende factor genoemd de mate waarin een bedreiger moeite doet om anoniem te blijven. Hoe meer moeite een bedreiger doet om zijn identiteit te verbergen (e-mail bedreigingen vanuit een belhuis of met een buitenlands IP-adres), hoe hoger het risico op uitvoering van de bedreiging. Wat betreft de strafrechtelijke context geeft een deskundige aan dat wapengebruik/wapenbezit in Nederland een grotere risicofactor is dan in de VS. Daar is het wapengebruik/wapenbezit namelijk vele malen hoger dan in Nederland.

Naast de beschermende factoren die uit de literatuur blijken, werkt het volgens een aantal deskundigen risicoverlagend als het beoogde slachtoffer zichtbaar beveiligd wordt. Volgens een andere deskundige zou dit echter ook risicoverhogend kunnen werken omdat het een uitdagende uitwerking op de bedreiger kan hebben. Een andere beschermende factor die genoemd wordt is het ontbreken van middelen om de bedreiging uit te voeren. Als iemand fysiek niet in staat is om de benodigde middelen (bijvoorbeeld wapen of chemicaliën) te bemachtigen, verkleint dat logischerwijs de kans op uitvoering van de bedreiging die in de dreiging zelf worden voorgesteld.

Verdiepingsonderzoek

Alle deskundigen reageren al bij het eerste contact enthousiast op het onderwerp van het onderzoek. Bij geen van de deskundigen bestaat er twijfel over de noodzaak van een dergelijk onderzoek. Alle partijen hebben het idee dat het een bijdrage kan leveren aan hun dagelijkse werkzaamheden (vnl. politie, AIVD en OM). Uit de gesprekken met de deskundigen zijn verschillende punten naar voren gekomen waar we bij de opzet van vervolgonderzoek rekening mee moeten houden. Dit betreft de volgende punten.

Inkadering

Alle deskundigen, zowel uit de wetenschap als de praktijk, zijn het erover eens dat het goed zou zijn aanvankelijk alle bedreigingen te onderzoeken en later pas in te zoomen op een bepaalde groep of een aantal groepen. De eerste stap in het onderzoek zou het identificeren van categorieën moeten zijn. Vervolgens is het, voornamelijk volgens de deskundigen van politie Haaglanden, IPOL en AIVD, van belang een aantal cases nader te onderzoeken. De reden is dat zo ook een beeld geschapen kan worden van het proces van een bedreiging (evt. bij verschillende typen bedreigers) en het moment waarop een bedreiging een mogelijke aanslag wordt.

Bronnen

De deskundigen van politie Haaglanden, IPOL en OM geven aan over gegevensbestanden, interview-verslagen of andere informatie te beschikken die wij ook bij het onderzoek kunnen betrekken. Wel moet dan de benodigde toestemming van de minister van Justitie geregeld zijn.

Zo houdt de Politie Haaglanden een registratie bij van alle bedreigingen sinds 2005. Ook hebben zij, omdat ze een landelijk coördinerende taak hebben, de dossiers van alle bedreigingen binnen hun taken. Beide kunnen zeer waardevolle informatie voor het vervolgonderzoek opleveren. Ook IPOL en OM hebben toegezegd zo veel mogelijk informatie te willen delen ten behoeve van het onderzoek.

Gesprekken bedreigers

Bijna alle deskundigen benadrukken de toegevoegde waarde van gesprekken met bedreigers zelf. Er is volgens hen wel veel in de dossiers te vinden, maar je krijgt het beste beeld als je zelf met de bedreigers gaat praten. Het OM raadt aan om een aantal zittingen te bezoeken van bedreigingszaken. Daar wordt de naam genoemd van de verdachte en op die manier kan contact opgenomen worden met die persoon.

Aanvullingen voorstel

De deskundige van de politie Haaglanden mist in het voorstel de etniciteit van de bedreiger als variabele; hier is nu geen zicht op. Ook over de motivatie en risico's van bedreigers uit andere etnische groepen is nog heel weinig bekend. De deskundigen van IPOL noemen de groep Marokkaanse jongeren als een aandachtspunt. Zij geven aan dat een groep Marokkaanse jongeren in Nederland tussen de wal en het schip vallen. Deze jongeren ultiem bedreigingen uit frustratie. De kans van uitvoering van een bedreiging wordt groter als de omgeving of de groep achter de daad staat (zie groepslidmaatschap in de literatuurstudie). Onderzoek naar deze groep jongeren strekt daarom tot aanbeveling.

In navolging van bovenstaande geeft de deskundige van Haaglanden aan dat religie ook een belangrijke variabele is. Dit bleek ook uit de literatuurstudie.

Daarnaast is het volgens de deskundigen interessant om na te gaan wat de precieze aanleiding voor een bedreiging is. 'Zelfs tijdens het zomerreces van de Tweede Kamer blijven er bedreigingen binnenstromen. Hoe komt dat nou?'

Ook is het volgens de deskundigen belangrijk om het verband tussen de dreiging en de daadwerkelijk uitvoering te onderzoeken. 'Wat zijn bijvoorbeeld de kenmerken van degenen die de grens wel overgaan, dus wel tot uitvoering komen?'

Een andere interessante vraag die de deskundigen naar voren brachten is die naar mogelijke verschillen tussen bedreigers die zich bekend maken en bedreigers die dat niet doen.

De deskundigen van de AIVD hebben ten slotte als tip om te kijken welk proces voorafgaat aan een bedreiging. Dit kan door openbare bronnen te raadplegen. Bijvoorbeeld door iemands gangen op internet na te gaan. 'Welke bedreigers hebben zich bijvoorbeeld op forums geuit of in gastenboeken, en wat zegt dat over hen?'

Conclusie

Van de deskundigen hebben we niet alleen waardevolle aanvullingen op de literatuurstudie en tips voor vervolgonderzoek gekregen, maar ook een toezegging om zo veel mogelijk medewerking te verlenen (mits de daarvoor noodzakelijke toestemmingen geregeld zijn).

2.3 Conclusie

Het oriënterend onderzoek levert een drietal belangrijke bevindingen op.

De eerste is een model voor het verloop van een bedreiging of een aanslag, 'the path to intended violence'. Een bedreiging of aanslag ontstaat volgens dit model over het algemeen vanuit een grief, een ervaren ongemak. Hoe en of de grief daadwerkelijk leidt tot een bedreiging of zelfs een aanslag is afhankelijk van een interactie tussen persoonlijkheids- en situationele factoren.

In dat verband zijn er, als tweede opbrengst van het vooronderzoek, een aantal persoonlijkheids- en situationele factoren te onderscheiden die de kans op uitvoering van de bedreiging vergroten en andere die juist de kans verkleinen, zogenaamde risico- en beschermende factoren. De volgende factoren zijn als risicofactoren aan te merken:

- gewelddadig gedrag in het verleden;
- eerdere bedreigingen die uitgevoerd zijn;
- traumatische levensgebeurtenissen;
- wapenbezit;
- een sociale omgeving die gewelddadig gedrag ondersteunt;
- lidmaatschap van een groep met extreme overtuigingen.

De volgende factoren zijn als beschermende factoren aan te merken:

- een vast woonadres;
- stabiele (familie)relaties;
- een vaste baan;
- een vast inkomen;
- religieuze of sterke morele overtuigingen.

Een psychische stoornis kan als factor zowel risicoverhogend als risicoverlagend werken. Een stoornis werkt risicoverhogend als de stoornis een verlagend effect heeft op de controle van impulsen of als depressieve gevoelens een rol spelen. Een stoornis werkt risicoverlagend als het een stoornis betreft waarbij het organisatievermogen van de persoon wordt aangetast.

De derde opbrengst van de literatuurstudie is een kader dat gebruikt kan worden voor een indeling van bedreigers naar verschillende typen. IPOL geeft in een recent rapport indicaties voor mogelijke type bedreigers. Hiervan zijn de volgende varianten van toepassing op bedreigers van politici. Wel moet nader onderzoek uitwijzen of deze typering op alle bedreigers van publieke functionarissen toepasbaar is.

- de verwarde
- de klager
- de afperser
- de straattaalddreiger
- de radicaal

Daarnaast bevestigt dit onderzoek het vermoeden dat meer onderzoek nodig is om een gefundeerd beeld van de Nederlandse bedreiger te schetsen. Er is zowel nationaal als internationaal weinig onderzoek gedaan naar bedreigers van publieke functionarissen en van politici in het bijzonder. Wel blijkt dergelijk

verdiepend onderzoek goed mogelijk. Tegen de verwachting in blijkt er voldoende informatie beschikbaar en relevant te zijn. Belangrijke partners hierbij zijn de politie Haaglanden, IPOL, AIVD, en het OM.

3. VERDIEPINGSONDERZOEK

3.1 Inleiding

Het verdiepingsonderzoek bouwt voort op de conclusies van het oriënterend onderzoek. Het doel van het verdiepingsonderzoek is het bekijken van de samenhang tussen de geïdentificeerde factoren (path to intended violence, risicofactoren en type bedreiger). Met andere woorden: vormen bepaalde typen bedreigers een groter of ander risico en zijn risicofactoren, in meer of mindere mate, op hen van toepassing?

Om de samenhang van de factoren te onderzoeken, hebben wij een studie uitgevoerd van alle zaken van bedreigde politici sinds 2005. Het Team Bedreigde Politici (TBP) van de politie Haaglanden is sinds 2005 het landelijk meldpunt voor dergelijke bedreigingen. Het TBP voert ook opsporingsonderzoek uit. Om inzicht te krijgen in de aard en omvang van bedreigingen van politici is een kwantitatieve analyse uitgevoerd van hun registraties. Hierbij dienen we er rekening mee te houden dat er bij dergelijke delicten altijd sprake is van een ‘dark number’. Niet alle bedreigingen van politici worden bij de politie gemeld. We benadrukken daarom dat dit een analyse is van de geregistreerde bedreigingen van politici.

Naast een analyse van de registraties hebben we alle bij hen aanwezige dossiers bestudeerd waarbij een verdachte is gevonden (351 dossiers). Deze dossiers zijn gescoord op een groot aantal variabelen om het type bedreiger te bepalen, de positie op het ‘path to intended violence’ en de aanwezigheid van risico- en beschermende factoren. Een overzicht van alle variabelen waarop de dossiers onderzocht zijn, is te vinden in bijlage 4.

Leeswijzer

In de hierna volgende paragraaf geven we eerst een overzicht van de aard en omvang van geregistreerde bedreigingen van politici in Nederland. Vervolgens worden de resultaten van de dossierstudie behandeld en beschrijven we welke samenhang gevonden is tussen type bedreiger, risicofactoren en de positie op het path to intended violence. Tot slot volgt een praktische handleiding en een zogenaamde beslisboom, die kunnen bijdragen aan het maken van een risico-inschatting.

3.2 Aard en omvang

Om de aard en omvang van bedreigingen van politici in kaart te brengen, hebben we gebruik gemaakt van het registratiesysteem van het team bedreigde politici van de politie Haaglanden. Hieronder beschrijven we het aantal aangiften in de afgelopen jaren, hoe de aangiften zijn afgehandeld en tegen wie de bedreigingen vooral gericht zijn.

Aantal aangiftes 2005-2008

In de onderzoeksperiode (2005 t/m 2008³) zijn in totaal 847 aangiftes van bedreigingen gedaan door personen binnen de taakstelling van het TBP (landelijke politici, koninklijk huis, burgemeester en wethouders regio Haaglanden). In de volgende tabel is te zien hoeveel aangiften er per jaar zijn gedaan.

³ Alle aangiften tot en met nov. 2008 zijn bij dit onderzoek betrokken.

Tabel 1: aantal aangiftes per jaar

Jaar	2005	2006	2007	2008	Totaal
Aantal	96	249	245	257	847

In 2005 is het aantal aangiften aanzienlijk lager dan in de daarop volgende jaren. In dat jaar begon het TBP met de organisatie en kwamen nog niet alle aangiften daar binnen. Vanaf 2006 is het algemeen bekend dat zij het centrale aanspreekpunt zijn voor bedreigingen van politici en stromen de aangiften gestaag binnen. In de laatste drie jaar is er steeds rond de 250 keer aangifte gedaan van een bedreiging.

Hierbij merken we op dat enkele zaken aan dezelfde verdachten toe te schrijven zijn. In de onderzoeksperiode komen twee grote zaken voor. De eerste komt voort uit een groot aantal bedreigingen vanuit beluizen in Rotterdam. Dit is een groot opsporingsonderzoek geweest door de Politie Rotterdam-Rijnmond. Bij deze zaak waren 40 van de 96 aangiften in 2005 betrokken (41%). De andere grote zaak is een zaak uit 2007. Bij deze zaak blijken 109 bedreigingen door dezelfde verdachte geuit te zijn (44% van de bedreigingen in 2007). Toch is ook het aantal geïdentificeerde verdachten over de jaren heen stabiel. Dit is te zien aan het overzicht van de wijze van afhandeling van de bedreigingen (tabel 2).

Afhandeling

Bij een aangifte van een bedreiging bekijkt het Openbaar Ministerie of er sprake is van een bedreiging in de zin van artikel 285 Wetboek van Strafrecht.⁴ Als dit niet het geval is, kan er geen aangifte opgenomen worden. Hoe vervelend dit ook is voor het slachtoffer. Deze kan zich namelijk erg bedreigd voelen zonder dat er sprake is van een strafrechtelijk vervolgbare bedreiging. De zaak wordt vervolgens geseponeerd en het dossier kan bij het TBP worden gearhiveerd als ‘oplegger’.

Als er wel sprake is van een bedreiging in de zin van artikel 285 Wetboek van Strafrecht start het opsporingsonderzoek en gaat het TBP op zoek naar een verdachte van de desbetreffende bedreiging. In onderstaande tabel is de afhandeling van zaken per jaar te zien.

Tabel 2: afhandeling per jaar

Afhandeling	2005		2006		2007		2008		Totaal	
	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%
Verdachte	36	38%	144	58%	155	63%	157	61%	492	58%
Oplegger	48	50%	80	32%	61	25%	54	21%	243	29%
Sepot	2	2%	4	2%	5	2%	5	2%	16	2%
Onbekend	10	10%	21	8%	24	10%	41	16%	96	11%
Totaal	96	100%	249	100%	245	100%	257	100%	847	100%

⁴ Artikel 285 Wetboek van Strafrecht. 1. Bedreiging met openlijk geweld met verenigde krachten tegen personen of goederen, met geweld tegen een internationaal beschermd persoon of diens beschermde goederen, met enig misdrijf waardoor de algemene veiligheid van personen of goederen in gevaar wordt gebracht, met verkrachting, met feitelijke aanranding van de eerbaarheid, met enig misdrijf tegen het leven gericht, met gijzeling, met zware mishandeling of met brandstichting, wordt gestraft met gevangenisstraf van ten hoogste twee jaren of geldboete van de vierde categorie. 2. Indien deze bedreiging schriftelijk en onder een bepaalde voorwaarde geschiedt, wordt ze gestraft met gevangenisstraf van ten hoogste vier jaren of geldboete van de vierde categorie. 3. Bedreiging met een terroristisch misdrijf wordt gestraft met gevangenisstraf van ten hoogste zes jaren of geldboete van de vijfde categorie

In de tabel is te zien dat bij het merendeel van de aangiften een verdachte gevonden wordt (58%). Na het vinden van een verdachte kan een officier alsnog besluiten om de zaak te seponeren. Bijvoorbeeld als het een verdachte betreft die nog geen twaalf jaar oud is. Een klein deel wordt direct geseponeerd (2%).

Ongeveer een derde (29%) wordt gearhiveerd als oplegger. Bij deze zaken is het niet mogelijk een verdachte te vinden of de zaak blijkt niet vervolgbaar te zijn. Van een deel van de zaken is niet geregistreerd wat de afhandeling ervan is geweest (11%).

Het aantal opleggers is in de loop der jaren gedaald. Een oorzaak hiervoor zou kunnen zijn dat de politie aan de bron een betere scheiding maakt van strafrechtelijke bedreigingen en niet-strafrechtelijke bedreigingen. Ook zou een oorzaak kunnen zijn dat de opsporingsmethoden sinds 2005 verbeterd zijn of beter worden toegepast.

Slachtoffers

Bij het aantal van 847 aangiftes dient opnieuw te worden opgemerkt dat, net als bij andere delicten, bij bedreigingen sprake zal zijn van een 'dark number'. Niet alle bedreigingen worden gemeld door de slachtoffers, sommige politici doen sneller aangifte van een bedreiging dan anderen.

In de onderzoeksperiode hebben in totaal 106 politici aangifte gedaan van bedreiging.

Dossierstudie

Bij de dossierstudie zijn alle dossiers van zaken betrokken waarin een verdachte bekend was. De dossiers waar te weinig relevante informatie in staat (waarin gegevens van de verdachte ontbreken), die nog in behandeling zijn bij het politiekorps in de regio waar de verdachte woont en dossiers die alsnog geseponeerd zijn, zijn niet meegenomen (141 dossiers). Dit levert een totaal van 351 dossiers op die geschikt zijn voor de dossierstudie. In deze dossiers zijn kenmerken van de bedreiging en de bedreiger bestudeerd.

Hierna gaan we in op de resultaten van de dossierstudie. Allereerst beschrijven we algemene informatie uit de bestudeerde dossiers en de aantallen dossiers die toe te schrijven zijn aan een bepaald type bedreiger. Vervolgens gaan we dieper in op de verschillende typen bedreigers.

3.3 Resultaten dossierstudie

Typen bedreigers

In totaal hebben we 351 dossiers geanalyseerd. Deze bedreigingen zijn door 167 bedreigers geuit. Een aantal bedreigers heeft dus meerdere bedreigingen op zijn of haar naam staan. In onderstaande tabel is te zien door welke typen bedreiger de bedreigingen gepleegd zijn en voor hoeveel zaken zij verantwoordelijk zijn.

In tabel 3 is te zien dat de meeste bedreigingen door het type 'straattaalddreiger' zijn gepleegd. Op de tweede plaats staat het 'verward-gefrustreerde' type. Dit type is toegevoegd aan de oorspronkelijk typologie van IPOL (2008). De reden hiervoor is dat enige verdachten van bedreigingen niet alleen kenmerken van de verwarde maar ook van de gefrustreerde hebben. Ook hebben zij aanvullende kenmerken waardoor ze een eigen categorie vormen.

Tabel 3: verdachten & zaken per type bedreiger

Type	Aantal VD	%	Aantal zaken	%
straattaalddreiger	103	60	122	35
verward-gefrustreerde	16	10	26	7
verwarde	13	9	125	36
gefrustreerde	15	9	18	5
overig + grap	7	4	7	2
ontkent	5	3	5	1
sepot	4	2	4	1
radicaal	2	1	41	12
afperser	1	1	2	1
angstaanjager	1	1	1	0
Totaal	167	100	351	100

De meeste typen plegen slechts één bedreiging. Bij hen komt het aantal verdachten en het aantal zaken waarvoor zij verantwoordelijk zijn dan ook redelijk overeen. Bij de typen 'verwarde' en 'radicaal' is echter één verdachte verantwoordelijk voor een grote hoeveelheid zaken. Bij deze typen is het aantal zaken dan ook veel hoger dan het aantal verdachten.

Een paar typen die we in de literatuurstudie beschrijven komen in de dossiers niet voor. Dit zijn de wreker en de emotionele chanteur. Dit is niet tegen de verwachting in. Deze typen bedreigers hebben namelijk een persoonlijke relatie met hun slachtoffers.

Algemeen

De verdachten van de bestudeerde bedreigingen zijn doorgaans van het mannelijk geslacht (88%). De jongste bedreiger is 9 jaar oud en de oudste bedreiger 68 jaar. De gemiddelde leeftijd is 25 jaar. Het merendeel van de bedreigers heeft de Nederlandse nationaliteit (90%). Een groot deel is echter zelf niet in Nederland geboren of heeft ouders die niet in Nederland geboren zijn (59%). Het merendeel van de allochtone bedreigers heeft een Marokkaanse (22%) of Turkse achtergrond (17%). Verder is ongeveer de helft van de bedreigers eerder met politie of justitie in aanraking geweest. Dit betreft voornamelijk vermogens- en geweldsdelicten.

Recidive

De verdachten van bedreigingen worden, indien ze achterhaald kunnen worden, altijd gehoord door de politie. Ofwel door het team bedreigde politici, ofwel door de politie van de regio waar ze wonen. Deze verhoren lijken een interventie op zich te zijn. Na politiecontact is er nauwelijks sprake van recidive. Een aantal personen heeft meerdere bedreigingen geuit maar is daar na politiecontact meestal mee opgehouden.

Beschrijving typen bedreigers

Hierna beschrijven we de verschillende typen bedreigers die we in de dossierstudie hebben aangetroffen meer uitgebreid. In de eerste paragraaf beschrijven we de straattaalddreiger, gevolgd door de verwarde in de tweede paragraaf. Daarna gaan we in de derde en vierde paragraaf in op de gefrustreerde en de

verward-gefrustreerde bedreiger. Deze twee typen lijken op basis van de literatuurstudie één type. Uit de dossierstudie blijkt echter dat er naast een groep gefrustreerden ook een groep verward-gefrustreerden te identificeren is. Daarom worden deze typen apart beschreven.

Vervolgens gaan we in de vijfde, zesde en zevende paragraaf in op de typen die naar verhouding weinig voorkomen: de radicaal, de afperser en de angstaanjager. Een klein aantal bedreigers blijkt niet tot een bepaald type te horen. Deze worden in de laatste paragraaf beschreven.

3.4 Typen bedreigers

In deze paragraaf beschrijven we de typen bedreigers. Achtereenvolgens komen de volgende typen aan de orde.⁵

1. Straattaalbedreiger	5. Radicaal
2. Verwarde	6. Afperser
3. Gefrustreerde	7. Angstaanjager
4. Verward-gefrustreerde	8. Overig

Straattaalbedreiger

Het merendeel van de bestudeerde bedreigingen is afkomstig van personen die te typeren zijn als straat-taalbedreiger. In totaal zijn 122 van de 351 onderzochte dossiers toe te schrijven aan dit type bedreiger (35%). Bij deze 122 zaken horen 103 verdachten. Sommige verdachten hebben meerdere bedreigingen geuit, sommige zaken zijn door meer dan één verdachte gepleegd. In hoofdstuk 2.2 is te lezen hoe het type straat-taalbedreiger door IPOL (2008) wordt omschreven. Ook de kenmerken van de brief van dit type zijn in dat hoofdstuk te vinden.

Samengevat beschrijft IPOL de straattaalbedreiger als een jongere die zijn dreigbrief, meestal een e-mail in straattaal of msn-taal, richt aan publieke personen. De dreiging volgt vaak direct op een publiek optreden van die persoon. De bedreiger voelt zich gefrustreerd over zijn maatschappelijke positie maar het achterliggende motief is vaak verveling. Ook speelt de straatcultuur waar deze jongere zich in bevindt een rol. In deze cultuur wordt provocerend en intimiderend taalgebruik als gewoon gezien.

Nuancering type

De typering van IPOL is gebaseerd op een kleine hoeveelheid dossiers die door IPOL zijn behandeld. Deze typering blijkt goed van toepassing op een groter aantal dossiers van algemene aangiften van bedreigingen. Ook in deze dossierstudie blijken straattaalbedreigers over het algemeen een politicus te bedreigen die veel in de media is. Vaak volgt de bedreiging op een optreden van de politicus in de media. De bedreiger is meestal een jongere die straattaal gebruikt in zijn tekst. Ook de genoemde kenmerken van de brief of e-mail van de straattaalbedreiger zien we terug in de dossierstudie.

Op grond van deze dossierstudie stellen we echter wel drie nuancerings van de typologie voor. De eerste is het motief van de bedreiging. IPOL beschrijft dat dit vaak verveling is. Het motief dat in deze dossier-

studie naar voren komt, is meestal het uiten van frustraties (47%). Een relatief groot deel brengt in het politieverhoor een duidelijke boosheid of frustratie naar voren. In de regel zijn deze bedreigers boos over uitlatingen van de bedreigde politicus, vooral uitlatingen over de Islam. Slechts een klein deel uit de bedreiging uit verveling. Mogelijk kan 'stoer doen' en 'het was een grap', voortkomen uit de verveling.

Een tweede nuancering is de herkomst van de bedreiging. In de typologie van IPOL wordt beschreven dat dit type bedreiger gewoonlijk e-mails verstuurt vanaf een openbare computer of een computer op school. Dit blijkt echter niet het geval te zijn. De meeste bedreigingen door dit type bedreiger worden gedaan vanuit huis (52%). Een klein deel wordt gedaan vanaf een schoolcomputer (18%) of een andere openbare plek (belhuis, bibliotheek; 2%).

Een derde nuancering betreft het gebruikte communicatiemiddel. In de beschrijving van IPOL wordt alleen gesproken over dreigbrieven of e-mails. Daaraan kunnen we echter bedreigingen via internetpostings (op fora en via links op internetsites) toevoegen. De meeste bedreigingen worden door dit type op die manier verstuurd. Daarnaast verstuurt dit type een deel via e-mail.

Algemeen

De recidive onder dit type bedreiger is laag. Een enkeling heeft twee of meer bedreigingen geuit (n=6). Dit gaat meestal om twee bedreigende e-mails, in een enkel geval om drie of vier (n=2). Als er meerdere bedreigingen zijn geweest is dit in alle gevallen kort na elkaar en voordat er politiecontact is geweest. Nadat de straattaalbedreigers zijn gehoord door de politie, heeft er niet of nauwelijks herhaling plaatsgevonden. Voor dit type bedreiger kan het politiecontact dan ook als interventie gezien worden. Verder is het opvallend dat dit het enige type is dat wel eens bedreigingen in groepsverband pleegt. Dit is echter niet verwonderlijk, omdat het bij dit type vooral jongeren betreft. Jongeren plegen criminaliteit doorgaans in groepsverband (Beke, 2000); bedreigingen zijn hier blijkbaar geen uitzondering op.

Aantallen

De laatste jaren heeft er een stijging plaatsgevonden van het aantal straattaalbedreigingen. In onderstaande tabel is het aantal per jaar te zien.

Tabel 4: aantal straattaalbedreigingen

Jaar	2005	2006	2007	2008	Totaal
Aantal straattaalbedreigingen	5	24	36	57	122

Kenmerken

De groep straattaalbedreigers is het jongste type bedreiger. De leeftijd van de straattaalbedreigers ligt tussen de 9 en 36 jaar. De gemiddelde leeftijd is 16 jaar. Slechts vijf personen zijn ouder dan 25. De groep straattaalbedreigers bestaat voor het grootste deel uit mannen/jongens (86%; n=89). Een klein deel van deze bedreigingen wordt door vrouwen/meisjes gedaan (14%; n=14).

De verdachten binnen deze groep hebben grotendeels de Nederlandse nationaliteit (99%). Het merendeel is echter niet in Nederland geboren of heeft ouders die niet in Nederland geboren zijn (70%; n=72). Een grote groep valt daarmee onder de definitie van allochtoon die het Centraal Bureau voor de Statistiek hanteert (zelf of één van de ouders in het buitenland geboren). Van deze allochtone straattaalbedreigers is

⁵ In dit hoofdstuk worden enkele kenmerken genoemd van verschillende typen bedreigers en de bedreigingen die zij hebben geuit. Deze kenmerken zijn ervoor bedoeld om de al ontvangen bedreigingen en de bedreiger daarachter te kunnen duiden. De kenmerken hebben geenszins een voorspellen-de waarde.

het merendeel Marokkaans (24%; n=25) of Turks (20%; n=21). Andere landen van herkomst zijn bijvoorbeeld Irak (6%; n=6), Somalië (3%; n=3) en Afghanistan (2%; n=2). Een opvallend detail is dat twee bedreigers van Nederlandse afkomst zich probeerden voor te doen als allochtonen door gebrekkige taal te gebruiken.

Het merendeel van de straattaalbedreigers is scholier en woont bij (één van) zijn of haar ouders (89%; n=92). Andere voorkomende woonvormen zijn alleen (4%; n=4) of bij een broer of zus (2%; n=2). Van een deel is de woonvorm onbekend (5%; n=5).

Beschermende- en risicofactoren

Omdat de groep straattaalbedreigers grotendeels bestaat uit jongeren onder de 18 jaar, is er in de dossiers vrij veel informatie te vinden over de (psycho)sociale achtergrond van de verdachten. Bij verdachten onder de 18 jaar besteedt de politie hier doorgaans extra aandacht aan. Toch worden ook bij de jongeren niet alle risico-factoren onderzocht. Zo ontbreekt in de meeste gevallen informatie over de omgang met stress, belangrijke levensgebeurtenissen, eventuele eerdere bedreigingen en de sociale omgeving.

Wel blijkt uit de dossiers dat de meeste jongeren naar school gaan of werken en nog bij hun ouders wonen. De meeste ouders van deze jongeren blijken begaan te zijn met hun kind. Zij komen mee naar de politie-verhoren en zijn minstens zo geschrokken als de jongeren zelf.

Slechts in een enkel geval is er sprake van meerdere risicofactoren. De straattaalbedreigers hebben over het algemeen geen antecedenten. Het merendeel heeft nog nooit contact met politie of justitie gehad (61%; n=63). Van een deel is niet bekend of ze antecedenten hebben (15%; n=15). Ongeveer een kwart van de straattaalbedreigers heeft wel antecedenten (24%; n=25). Deze antecedenten betreffen over het algemeen vermogenscriminaliteit (diefstal, inbraak, straatroof, heling) of geweldscriminaliteit (mishandeling, openbare geweldpleging). De overige risicofactoren zijn niet of nauwelijks van toepassing op deze groep (voor zover daar informatie over te vinden is in de politiedossiers).

De bedreiging

De straattaalbedreigers bedreigen over het algemeen dezelfde politici. Dit zijn voornamelijk politici die geregeld hun (negatieve) mening over de islam en moslims in de media geven.

De meeste bedreigingen die afkomstig zijn van deze groep worden via het internet verstuurd. Het grootste deel wordt gepost op internetfora, bijvoorbeeld op de site van een politieke partij, Hyves of Marokko.nl (57%; n=59). Een ander deel wordt per e-mail verstuurd (28%; n=29), het merendeel hiervan wordt verstuurd via de 'contact button' op de internetsite van een politieke partij.

Een klein deel wordt op een andere manier geuit; bijvoorbeeld in rap-liedjes, gepubliceerd op internetsites als You Tube (6%; n=6), mondeling bij tegenkomen van het slachtoffer (4%; n=4) of telefonisch (2%; n=2). Een zeer klein deel van de straattaalbedreigers noemt zijn of haar eigen naam bij de bedreiging (2%; n=3). Het merendeel van de verdachten is daarmee door de politie achterhaald (98%). Omdat de meeste bedreigingen door dit type via internet worden gedaan, gaat het hierbij voornamelijk om opsporing via het gebruikte IP adres en het gebruikte e-mail adres.

Voorbeelden van bedreigingen geuit door straattaalbedreigers:

'jij bent hoerezoen wij gaan jou begraven in die kist met stemmen komen jullie te zitten kanker racistisch partij vieze joden dat julle zijn WIJ HANGEN JULLIE OP.'

'Ik vind jou stom. Schaaft ik slacht jou'

'oweij als je doet he ik maak je af he ik gaa je op eten he ik gaa je vermoorden he zulle we zien wacht maar he ik gaa je opeten he om 12uur avond he met mijn vriend mohamed b ik gaa hem helpen van de gevangens gaat hij komen om jou te vermoorden he waarom moet je msmjes stuur naar mij he wacht maar als het doe het dat is mijn laatste woord'

De bedreigingen afkomstig van de straattaalbedreiger zijn over het algemeen kort, 1 tot 4 regels. De bedreiging van de straattaalbedreiger kenmerkt zich door het gebruik van straattaal en scheldwoorden. Veelvuldig komen in de bestudeerde bedreigingen combinaties met 'kk' (afkorting voor kanker) voor; 'kk homo', 'kk jood', 'kk hond' en 'kk flicker'. Daarnaast worden regelmatig 'woorden' als 'oweij', 'hahaha', 'ey', 'whaha', 'fuck(ing)', '4life' en '4ever' gebruikt in de bedreigingen. Enkele voorbeelden van straattaalbedreigingen; 'hbb mkt je af kk idioot! Wij pompen jou dus ng 1x de uitspraak van honsel en die shitt en boem boem met j kkflicker kk!'. 'Kk jood ik hoop dat je een kogel door je lelyke kop krijgt, ... heeft goeie uitspraak gedaan. Kk op wij moslims zijn de baas...' 'Ja jode neus kk leleker jij gaat dood kk jood jode neus brillekooker lelekt opa haren jaren steentijd jij gaat dood met een rpg r4...' De inhoud van de bedreigingen zijn over het algemeen duidelijk, dat wil zeggen dat ondanks het gebruik van de straattaal duidelijk is waarmee bedreigd wordt. Er wordt doorgaans bedreigd met moord en/of mishandeling van de politicus en zijn of haar familie. Bijvoorbeeld: 'Zit je nou wel lkkr in je hoofd of moet je een kogel door je kop?' 'ben je wel lekker bij je kop? ...als die geestelijke aanhangers van jou mijn broeder aanraken dan neuk ik je moeder'.

Path to intended violence

De bedreigingen van dit type lijken weinig gevaar op te leveren. Alle straattaal-dreigers komen niet verder op het 'path to intended violence' dan de eerste stap. Ze gaan niet verder dan het uiten van een grief. Bij geen van de straattaalbedreigers zijn signalen aangetroffen van ideevorming, planning of voorbereidings-handelingen. Het merendeel zegt ook in verhoor nooit van plan te zijn geweest om iemand te bedreigen en al helemaal niet om die bedreiging uit te voeren. De meeste straattaalbedreigers schrikken er erg van dat ze iets strafbaars gedaan hebben en hebben spijt van hun actie. Ze hadden niet verwacht dat de politie aandacht zou besteden aan hun 'onschuldige' e-mail of internetposting. Meerdere straattaalbedreigers hebben een brief met spijtbetuiging aan het slachtoffer gestuurd. Gecombineerd met de lage recidive na politiecontact, ontstaat dan ook het vermoeden dat ze na één keer hun lesje wel geleerd hebben. Niettemin kunnen deze bedreigingen een intimiderend effect hebben op het slachtoffer. Ook is duidelijk dat het politiecontact de nodige operationele capaciteit kost.

Verwarde bedreiger

Van de 351 bestudeerde dossiers zijn 125 zaken (36%) toe te schrijven aan een 'verwarde' verdachte. Deze bedreigingen zijn geuit door 13 personen. De uitgebreide omschrijving van dit type (IPOL, 2009) is te vinden in hoofdstuk 2.2. Daar worden ook de kenmerken van de brief beschreven.

Samengevat is de verwarde bedreiger een persoon met ernstige psychiatrische problematiek, zoals wanen of psychoses. De aard van de psychiatrische problematiek is belangrijk voor de dreigingsinschatting. Dit kan immers zowel risicoverhogend als risicoverlagend werken.

In zijn brief geeft de verwarde blijk van enige maatschappelijke betrokkenheid maar de brief is moeilijk te volgen, de tekst is weinig samenhangend en bevat waanachtige ideeën.

Nuancerings type

In sommige gevallen is de bedreiging te kort om aan de hand van de tekstenmerken zoals opgesteld door IPOL vast te stellen of de persoon behoort tot deze categorie. Er is daarom ook gekeken naar (achtergrond)informatie omtrent de bedreiger die in het dossier aanwezig was. In de meeste gevallen komt bijvoorbeeld uit het verhoor naar voren dat de bedreiger een psychiatrische stoornis heeft.

De bevindingen omtrent de tekst en inhoud van de bedreiging komen niet geheel overeen met de kenmerken zoals beschreven door IPOL. IPOL stelt onder andere dat de communicatie moeilijk te volgen en te begrijpen is. Ook de inhoud van de dreiging van een verwarde persoon zou onduidelijk zijn. Dit gaat echter niet altijd op. De bestudeerde bedreigingen zijn in bepaalde gevallen wel te begrijpen en goed volgbaar. Ook de inhoud van de dreiging is in een aantal gevallen duidelijk. Op een ander deel van de bedreigingen van deze groep zijn deze kenmerken wel van toepassing. Van enkelen was de tekst niet volgbaar en niet te begrijpen. In deze bedreigingen kwamen ook waanachtige ideeën en theorieën naar voren.

Kenmerken

De geuite bedreigingen zijn afkomstig van dertien verwarde personen, waarvan twaalf mannen en één vrouw. De vrouw heeft in totaal 109 bedreigingen op haar naam staan en één man heeft in totaal drie bedreigingen geuit. De overige verwarden hebben elk één bedreiging verstuurd.

De leeftijd van de verwarde personen ligt tussen de 26 en 49 jaar, de gemiddelde leeftijd is 37,5 jaar. Twaalf van de verwarde bedreigers hebben de Nederlandse nationaliteit, één persoon is woonachtig in Macedonië en heeft de Macedonische nationaliteit. Van de twaalf bedreigers met de Nederlandse nationaliteit, hebben drie een andere etnische achtergrond, namelijk een Colombiaanse, Indonesische of Turkse.

Opvallend is dat tien van de dertien verwarde personen eerder in aanraking zijn geweest met de politie, wegens bedreigingen en/of stalking, vernieling, mishandeling, brandstichting en/of zware verkeersdelicten.

Beschermende & risicofactoren

Het hebben van een vast woonadres wordt als een beschermende factor gezien. Twaalf van de dertien verwarde personen hebben een vast woonadres, waarvan meer dan de helft (n=8) van de personen alleen-wonend is. Twee personen wonen bij hun moeder of ouders en een persoon woont in het buitenland bij zijn ouders. Eén verwarde persoon lijdt een zwervend bestaan.

Een vaste baan behoort eveneens tot de beschermende factoren. Hoewel in de politieverhoren deze beschermende factoren niet ter sprake komen, blijkt wel dat slechts één persoon, naar eigen zeggen, een slecht betaalde baan heeft en is aangesteld voor een jaar. Zes van de dertien personen hebben een uitkering. Over de overige zes is geen duidelijkheid.

Verder valt op dat vijf van de dertien verwarde personen in het politie verhoor aangeven een alcohol- of drugsverslaving te hebben. In de overige acht dossiers is hierover geen informatie opgenomen.

Van de verwarde personen heeft het merendeel (n=10) een psychiatrisch verleden. Dat wil zeggen dat zij al eerder zijn opgenomen in een psychiatrische kliniek, dan wel onder behandeling hebben gestaan van de geestelijke gezondheidszorg. Drie van hen verblijven tijdens het verhoor in een psychiatrisch ziekenhuis. Eén persoon is nooit eerder met de geestelijke gezondheidszorg in aanraking geweest. Bij de overige verwarde personen komt hierover niets uit de dossiers naar voren.

De bedreiging

De bedreigingen die door de verwarde personen hebben geuit richten zich op diverse personen. Sommige politici zijn door meerdere verwarde personen bedreigd. Andere politici en leden van het Koninklijk Huis zijn allen eenmalig door een verwarde persoon bedreigd. Hierbij komt het ook voor dat een verwarde meerdere van bovenstaande personen tegelijk bedreigt of naar één persoon meerdere bedreigingen stuurt.

Het merendeel van de bedreigingen (n=9) zijn schriftelijke bedreigingen, de overige bedreigingen zijn mondeling geuit in een telefoongesprek. Deze telefoongesprekken zijn geen gesprekken met de bedreigde zelf maar worden vaak gevoerd met een algemeen nummer van een ministerie of via het nummer 112. De meerderheid (n=6) van de schriftelijke bedreigingen is ondertekend met de eigen naam en in een aantal gevallen het woonadres van de bedreiger zelf. Door één persoon zijn de bedreigingen (109) ondertekend met een pseudoniem.

De lengte van de schriftelijke bedreigingen varieert van één zin tot enkele pagina's. De schriftelijke bedreigingen zijn voornamelijk verstuurd vanuit huis (n=7). Eén bedreiging is afkomstig vanuit een internetcafé en de andere bedreigingen (van één verdachte) zijn verstuurd vanuit het kantoor van CWI en de openbare bibliotheek.

In zeven van de dertien zaken komt uit de politieverhoren naar voren waarom de bedreiger een bedreiging heeft geuit. Het uiten van frustraties was in alle zeven gevallen het motief. Zo meldt een bedreiger als reden boos te zijn op zijn behandelaar. Anderen geven aan een wrok tegen de maatschappij te koesteren bijvoorbeeld door slechte hulpverlening, schulden, ziekte of deelname aan missie in Afghanistan. Minder duidelijke motieven zijn bijvoorbeeld dat de bedreiging is geuit omdat de bedreiger 'de wereldproblemen moet oplossen' of 'zwakke kinderen en onschuldigen moet beschermen'. In de overige dossiers is geen informatie aangetroffen over het directe motief van de bedreiging.

De geuite bedreigingen in zowel de gesproken als geschreven tekst zijn niet altijd even duidelijk. Een deel van de bedreigingen is niet volgbaar of te begrijpen. In deze bedreigingen komen ook waanachtige ideeën en theorieën naar voren. Zo heeft een bepaalde politicus bijvoorbeeld een schriftelijke bedreiging ontvangen met de mededeling dat het de taak van de bedreiger is om een alternatief te vinden voor uv-stralen omdat daar veel mensen door sterven en dat Nederland moet overstappen op kernenergie. In de bedreiging eist de bedreiger een baan. De bedreiger eindigt zijn e-mail met de mededeling dat er ieder uur 1.000.000 euro in rekening zou worden gebracht tot het geld van de betreffende politicus op zou zijn. Deze politicus heeft meerdere bedreigingen van deze persoon ontvangen, elk met vergelijkbare strekking.

Voorbeeld van bedreiging geuit door verwarde bedreiger:

“Wij werken voor uw kinderen en uw gezondheid, iedere dag kost het mensenlevens in de vorm van kanker. Ik ben geboren jammer genoeg om deze materie op te lossen, hier is heel veel geld voor nodig. Geld dat niet door een regering of bedrijf opgebracht kan worden. Zodoende dat ik ben aangesteld als belasting ambtenaar, onderzoeker en organisator. Het Nederlandse Koningshuis hangt doodsoveroordeling boven het hoofd, samen met ..., met doodsoveroordeling indien vandaag werkzaam, moeten om die reden vertrekken. Dit zijn 3 groepjes. Als deze zijn vertrokken kan ik aan mijn werk. Deze oude garde gelooft dat zij met jullie gezondheid kan spotten en dat ze hiermee ongestraft weg komen. De oude garde probeert dus de rest van hun gezondheid af te houden en gaan alleen maar voor het geld.”
God straft ze evengoed wel, zonder dat ik dit doe
Het berichten verkeer en de controle daarop die worden gecontroleerd.
Naam bedreiger

Achtergrond informatie

Uit het dossier blijkt dat de bedreiger lijdt aan schizofrenie en ten tijde van een psychose de bedreigingen uit. Hij bedreigt publieke figuren die volgens hem de problemen veroorzaken. Tijdens het verhoor geeft hij aan dat hij de opdracht heeft gekregen om wereldproblemen, zoals de klimaatverandering, kanker en het voedsel te kort dient op te lossen.

De inhoud van de dreiging, datgene waarmee bedreigd wordt, is in de meeste gevallen (n=9) duidelijk. Voorbeelden van een duidelijke inhoud van de dreiging zijn onder andere: ‘We knallen je kop eraf’, dit betreft een telefonische bedreiging aan een minister geuit door een manisch-depressieve alleenstaande man. ‘Ik kom de ballen van meneer ... afsnijden’, een gesproken dreiging geuit bij de receptie van de Tweede Kamer. ‘Ik ga de kinderen van ... en ... vermoorden’, een telefonische 112-melding geuit door verwarde man. ‘Zal ik jou ff doodschieten’, bedreiging geplaatst op de Hyves pagina van een politicus. Bovenstaande zinsneden laten weinig aan de verbeelding over en zijn daarom als een duidelijke inhoud van de bedreiging te kwalificeren. Er zijn echter ook enkele bedreiging geuit waarbij de inhoud minder duidelijk is. Zo werd onderstaande e-mail verzonden door iemand die onder behandeling van een psychiater stond en waarin bedreigd wordt met de uitvoering van ‘onchristelijke maatregelen’.

Voorbeeld van bedreiging geuit door een verwarde bedreiger:

“Ik heb het journaal en de actualiteiten deze avond weer eens zitten bekijken. Walgelijk. Als jij je macht nu maar niet gaat gebruiken om zwakke, kinderen en onschuldigen te berschremen dreig ik je niet maar beloof ik je dat er weer iets oncrisnelijks gebeurt ik maatregelen ga treffen. 1 dood kind door jullie nog valt zal ook het leven van een kind van een politicus zijn. Het zijn jou kinderen niet en zal je geen zak interesseren, mij wel en velen, het is af en u zal het stoppen.
Ik smeek uw het goed en volgens de wet te doen. DE MAAT IS OVERVOL. STOP DIT OF IK STOP JULIE HPOCRETE ZELFINGENOMEHIED. DIT IS DE LAATSTE WAARSCHUWING. NA DIT KOMEN ER GEEN WAARSCHUWINGEN MEER! LUISTER NAAR DE MAATSCHAPPIJ EN MENSEN DIE WEL WILLEN.
Je kunt me op laten pakken en weet ik veel wat te doen, maar af is af. Er staan niet honderden maar miljoenen mensen achter deze gedachten. Bureaucratie is afgelopen...”

Achtergrond informatie

Uit het politiedossier blijkt dat meneer een alcoholprobleem heeft en onder behandeling is bij een psychiater. Tijdens het politieverhoor geeft meneer aan dat hij gescheiden is en veel problemen heeft. Het exacte motief van de bedreiging of de aanleiding is niet aan de orde gesteld in het verhoor. Meneer bekende direct de e-mail te hebben gestuurd.

Uit sommige bedreigingen komt bovendien naar voren dat er eisen worden gesteld aan de bedreigde, er zullen negatieve consequenties volgen als de betreffende bedreigde niet zijn macht gaat gebruiken om bepaalde zaken voor elkaar te krijgen. Het stellen van eisen, doormiddel van ‘als..., dan...’ is diverse malen voorgekomen. Zo werd een bedreiging ontvangen met de tekst: ‘Mocht ... ooit burger vader van ... worden, dan knallen wij hem voor de kop. R.I.P, vader des vaderlands, R.I.P.

Deze bedreiging is geschreven in de wij-vorm. Het schrijven in de wij-vorm wordt doorgaans gedaan om de bedreiger krachtiger te maken (IPOL, 2008).

Path to intended violence

De verwarde bedreiger bevindt zich in drie gevallen niet op een trede van het ‘path to intended violence’. Deze bedreigers lijken geen of een zeer onduidelijke grief te hebben. Als reden voor de bedreiging wordt bijvoorbeeld aangegeven dat de bedreiger zich in een psychose bevindt tijdens de bedreiging en zich niets meer kan herinneren. Uit de dossiers blijkt dat tien van de 26 bedreigers wel degelijk een grief hebben en zich op de eerste trede van het path to intended violence bevinden. Slechts een persoon bevindt zich op de tweede trede, namelijk ‘ideeëvorming’. Deze persoon heeft informatie over het kopen van een wapen en meerdere specifieke gegevens over de partij van de bedreigde in bezit.

Gefrustreerde bedreiger

Een klein deel van de bedreigingen (5%) wordt geuit door het type ‘gefrustreerde bedreiger’. In totaal behoren 18 van de in de totaal 351 bestudeerde dossiers tot deze groep. De 18 bedreigingen zijn afkomstig van 15 verdachten, een aantal verdachten heeft meerdere bedreigingen geuit. De beschrijving van het type ‘gefrustreerde bedreiger’ van IPOL (2009) is te vinden in hoofdstuk 2.2 evenals de kenmerken van de brief. Samengevat is de gefrustreerde bedreiger (door IPOL ‘klager’ genoemd) te karakteriseren als een wrokkig persoon die geneigd is confrontatie te vermijden. De dreigbrief doet amateuristisch aan en wordt geschreven naar aanleiding van een maatschappelijk probleem dat persoonlijk nadeel oplevert. De dreiging is bedoeld om de frustratie te uiten, deze bedreiger heeft over het algemeen niet de intentie daadwerkelijk geweld te gebruiken.

Nuancering type

De kenmerken zoals omschreven door IPOL zijn grotendeels van toepassing op de bestudeerde dossiers. De gefrustreerde is een wrokkig persoon, wat doorgaans blijkt uit het verhoor. Een echte confrontatie heeft in geen van de gevallen plaatsgevonden. Er is in alle bestudeerde zaken sprake van duidelijke frustratie over een (maatschappelijk) probleem. Bovendien komt er een duidelijke boosheid naar voren. Uit de dossiers blijkt dat de gefrustreerde bedreiger vaak meerdere problemen heeft, onder andere schulden en alcoholproblematiek.

Uit de dossierstudie komt echter niet naar voren dat de gefrustreerde zich voordoet als een terrorist. Slechts in één zaak wordt er in de bedreiging gesproken over ‘wij’, terwijl de bedreiging van één persoon afkomstig is.

De kenmerken van de dreigbrief van de gefrustreerde komen op veel punten overeen met de bevindingen uit de dossierstudie. Een duidelijke maatschappelijke betrokkenheid komt echter slechts in drie dossiers naar voren. De dreiging van de gefrustreerde is volgens de kenmerken van IPOL vaak voorwaardelijk en wordt gebruikt als pressiemiddel: ‘Als je dit niet doet, dan...’ Dit is in slechts drie van de bestudeerde bedreigingen het geval. Er is daarnaast niet in alle gevallen een duidelijke boosheid in de bedreiging te bespeuren.

Aantallen

De geuite bedreigingen van de gefrustreerden zijn over de jaren heen gelijkmatig verspreid. In 2007 lijkt er een stijging in het aantal bedreigingen op te merken, deze stijging kan worden verklaard door drie bedreigers die meerdere bedreigingen hebben verstuurd. Het aantal gefrustreerde bedreigers dat per jaar een bedreiging uit is drie of vier.

Tabel 5: aantal bedreigingen gefrustreerde

Jaar	2005	2006	2007	2008	Totaal
Aantal bedreigingen gefrustreerde	3	4	8	3	18

Kenmerken

De groep gefrustreerden bestaat geheel uit mannen en is de oudste groep van de typen bedreigers. De jongste gefrustreerde is 38 jaar oud en de oudste 68 jaar. De gemiddelde leeftijd is 50 jaar. Het merendeel (n=13) heeft de Nederlandse nationaliteit, van wie twee de Turkse etniciteit hebben. Een klein deel (n=2) heeft ook de Turkse nationaliteit.

De gefrustreerde bedreiger woont voor een groot deel alleen (n=8). Een kleiner deel woont samen met zijn gezin, bestaande uit vrouw en kind(eren). Eén gefrustreerde bedreiger woont samen met zijn twee broers. Van de overigen (n=2) is de woonsituatie onbekend.

De gefrustreerde heeft over het algemeen geen antecedenten (n=9). Een klein deel van de gefrustreerden (n=3) heeft dit wel. De antecedenten betreffen overtreding van de Opiumwet, vernieling, diefstal en/of zware verkeersdelicten. Van een klein deel (n=2) is onduidelijk of hij of zij antecedenten heeft. De gefrustreerde bedreiger heeft in een aantal gevallen (n=6) wel al eerder een bedreiging geuit. Een kleine meerderheid (n=9) heeft nooit eerder een bedreiging geuit.

Risico- en beschermende factoren

De risico- en beschermende factoren komen in de dossiers niet duidelijk naar voren. Er wordt tijdens het verhoor niet expliciet naar gevraagd. Informatie over mogelijke risicofactoren zoals omgang met stress, belangrijke levensgebeurtenissen, eventuele eerdere bedreigingen en de sociale omgeving ontbreekt grotendeels. Wel valt uit de dossiers af te leiden dat de meerderheid van de gefrustreerde bedreigers meerdere problemen heeft, onder andere schulden en alcoholproblematiek.

Slechts op één bedreiger zijn diverse risicofactoren van toepassing. Naast schulden en alcoholproblematiek is sprake van gewelddadig gedrag in het verleden en van een sociale omgeving die gewelddadig gedrag ondersteunt (de bedreiger woont met twee broers in huis, beiden met diverse geweldsantecedenten). De beschermende factoren zijn voor een deel in de dossiers terug te vinden. Elk van de bedreigers heeft een

vast woonadres. Van een klein deel (n=5) van de bedreigers is bekend dat zij stabiele relaties hebben. Een kleiner deel heeft dit niet (n=3). Van de overigen (n=7) is dit onduidelijk. Minder dan de helft van de gefrustreerde bedreigers (n=6) heeft een vaste baan en een vast inkomen. Een klein deel (n=3) heeft een uitkering. Van de overigen (n=6) is het onduidelijk of zij een vaste baan hebben of een uitkering.

De bedreiging

De gefrustreerde bedreigers hebben verschillende politici bedreigd. Eén politicus heeft de meeste bedreigingen ontvangen (n=6). Daarnaast hebben verschillende andere politici een bedreiging ontvangen. De gefrustreerde stuurt zijn bedreiging in bijna alle gevallen (n=14) via het internet. Het grootste deel wordt gepost op internetfora, bijvoorbeeld via de site van de politieke partij (n=10). Het andere deel van de bedreigingen via internet zijn verstuurd per e-mail. In een uitzonderlijk geval (n=1) wordt de bedreiging mondeling geuit. Alle bedreigingen zijn vanuit het huis van de bedreiger verstuurd. In het geval van de mondelinge bedreiging is er vanuit huis telefonisch contact opgenomen met het algemeen nummer van een ministerie.

Opvallend is dat er een tweedeling te ontdekken is in het bekendmaken van de eigen identiteit. De ene helft van de gefrustreerden (n=8) maakt zijn identiteit zelf bekend door de bedreiging te ondertekenen met naam en eventuele andere persoonsgegevens. De andere helft (n=7) doet dit niet. Zij zijn via het gebruikte IP-adres opgespoord.

In de bedreigingen of in het verhoor komt in alle gevallen een duidelijke frustratie naar voren. De frustraties zijn zeer uiteenlopend. Zo verklaart een verdachte in zijn verhoor dat hij gefrustreerd is over de toenemende islamisering van Nederland. Hij signaleert diverse problemen die hier het gevolg van zijn, waaronder criminaliteit en overlast door Marokkanen. Het moment dat de supermarkt Albert Heijn halal producten gaat verkopen, is voor hem druppel en hij besluit een bedreiging te sturen naar een politieke partij. Een andere bedreiger toont zich in het verhoor boos en gefrustreerd over de bouwplannen in zijn woonplaats. De overige frustraties die naar voren komen hebben betrekking op uitlatingen van een politicus, kilometerheffing, het niet toegelaten worden van een kind tot een opleiding, huurstijging, gedupeerd zijn door de politiek of de privacywetgeving.

Het merendeel van de bedreigingen (n=9) kenmerkt zich door een duidelijke boosheid. Deze boosheid komt naar voren in het verhoor. De bedreigers verklaren doorgaans dat zij boos en gefrustreerd zijn en daarom de bedreiging uiten.

Een aantal bedreigers (n=6) is van mening dat zij geen bedreiging hebben geuit. Zo geeft een bedreiger te kennen dat hij enkel zijn mening uit als hij ‘het wordt tijd dat ze je strot doorsnijden communist, op een internetforum plaatst. Een andere bedreiger is van mening dat de tekst ‘*Vuil goor stinkzwijn, dat je de dood mag vinden op duizend pijnen, kankerracist, dat je kinderen met een zwarte snoet en krulletjes geboren mogen worden, dan weet je dat je lul niet lekker genoeg is geweest, hoerezoon...*’, geen bedreiging was omdat hij de tekst ondertekende met zijn eigen naam en zodoende makkelijk te achterhalen is. Een andere bedreiger die wenst dat een bepaalde politicus onder de bus komt, is tevens van mening geen bedreiging te hebben geuit omdat hij zelf geen geweld gebruikt. Tot slot ziet een bedreiger de tekst als ‘goed bedoelde kritiek’ of moet de bedreiging worden gezien als ‘het afblazen van stoom’.

Voorbeeld van een bedreiging geuit door een gefrustreerde bedreiger:

Het interesseert mij in het geheel niets of mijn belgedrag / e-mails / sitebezoek wordt bewaard door de Nederlandse autoriteiten. Krijg gewoon even de ultieme tering of zo iets. Ik wens niet te worden gehinderd door wie dan ook in mijn vrije wil om wie dan ook te bellen / e-mail / te internetten zonder dat wie dan ook dit in justiciële sferen trekt. Pak me maar op klootzakken / klootzak. Bij het plegen van dit soort van onvoorstelbare vrijheidswensen. ... Jij kan ... misschien wel een aardig doelwit zijn voor mijn opgevoerde slechte bak. Powwww... En daar gaat ... Later...'

De lengte van de tekst van de bedreiging is grotendeels (n=9) kort, 1 à 2 regels. Een klein deel (3) van de bedreigingen is langer dan 20 regels. De overige bedreigingen zijn gemiddeld van lengte, tussen de 4 en 20 regels. De tekst van de verschillende bedreigingen is op zich zelf redelijk tot goed te volgen, overeenkomstig de kenmerken van de dreigbrief zoals door IPOL is omschreven. Er komen geen wanen in voor of anderszins moeilijk te volgen zinnen. Ook de inhoud van de bedreiging is duidelijk en laat doorgaans niets aan de verbeelding over. De bedreigers dreigen voornamelijk met moord en/of zware mishandeling. Voorbeelden hiervan zijn; '...Ik denk hem dood te schieten en zal dat waarschijnlijk ook doen... Kunnen we Nederland een grotere dienst bewijzen dan ... af te knallen?', 'Eigenlijk wil ik jou best jou kop van lijfrukken want jij bent echt een nare man weet je dat...'. 'Het hoofd eraf van ...'.

In drie bestudeerde bedreigingen komt het voor dat er eisen worden gesteld, de zogenaamde 'als... dan...' bedreiging. Zo stelt bijvoorbeeld een bedreiger in een e-mail dat de voorzitter van de Tweede Kamer 'deze klootzak' moet stoppen, anders schiet hij de betreffende politicus zelf dood. In slechts een geval wordt er geschreven in de wij-vorm.

Path to intended violence

Elk van de gefrustreerde bedreigers bevindt zich op het path to intended violence. Ze komen meestal niet verder dan de eerste trede. Alle bedreigers hebben een duidelijke grief, deze grief hangt samen met hun frustratie. Tijdens het verhoor geven de gefrustreerde bedreigers allen aan de bedreiging niet daadwerkelijk uit te willen voeren. De bedreiging wordt in de verhoren in sommige gevallen omschreven als 'het afblazen van stoom', 'een emotionele uitbarsting' of als 'goed bedoelde kritiek'. Of de bedreigers daadwerkelijk spijt hebben van hun bedreiging is niet duidelijk. Een klein deel (n=2) van deze groep begeeft zich op de tweede trede van de trap 'ideevorming'. In beide gevallen ziet de bedreiger geweld als enige oplossing en is er een concrete dreiging. Een van de bedreigers heeft daarnaast een fascinatie voor wapens. In zijn huis is een replica van een vuurwapen aangetroffen, evenals een knipmes, dolkmes en munitie. Er is bij de bedreigers geen sprake van planning, zij blijven daarom op de tweede trede staan.

Verward-gefrustreerde

Het type 'verward-gefrustreerde' is een nieuw type dat is toegevoegd aan de verschillende typen bedreigers die door IPOL zijn opgesteld. Uit het dossieronderzoek komt een groep bedreigers naar voren die zowel kenmerken heeft van de gefrustreerde als van de verwarde, maar ook aanvullende kenmerken kent en bijgevolg niet in een categorie is in te delen. Op basis van de bekeken dossiers kan het type 'verward-gefrustreerde' als volgt worden omschreven.

De verward-gefrustreerde is doorgaans een volwassen persoon, alleenwonend en heeft geen vaste baan en inkomen. De persoonlijke situatie kenmerkt zich door diverse problemen als schulden, traumatische ervaring uit verleden en/of alcohol-problematiek. Bij de verward-gefrustreerde is geen sprake van psychiatische problematiek, maar wel van psychologische problemen zoals stress en trauma's. De dreiging ontstaat vaak na frustratie over een maatschappelijk probleem dat een persoonlijk nadeel oplevert voor de bedreiger. De verward-gefrustreerde kan de frustraties niet goed van zich afzetten. De bedreiging is bedoeld als uiting van de frustraties.

De tekst van de communicatie lijkt er vooral op gericht het slachtoffer bang te maken en/of de frustraties af te reageren. Hoewel de tekst doorgaans samenhangend en volgbaar is, kunnen er tegelijkertijd verwarde ideeën of anderszins vreemde theorieën in voorkomen (niet waanachtig). De bedreiger beschouwt de geuite bedreiging gewoonlijk niet als een daadwerkelijke bedreiging, maar als een klacht of meningsuiting.

Een verward-gefrustreerde en/of zijn dreigbrief heeft de volgende kenmerken:

- alleenwonend, diverse persoonlijke problemen (bijvoorbeeld werkloos, geen vast inkomen, schulden, traumatische ervaring uit verleden en/of alcoholproblematiek);
- psychologische problematiek;
- tekst is samenhangend en volgbaar, maar met verwarde ideeën of anderszins vreemde theorieën (geen wanen);
- de inhoud van de dreiging is duidelijk, maar de dreiging is niet concreet beschreven;
- de tekst van de communicatie lijkt er vooral op gericht het slachtoffer bang te maken en/of de frustraties af te reageren;
- het probleem raakt de persoonlijke levenssfeer van de dreiger;
- de bedreiger wil het slachtoffer intimideren;
- de dreiger heeft geen kennis over het slachtoffer of slechts algemene kennis vanuit openbare en gemakkelijk toegankelijke bronnen (zoals internet);

Dit type bedreigers heeft zowel kenmerken van de verwarde als van de gefrustreerde. De mogelijkheid bestaat dat dit type een subtype is van het gefrustreerde type. De bedreiging begint namelijk vanuit een duidelijke frustratie over een maatschappelijk probleem. De argumenten voor een aparte beschrijving van dit type zijn dat de verward-gefrustreerde zich kenmerkt door een meer heftige frustratie. Daarnaast wordt deze frustratie gevoed door diverse sociaal-maatschappelijke problemen (risicofactoren).

In totaal zijn er 26 bedreigingen geuit door de groep 'verward-gefrustreerden'. De bedreigingen zijn afkomstig van 16 bedreigers, waarbij 3 bedreigers meerdere bedreigingen hebben geuit.

Tabel 6: aantal bedreigingen verward-gefrustreerde

Jaar	2005	2006	2007	2008	Totaal
Aantal bedreigingen verward- gefrustreerden	7	8	6	5	26

Kenmerken

Het merendeel (n=14) van verward-gefrustreerden is man: slechts twee bedreigingen zijn afkomstig van een vrouw. De bedreigers van dit type hebben over het algemeen de Nederlandse nationaliteit en etniciteit

(n=14), twee bedreigers hebben de Iranese of Roemeense nationaliteit en etniciteit. De meerderheid van de bedreigers woont alleen (n=10), de overigen wonen bij hun moeder (n=2) of hebben geen vaste woon- of verblijfplaats (n=2). De verward-gefrustreerde heeft een gemiddelde leeftijd van 51 jaar. De jongste bedreiger is 39 jaar en de oudste 67 jaar. Een aantal van de bedreigers (n=5) heeft antecedenten.

Beschermende- en risicofactoren

In de dossiers komen de beschermende- en risicofactoren niet altijd naar voren. Daardoor is onvoldoende informatie voorhanden over onder andere de aanwezigheid van een psychische stoornis. Uit de dossiers blijkt dat bij een deel van de bedreigers (n=6) een traumatische levensgebeurtenis heeft plaatsgevonden. Voorbeelden hiervan zijn vluchten uit het moederland, door een ongeluk in een rolstoel terechtkomen, overlijden van een moeder, het afmaken van een hond en een beroving.

Een deel van deze groep bedreigers kan niet goed omgaan met stress (n=3). Zij slikken medicijnen om rustig te blijven of geven zelf aan daar niet goed mee om te kunnen gaan.

Het hebben van een vast woonadres wordt gezien als een beschermende factor. De meerderheid van de bedreigers heeft een vast woonadres (n=14). Een vaste baan en vast inkomen hebben zij echter doorgaans niet (n= 13), of dit is onduidelijk (n=3). De verward-gefrustreerde ontvangt in de meeste gevallen een uitkering. Opvallend bij dit type is dat de beschermende factoren grotendeels afwezig zijn.

De bedreiging

Diverse politici hebben een bedreiging ontvangen van een verward-gefrustreerde. De bedreigingen zijn in de vorm van geschreven tekst (n=20) of in gesproken tekst (n=6) geuit. De geschreven bedreigingen zijn per e-mail (n=8), internetposting (n=7), brief (n=4) of per stoeptegel door het raam bij de bedreigde terecht gekomen (n=1). De gesproken berichten zijn voornamelijk 112-meldingen. De bedreigingen vinden in de meeste gevallen (n=23) vanuit huis plaats.

Opvallend is dat de meerderheid van de bedreigers zijn of haar identiteit bekend maakt in de bedreiging (n= 11). De geschreven bedreiging wordt ondertekend met naam en/of overige persoonsgegevens, en bij de gesproken bedreigingen wordt de eigen naam genoemd.

Uit het politieverhoor wordt in de meeste gevallen het motief van de bedreiging duidelijk, waarbij de bedreiger ook zegt dat de bedreiging moet worden gezien als een emotionele uitbarsting. Vooral het uiten van frustraties (n= 12) noemen de bedreigers als motief.

Zo is er onder andere frustratie over prijsstijgingen, uitlatingen van bepaalde politici, oorlog in Irak, verhoging van de motorvoertuigenbelasting, het ziekenfonds, de Nederlandse rechtstaat, een afgemaakte hond en behandeling van een klacht uit de jaren '80. In de overige zaken (n=4) is het motief van de bedreiging niet duidelijk. Zo geeft bijvoorbeeld een bedreiger als antwoord op de vraag waarom hij de bedreiging heeft verstuurd: 'Ik weet niet meer waarom ik de bedreiging heb verstuurd, ik was dronken'. Uit de verhoren blijkt overigens slechts in enkele gevallen (n=3) dat de bedreiger spijt heeft van de bedreiging, waarbij bovendien de angst van het krijgen van een strafblad een rol speelt. Eén bedreiger laat weten hulp te gaan zoeken.

Van een duidelijke boosheid, zoals deze naar voren komt bij de gefrustreerde, is bij een kleine meerderheid van de bedreigers sprake (n=9). Deze boosheid wordt voornamelijk geuit tijdens het verhoor. Ongeveer de helft van de bedreigers brengt de boosheid en frustratie in relatie met de uitvoering van geweld (n=7). In de overige gevallen zeggen de personen niet boos te zijn. De bedreiger wilde bijvoorbeeld enkel een waarschuwing geven, of ergernis uiten zonder daadwerkelijk boos te zijn.

De lengte van de geschreven bedreigingen loopt uiteen van weinig regels (n=7), gemiddeld (n=9) tot veel (n=4). Zowel in de gesproken als in de geschreven bedreigingen is de inhoud van de bedreigingen duidelijk. De bedreigers dreigen voornamelijk met moord en/of zware mishandeling, bijvoorbeeld: 'We maken jullie KOUD grote hufters stoppen met de ... ROOD is van het BLOED!', per post verzonden bedreiging gericht. De bedreiging is afkomstig van een man die hoopt dat door de bedreiging het kabinet zal aftreden. Een ander voorbeeld is: '... Dan ga ik nu ... doodschieten', dit wordt gezegd in een telefonische bedreiging.

De tekst van de (geschreven) bedreiging is over het algemeen samenhangend en volgbaar (n=19). Dat wil zeggen dat er geen wanen of andere onduidelijke zinsneden in naar voren komen.

Voorbeeld van een bedreiging geuit door een verwarde gefrustreerde:

*'Als ik ... ooit tegenkom is ... van mij. Ik zweer je ik pak ... aan. En er zijn meer mensen bij wie die behoefte groeit. Men moet niet raar opkijken als er een goede vaderlander binnenkort opstaat. Als iemand een kogel door ... fokking kop schiet, vind ik dat niet erg.
De Marokkaanse gemeenschap: een kostenpost van 70 miljard en ze hebben nog een grote bek ook. Donder op!!!!'*

*'Geachte ...,
... ik verontschuldigde mij voor mijn dreigende gedrag. Maar als jij in mijn situatie verkeerd en totaal geen inkomsten hebt... Bel mij ik ben geen hond ik sta goffer tegen een muur en kan gevaarlijker worden dan een moslim extremist die vanuit schoonmaak middelen een bom kan maken ...*

Voor de bedreiger is intimidatie van de bedreigde in de meeste gevallen het doel van de bedreiging (n=14). Daarbij stellen de bedreigers regelmatig (n=9) eisen. Zo krijgt een politicus een brief met daarin als eis om de bedreiger 2,5 miljoen euro te betalen. Als hij dat niet doet stapt de dreiger naar Peter R. de Vries. Onduidelijk is met welke informatie contact zal worden opgenomen met dhr. De Vries. Een ander voorbeeld van de zogenaamde 'als, ... dan ...'bedreiging is een telefonische bedreiging: 'Als er geen aandacht wordt besteed aan klokkenluider... die nu in ... woont, houd ik mij het recht voor met een kalasjnikov de tweede kamer neer te schieten'. De bedreiger geeft in het verhoor aan verkeerd begrepen te zijn en zegt enkel zijn frustratie te uiten over het feit dat een klokkenluider geen nieuwe baan kan krijgen. Van een bedreiging is daarom volgens de bedreiger geen sprake.

Slechts één bedreiger heeft met de bedreigde zelf (telefonisch) contact gehad. De bedreiger zegt tijdens het verhoor dat de politicus hem had beloofd te reageren op zijn e-mail die hij eerder had gestuurd over zijn belastingschuld. De politicus heeft nooit gereageerd en daarom heeft hij bedreigingen geuit.

Path to intended violence

Elk van de verward-gefrustreerden begeeft zich op de eerste trede (grief) van het path to intended violence.

Een kleiner aantal (n=3) begeeft zich op de tweede trede (ideevorming). Deze bedreigers zien geweld als de enige oplossing voor hun probleem. Daadwerkelijk plannende activiteiten hebben in geen van de bedreigingen plaatsgevonden. Opvallend is dat geen van de bedreigers van dit type spijt heeft van zijn bedreiging.

Tot slot is er één bedreiger die zich verder op het 'path to intended violence' begeeft. Deze bedreiger heeft bij leden van een college van burgemeester en wethouders een steen door de ruit gegooid met daaraan vastgeplakt een brief gericht aan de weduwen van beide heren. De bedreiger was boos over het moeten terugbetalen van zijn uitkering. Het gooien van een steen door de ruit met daarbij een dreigbrief, zag hij als enige oplossing. Hij zocht eerst een steen, vervolgens het adres van de slachtoffers en wachtte toen het juiste moment af om de steen door de ruit te gooien. Aan de hand van deze feiten kan worden vastgesteld dat de bedreiger zich op de één na laatste trede, begin van uitvoering, van het 'path to intended violence' bevindt. Waarbij moet worden opgemerkt dat het gooien van de steen geen aanslag is op het leven van de politicus.

Radicale bedreiger

In de dossierstudie zijn twee verdachten aan te merken als (relatief) radicaal. Deze twee voldoen voor een deel aan de kenmerken die IPOL beschrijft van de radicale bedreiger. Deze kenmerken staan meer uitgebreid beschreven in hoofdstuk 2.2.

Kort samengevat is de radicale bedreiger als volgt te typeren. De groep radicale bedreigers vormt een zeer kleine, maar gevaarlijke groep. De meeste plegers van terreurdaden bedreigen hun slachtoffers niet van tevoren. Als de radicaal wel een bedreiging uit, is het risico op uitvoering groot. De communicatie van een radicaal is duidelijk, concreet en geeft maatschappelijke betrokkenheid weer. De dreiger beschikt over kennis van het slachtoffer en geeft persoonlijke betrokkenheid met de dreiging weer.

Nuancering type

De bedreigers die in dit onderzoek zijn aangemerkt als radicaal voldoen slechts deels aan bovenstaande definitie. Eén van de verdachten is aangemerkt als radicaal omdat hij in verhoor zelf te kennen geeft de bedreiging gestuurd te hebben tijdens een radicale fase. Hij zegt geïnspireerd te zijn door twee docenten van een islamitische school in Amsterdam. Uit de communicatie van deze verdachte is echter weinig op te maken. Deze bedreiging bestaat namelijk uit één zin.

De andere verdachte is aangemerkt als radicaal omdat hij voldoet aan een groot deel van de kenmerken in bovenstaande omschrijving. De communicatie is duidelijker en concreter dan bij andere bedreigers: *'Bereid je maar vast voor op de dood want dat zal je binnen een week zijn'*. De bedreiging wordt meer gedetailleerd omschreven: *'Your blood shall flow on the streets as will your severed head. For that purpose we have trained our fighters well and sharpened our knives'*. Ook is er veel aandacht besteed aan de communicatie en is de tekst logisch en samenhangend.

Een opmerking hierbij is wel dat deze laatste bedreiger een duidelijke frustratie uit. Het zou daarom kunnen dat deze bedreiger tot het type 'gefrustreerde' behoort maar zich voordoeft als radicaal om zijn frustratie kracht bij te zetten. Dit kan bij het gefrustreerde type namelijk voorkomen.

Voor de bedreigingen van beide verdachten geldt dat er uit de tekst veel woede spreekt. Het geweld is expressief en expliciet beschreven. Uit de verhoren blijkt een persoonlijke verbondenheid met de bedreiging.

Beiden brengen de boosheid en frustratie in relatie met de uitvoering van geweld. Beiden dreigen met moord.

Bovenstaande kenmerken blijken echter niet allemaal uit de dossiers. Er zijn bijvoorbeeld geen aanwijzingen dat de bedreiger veel kennis heeft over het doelwit of beschikt over middelen om de bedreiging uit te voeren. Dit blijkt niet uit de communicatie en is in het verhoor ook niet aan bod gekomen. Ook wordt geen aandacht besteed aan eventueel lidmaatschap van een radicale groep. In de e-mails wordt wel gesproken over een groep. Of dit daadwerkelijk het geval is, blijkt niet uit het dossier. Verder is onduidelijk of de verdachten maatschappelijk betrokken zijn.

Deze bevindingen zijn echter geen redenen om de beschrijving van de typologie aan te passen. Het aantal gevonden radicalen in deze dossierstudie is te laag om hier conclusies over te trekken.

Algemeen

De belangrijkste bevindingen lijken vooralsnog te zijn dat het radicale type inderdaad weinig voorkomt en dat de meeste plegers van terreurdaden hun doelwit niet van tevoren bedreigen.

Aantallen

Door de twee radicale verdachten zijn in totaal 41 bedreigingen verstuurd. De ene verdachte heeft één bedreiging gestuurd aan een politicus, de andere verdachte heeft veertig bedreigingen gestuurd aan diverse slachtoffers.

Kenmerken

Beide verdachten zijn geboren in Nederland en hebben Marokkaanse ouders. Beiden hebben geen antecedenten. Verder verschillen zij op diverse kenmerken.

De verdachte die één bedreiging heeft gestuurd is een man van 20 uit de regio Utrecht. Hij heeft de bedreiging via een link van een politieke partij gestuurd. De verdachte verklaart op het moment van die bedreiging in een radicale fase te hebben gezeten. Hij zegt die fase nu achter zich te hebben gelaten en veel spijt te hebben van de bedreiging. Na gesprekken met zijn vader heeft hij 'de echte islam weer gevonden'. Deze verdachte woont bij zijn ouders en zit op de middelbare school. Hij zegt na zijn examen Nederland te willen verlaten omdat de bedreigde politicus hem altijd zal blijven achtervolgen nu hij een strafblad heeft voor deze bedreiging.

De verdachte die veertig bedreigingen aan diverse personen heeft gestuurd is een man uit de regio Rotterdam. De reden die hij noemt voor de bedreigingen, is dat hij het niet eens is met hun uitlatingen. De verdachte heeft niet alleen politici bedreigd, maar ook een bedrijf en niet-politici. De bedreigingen van de politici zijn geplaatst op diverse fora en per e-mail verstuurd. De e-mails zijn verstuurd vanuit verschillende beluizen. Uit het verhoor komt naar voren dat de verdachte de e-mails heeft gestuurd omdat de politici de islam beledigden. Hij vertelt met de e-mails te willen bereiken dat zij bang zouden worden en zouden stoppen met het beledigen van de islam. Verdachte geeft aan betrokken te zijn bij wat er in de wereld gebeurt. Hij zegt goed op de hoogte te zijn van het nieuws, dat hij voornamelijk via internet volgt. In verhoor geeft hij aan te weten dat hij veel onrust, paniek en angst heeft veroorzaakt. Hij heeft spijt van zijn daden.

Beschermende- en risicofactoren

Op beide verdachten is een aantal risicofactoren en een aantal beschermende factoren van toepassing. De meest in het oog springende risicofactor is het mogelijke lidmaatschap van een groep met extreme overtuigingen. De ene verdachte geeft in verhoor toe geïnspireerd te zijn door twee radicale docenten. Bij de andere verdachte is het onduidelijk. Verder hebben zij extreme overtuigingen die als risicofactor zijn aan te merken. Daarnaast zijn er beschermende factoren van toepassing. Beide verdachten hebben een vast woonadres en verklaren stabiele familierelaties te hebben.

Path to intended violence

Ondanks de radicale kenmerken van deze bedreigers, lijken zij niet verder te komen op het 'path to intended violence' dan de eerste stap. Ze hebben een duidelijke grief of frustratie. Beiden voelen zich gekrenkt door uitlatingen van politici over de islam. Voor beiden geldt echter dat er geen sprake lijkt te zijn van ideevorming, planning of voorbereidingshandelingen. Hierover komt in ieder geval geen informatie naar voren in de bestudeerde dossiers. In zoverre verschillen deze bedreigers dus weinig van de andere typen, hoewel de benaming wellicht anders doet vermoeden. Een mogelijke verklaring hiervoor zou de aanwezigheid van diverse beschermende factoren kunnen zijn. Wellicht geldt voor de daadwerkelijk gevaarlijke radicalen dat ze hun geplande daden niet eerst aankondigen door middel van een bedreigende e-mail.

Afperser

In de dossierstudie is één bedreiger naar voren gekomen die te typeren is als een 'afperser'. De afperser streeft met zijn bedreiging persoonlijk gewin na. De bedreiger heeft nadeel ondervonden van de bedreigde, in de tekst wordt woede daarover geuit. In de brief worden eisen gesteld ter compensatie van het ondervonden nadeel. Ook dit type is in hoofdstuk 2.2 meer uitgebreid beschreven.

De bedreiging

Het gaat hier om een bedreiging van een politicus door een ondernemer. De ondernemer beweert dat hij er met de politicus over heeft gesproken dat de gemeente een tweetal zaken zou financieren. De kosten hiervoor bedragen €40.000,-. Volgens de politicus is dit nooit het geval geweest. De ondernemer heeft belastend materiaal over de politicus en dreigt dit naar buiten te brengen als hij niet voor de beloofde €40.000,- zorgt. De bedreigingen worden door de ondernemer in telefoongesprekken met de politicus geuit. In één van die gesprekken zegt hij: *'Je hebt nog één week om de subsidie te regelen, dan zien we wel wat er gebeurt'*.

In een ander gesprek bedreigt hij de politicus zelf en zijn familie. Het is echter niet duidelijk met welk misdrijf wordt bedreigd. De gesproken tekst luidt: *'Pas maar op. We moeten allemaal goed voor onze kinderen zorgen en dat moet jij toch ook?'*

Omdat de politicus niet voldoet aan de eisen van de bedreiger, brengt hij het belastend materiaal naar buiten. Dit bestaat uit een video- opname van de politicus in gesprek met een derde persoon.

Path to intended violence

De positie van de bedreiger op het 'path to intended violence' is in dit geval lastig te bepalen. De bedreiger heeft wel een duidelijke grief naar aanleiding waarvan hij de politicus bedreigt en eisen stelt. De bedreiging kan worden gezien als uitgevoerde bedreiging omdat de bedreiger het belastende materiaal naar buiten heeft gebracht. Er heeft echter geen daadwerkelijke aanslag op het leven van de politicus plaatsgevonden.

Dat deel van de bedreiging maakt het een strafrechtelijke bedreiging. Er kan daarom niet worden vastgesteld dat de bedreiger zich verder dan de eerste stap op het 'path to intended violence' bevindt.

Angstaanjager

In de dossierstudie komt één bedreiger naar voren die te typeren is als het type 'angstaanjager'. Het gaat hier om een vrouw die verliefd is op een bepaalde politicus. Ze voelt zich door hem afgewezen en is daarom boos op hem. Deze bedreiger en haar bedreiging voldoen grotendeels aan de kenmerken van een angstaanjager, zoals beschreven door IPOL. Samengevat luidt deze omschrijving als volgt. De angstaanjager heeft persoonlijk contact gehad met het slachtoffer en voelt zich gekrenkt door gedrag van het slachtoffer. Het motief voor de dreiging is wraak door het slachtoffer bang te maken. Meerdere bedreigingen hebben als doel het slachtoffer bang te houden. Als er echter een escalerend patroon in de dreigingen te zien is, is het risico op geweld groter. Een meer uitgebreide beschrijving is te vinden in hoofdstuk 2.2.

Algemeen

Deze bedreiger is een vrouw van rond de twintig. Zij is geboren buiten Nederland en geadopteerd door Nederlandse ouders. Ze heeft de politicus twee bedreigingen gestuurd, één via de fax en één via de e-mail. Ze heeft beide gestuurd vanuit het bedrijf waar zij werkt. Het IP adres van de computer waarvan de e-mail is verstuurd, blijkt te horen bij de computer waar alleen zij aan werkt.

In verhoor bekent de vrouw de bedreiging en ze vertelt dat ze de politicus al eens eerder bedreigd heeft, enige jaren geleden. Die bedreiging is behandeld door de lokale politie. Helaas is het proces-verbaal van deze bedreiging niet bijgevoegd en is niet bekend wat de precieze datum van de bedreiging was. De vrouw geeft verder geen motief voor de bedreigingen.

De moeder wordt gehoord en zij vertelt dat de vrouw verliefd is geweest op de betreffende politicus en allerlei pogingen heeft gedaan om hem te bereiken. De moeder vertelt dat ze niets durft te zeggen als ze hem uiteindelijk aan de telefoon heeft. De liefde van haar dochter slaat op een gegeven moment om in haat. Sindsdien is de dochter boos en wil ze dat laten weten.

De bedreiging

De bedreiging bestaat uit een fax met een plaatje van een afgehakt hoofd en de volgende tekst: *'Heej, ken je mij nog? Als je nu niet omslaat en tegenstemt gebeurt er dit met je (maar dan is het jouw hoofd)'*.

De e-mail heeft de volgende inhoud:

'... gaat en moet dood. Het is een sukkel die iet deugt, de hele partij deugt niet!!! Slappe hap is het. Weg met deze klote partij en die ..., die hangen we op! Ofslachten hem, net als ...!! Ofschieten hem door het hoofd!! ROT OP !!!'

Path to intended violence

Bij deze bedreiger is duidelijk sprake van een grief. Ze voelt zich afgewezen en is daar boos over. Verder lijkt ze geen stappen te zetten op het 'path to intended violence'. In de beschrijving van dit type door IPOL wordt gezegd dat het uiten van de frustratie voor dit type vaak al voldoende is. Uit het dossier blijkt ook geen intentie van de vrouw om de bedreiging daadwerkelijk uit te voeren. Wel beschrijft IPOL dat bij dit type sprake kan zijn van escalatie. Deze bedreiger heeft de politicus nu tweemaal bedreigd en daarom zou er kans op escalatie kunnen bestaan.

Overig

Een klein aantal van de bedreigers (n=7) behoort niet tot een van de eerder beschreven typen. Zij komen in kenmerken van de bedreiger en de dreigbrief niet met een van de typen overeen. Het is daarnaast niet mogelijk om voor deze bedreigingen een nieuw type te creëren - daarvoor zijn de bedreigingen te divers. Om de bedreigingen toch mee te nemen in het onderzoek is er een categorie 'overig' benoemd. Binnen deze categorie beschrijven we drie soorten bedreigingen: de misplaatste grap, de groep en de kunstenaar.

De misplaatste grap

Van de bedreigingen die vallen in de categorie 'overig', komen twee bedreigingen redelijk met elkaar overeen. De bedreigingen zijn elk 'voor de grap' geuit.

De eerste bedreiging is afkomstig van een Nederlandse man. Ten tijde van de bedreiging was hij 18 jaar oud. De man liep al telefonerend langs een locatie in Rotterdam waar op dat moment een manifestatie werd gehouden waar een politicus zou komen spreken. Op het moment dat de man langs een beveiligder loopt, spreekt hij de woorden *'Terroristische aanslag op ...'* uit. De politicus is naar aanleiding van deze dreiging niet naar de manifestatie gegaan. Uiteindelijk wordt de man aangehouden. In het verhoor geeft hij aan dat hij de woorden uitsprak voor de grap.

De tweede bedreiging die kan worden beschreven als een misplaatste grap is afkomstig van een Surinaamse man van middelbare leeftijd. De man leeft voornamelijk op straat en is een alcoholist en veelvuldig drugsgebruiker. Samen met een vriend wil hij een grap uithalen om een kennis terug te pakken. De man belt vanuit een telefooncel naar 112 met de mededeling dat er drie Egyptische mannen een aanslag aan het voorbereiden zijn op een politicus. De voorbereidingen vinden volgens de man plaats in het huis van de kennis. De politie gaat tevergeefs op het adres kijken. Uiteindelijk is de man aangehouden en laat hij weten dat het om een grap gaat; hij zegt enkel zijn kennis terug te willen pakken omdat hij nog geld van hem krijgt.

De groep

Een voormalige politicus heeft aangifte gedaan van bedreiging toen een groep jongeren hem bedreigde na een wijziging van het parkeerbeleid in de wijk waar de jongens wonen. De jongens hebben een pop met een foto van de politicus gemaakt en opgehangen aan een boom in de wijk. In de pop zijn diverse messen met ketchup gestoken om een bloederig effect te creëren. Daarnaast zijn er diverse affiches door de wijk verspreid met een foto van de politicus en afbeeldingen van een mes en een revolver. Hierop staat de tekst: *'Kankai ... gaat juh knalluh!!'* en *'Zakkuh vuller'*. Naast de pop en de affiches hebben de jongens diverse vernielingen in de wijk aangebracht.

De groep bestaat uit meerdere jongens tussen de 16 en 18 jaar, zij gaan elk naar school (vmbo of vakopleiding). De politie omschrijft de jongens als een overlastgevende groep. Enkele jongens hebben ook diverse antecedenten.

Eén verdachte behoort niet tot de groep, maar is door een van de jongens gevraagd om een filmpje te maken en de foto's te bewerken. Deze verdachte heeft dit gedaan om naar eigen zeggen aardig gevonden te worden. Hij heeft als enige een excuusbrief geschreven aan de politicus. De overige jongens tonen geen berouw en houden zich in eerste instantie van de domme. Zo zijn er foto's op internet aangetroffen met de jongens en de pop. Zij geven aan niet te weten wie de andere jongens op de foto zijn, om elkaar niet te 'verlinken'. Uiteindelijk bekennen de jongens en geven toe dat het wel 'een beetje dom' was.

De kunstenaar

Een politicus doet in 2005 aangifte van bedreiging als een kunstenaar gedenk-plaatsen van hem op straat ten toon stelt. De gedenkplaatsen met een foto van de politicus, omringd met bloemen, kaarsjes en beertjes wekte de indruk dat de politicus overleden zou zijn. De kunstenaar meent dat het gedenkteken als kunstwerk moet worden gezien en dat bedreiging niet het doel van zijn werk was. Hij begrijpt niet dat de politicus aangifte doet. In 2007 spreekt de rechter de kunstenaar vrij van doodsb bedreiging.

3.5 Expertpanel

Algemeen

De onderzoeksresultaten zijn besproken met een panel van praktijkexperts. Het hoofddoel van deze meeting was het formuleren van aanbevelingen. De deelnemers aan het expertpanel (zie bijlage 3 voor een overzicht) herkennen allen de typen bedreigers uit hun dagelijkse praktijk. Toevoeging van de verward-gefrustreerde is voor de aanwezigen ook herkenbaar. Sommigen van hen ondersteunen dit door casussen te delen die niet in de eerder genoemde indeling naar type bedreigers pasten, maar wel in de nieuwe indeling. Zij herkennen de verward-gefrustreerde ook als het type waarop de meeste risicofactoren van toepassing zijn.

Een deelnemer merkt op dat beveiligers worden getraind op het waarnemen van gedrag en risicofactoren van personen in de buurt van politici. De uitkomsten van dit onderzoek kunnen daarin meegenomen worden.

Een belangrijke opmerking van de aanwezigen is dat er twee groepen bedreigers zijn, waar onvoldoende zicht op is. Eén van deze groepen bestaat uit personen die geen bedreiging in de zin van 285 SR plegen of niet te identificeren zijn. Een voorbeeld hiervan is iemand die vanuit een belhuis een bedreigende e-mail stuurt onder een valse naam. Zijn of haar identiteit is nauwelijks te achterhalen.

De tweede groep betreft een groep personen die geen schriftelijke of mondelinge bedreiging uit, maar wel bedreigende situaties creëert. Een voorbeeld hiervan is een man die met een mes in de buurt van het huis van een politicus signaleert. Deze man doet strafrechtelijk gezien niets fout (mits het geen verboden mes is), maar de situatie komt wel bedreigend over.

Er is nu weinig zicht op deze groepen. De experts schatten in dat deze groepen gevaarlijker zijn dan bekende bedreigers. Zij kondigen hun acties niet eerst aan of doen dit door een bedreiging die niet te achterhalen is. Vervolgonderzoek naar deze groep zou volgens de aanwezigen een waardevolle aanvulling zijn.

In het verlengde hiervan is er onder de aanwezigen behoefte aan een structureel overleg waarin alle betrokken partijen samenkomen. In een dergelijk overleg kan kennis en informatie gedeeld worden over zowel de bekende als de onbekende bedreigers. Deze kennis is nu gefragmenteerd te vinden bij de diverse partijen. Daarnaast kunnen betere afspraken gemaakt worden over taken en bevoegdheden van de betrokken partijen. De aanwezigen menen dat de coördinatie van een dergelijk overleg een taak van de NCTb zou kunnen of moeten zijn. Het bestaande periodieke overleg is volgens de deelnemers niet het geschikte gremium, het moet op meer operationeel niveau plaatsvinden. Eén aanwezige verwijst in dit kader naar de wijze waarop Groot-Brittannië omgaat met bedreigingen. Zij hebben een coördinatiecentrum waar alle specialisten gezamenlijk bedreigingen beoordelen en passende maatregelen bepalen (zie bijlage 5).

Behandeling als interventie

Met de aanwezigheid is de mogelijkheid besproken van behandeling door de GGZ van verschillende typen bedreigers. Het gaat hierbij voornamelijk om het verwarde type. Dit zou volgens de aanwezigen een mogelijkheid kunnen zijn, die zeker onderzocht moet worden. Hierbij wordt opgemerkt dat behandeling door de GGZ ook voor het verward-gefrustreerde type mogelijk zou kunnen zijn. Het vermoeden is namelijk dat er bij dit type wel degelijk sprake is van psychologische of psychiatrische problematiek. Het gaat hierbij vermoedelijk om andere problematiek dan bij het verwarde type. Waarschijnlijk gaat het bij dit type om stoornissen die minder opvallen in het dagelijks leven (persoonlijkheidsstoornissen in plaats van waanstoornissen). Vooral de verslavingsproblematiek en het niet kunnen omgaan met boosheid wijzen volgens sommige aanwezigen in die richting.

Enkele deelnemers plaatsen wel wat kritische kanttekeningen bij de behandeling van bedreigers door de GGZ. De bedreiger ziet de behandeling vaak als onderdeel van een complot, waardoor hij of zij grote weerstand heeft tegen de behandeling. Bovendien wil de GGZ wel behandelen, maar alleen in crisissituaties. Ook noemen de aanwezigen situaties waarin de bedreiger al onder behandeling was van de GGZ, maar waarin de GGZ weinig meer kon betekenen. Ook vervolging heeft bij die bedreigers geen zin. Dan blijven er weinig mogelijkheden over.

Een ander probleem waar enkele experts op stuiten, is het delen van informatie door de GGZ in verband met de daar geldende privacyregels. Opsporingsinstanties merken op dat zij van de GGZ doorgaans niet de volledige informatie krijgen voor het maken van de dreigingsinschatting. De experts geven aan dat de privacyregels in al hun onduidelijkheid hun werk belemmeren.

Risicofactoren

De deelnemers aan het expertpanel is de vraag voorgelegd of het voor hen waardevol zou zijn als de politie meer risicofactoren zou uitvragen in het verhoor van een verdachte. Volgens de aanwezigen lijkt dit een goede oplossing om meer informatie over de persoon en de dreigingsinschatting te verzamelen, maar stuit het op praktische problemen. Het TBP stuurt, na identificatie van de verdachte, het dossier door naar de politie van de woonregio van de verdachte. In de andere regio's hebben bedreigingen echter veel minder prioriteit, waardoor een bijgevoegd lijstje met risicofactoren waarschijnlijk niet beantwoord zal worden. Daarnaast is specifieke kennis nodig om de aanwezigheid van risicofactoren te beoordelen. Dit maakt het praktisch niet haalbaar om deze taak bij de verhorende rechercheurs neer te leggen. Een paar aanwezigen voegen daaraan toe dat een milieuonderzoek minstens even belangrijk is voor de dreigingsinschatting als het verhoor van de bedreiger. Voor de risico-inschatting is het van belang te weten wat de omgeving van de verdachte weet en wat hun indrukken van het gedrag van de verdachte zijn.

4. MAATSCHAPPELIJKE CONTEXT EN CONCLUSIE

Dit onderzoek naar bedreigingen van politici geeft een beeld van soorten bedreigingen en van de personen die daar achter zitten. Beide zijn zeer divers. Het onderzoek concentreert zich op de soorten bedreigers op basis van een bestaande typologie. Het onderzoek biedt de gelegenheid deze te toetsen en te verrijken. We stellen ons in deze paragraaf de aanvullende vraag hoe we de bedreigingen moeten interpreteren, of misschien beter, moeten wegen. Binnen welke context doen ze zich voor? Daarbij kunnen we geen

vergelijking maken met soortgelijk onderzoek in een andere periode of in een ander land. We stellen ons de vraag tegen welke maatschappelijke achtergrond de bedreigingen zich voordoen en welke sociale betekenis we eraan moeten toekennen.

Een eerste weging van de cijfers

Om te beginnen stellen we vast dat er in bijna vier jaar 847 aangiften zijn gedaan door 106 politici. Deze spreiden zich gelijkmatig over de onderzochte jaren 2006, 2007 en 2008 (circa 250 per jaar), met een aanloopjaar 2005 (96). 93 politici deden eenmalig aangifte. De overige politici meerdere keren. Er is een grote spreiding in aantal bedreigde politici en hun politieke kleur.

Zoals bij commune criminaliteit, is ook bij bedreigingen het onderscheid belangrijk tussen de frequentie van de gebeurtenis, de aangiftebereidheid en de bereidheid van de politie om proces-verbaal op te maken. Wittebrood en Oppelaar (2005) laten bijvoorbeeld voor de periode tussen 1980 en 2005 zien dat 75% van de stijging van de criminaliteit te maken heeft met een toegenomen registratie door de politie, 24% valt terug te voeren op verhoging van de aangiftebereidheid en 1% op een daadwerkelijke stijging van de criminaliteit.

De aangiftebereidheid kan sterk variëren. Deze variatie kan politiek zijn ingegeven (het kan 'passen' bij het programma van een partij), wat overigens niets hoeft te zeggen over de ernst van de bedreiging. De neiging tot registratie zal groot zijn. Het politieteam zal alle meldingen serieus hebben genomen - het is er immers voor opgericht. Daarbij gaat het ook om veel relatief 'onschuldige' uitingen. Van de 847 aangiften is 29% 'opgelegd', dat wil zeggen dat deze aangiften niet hebben geleid tot vervolging. Dit percentage neemt over de jaren heen af (van 50% in 2005 tot 21% in 2008), wat zou kunnen duiden op een iets groeiende terughoudendheid in het opmaken van processen-verbaal bij de politie vanwege mogelijk sepot. Het kan ook zijn dat de gemelde bedreigingen serieuzer werden of serieuzer werden genomen.

Het sepotpercentage is stabiel over alle jaren (2%); van 11% van de aangiften is geen afloop bekend. Het ophelderingspercentage is relatief hoog (gemiddeld 58%), wat mede veroorzaakt is door twee grote zaken met een verdachte die vele bedreigingen (achtereenvolgens 40 en 109) had geuit. Er kunnen geen uitspraken worden gedaan over het 'dark number'. Dit zijn de bedreigingen die niet bij de politie bekend zijn, omdat er geen aangifte van is gedaan.

Naast het aantal aangiften is ook het totale aantal van 492 beschikbare dossiers bestudeerd. Hiervan waren er 351 geschikt voor nadere analyse. De dossiers hebben in totaal betrekking op 172 verdachten. Daarvan behoort 60% tot het zogenoemde 'straattaatype'; het gaat hierbij meestal om scholieren. Bij veel typen blijft het vaak bij één bedreiging; dat geldt niet voor het 'verwarde' type (13 personen uit 125 bedreigingen) en het 'radicale' type (2 verdachten, 41 bedreigingen). Over het algemeen duidt de informatie uit de dossiers erop dat de meeste verdachten niet verder komen dan stap 1 op het pad naar daadwerkelijk geweld (het uiten van een grief of frustratie). De verward-gefrustreerden (16) lijken het grootste risico in te houden - zij scoren op veel van de door ons onderscheiden risicofactoren.

Er is sprake van een substantieel aantal bedreigingen. Verreweg de meeste van deze bedreigingen betreffen grieven of frustraties. Als tegelijk sprake is van diverse risicofactoren bij de bedreiger, lijkt er een reëel potentieel risico van uitvoering te bestaan. Daarvan is in de vier onderzochte jaren echter geen sprake geweest; geen van de bedreigingen is daadwerkelijk uitgevoerd.

Er blijken diverse typen bedreigers te bestaan. Uit de dossierstudie blijkt dat de verschillende typen die IPOL heeft geïdentificeerd met enkele aanpassingen aangenomen kunnen worden. Wel kan er één type toegevoegd worden. Dit type heeft kenmerken van het gefrustreerde en verwarde type, maar ook eigen kenmerken. De voorlopige naam die we dit type geven is 'verward-gefrustreerde'. De geconsulteerde praktijkexperts herkennen de typologie uit de praktijk en waarderen de toevoeging van het verward-gefrustreerde type. Zij doen een aantal aanbevelingen voor de praktijk die in de hierna volgende paragraaf zijn opgenomen. Het onderzoek levert de volgende typen bedreigers op.

- de verwarde
- de gefrustreerde
- de verward-gefrustreerde
- de afperser
- de straattaalddreiger
- de radicaal
- de angstaanjager

Het valt in de bestudeerde dossiers op dat de bedreigers meestal niet van plan zijn de bedreiging uit te voeren. De bedreigers komen op het 'path to intended violence' vaak niet verder dan de eerste stap: het uiten van de grief of frustratie. Sommigen hebben niet eens een grief en willen een misplaatste grap uithalen met bijvoorbeeld klasgenoten. Wij kunnen deze bedreigingen zien in het licht van een krenkingscultuur die in de afgelopen jaren is ontstaan op grond van technologische, medialogische en culturele factoren.

Dit betekent niet dat bedreigers van politici per definitie ongevaarlijk zijn. De onderscheiden typen verschillen in de mate waarin diverse risicofactoren op hen van toepassing zijn. De straattaalddreiger lijkt het minst gevaarlijk. De bedreigingen van dit type ontstaan vaak uit stoer doen of het idee een grap uit te halen. Dit type betreft vooral jongeren die nog thuis wonen en naar school gaan. Doorgaans schrikken deze jongeren ervan dat ze een strafbaar feit hebben begaan. Deze groep uit daarom zelden meer dan één bedreiging.

De gefrustreerde wil graag zijn of haar klacht kwijt en lijkt daarmee het doel bereikt te hebben. De verwarde bedreiger is het minst voorspelbaar. Deze bedreigingen worden vaak geuit tijdens een psychose, en de mogelijkheid bestaat dat deze bedreigers in dergelijke periodes gewelddadig worden. Uit de literatuur blijkt dat psychiatrische problematiek die bij dit type speelt, gezien kan worden als beschermende factor maar ook als risicofactor. Een stoornis werkt risicoverhogend als de stoornis een verlagend effect heeft op de controle van impulsen of bij depressieve gevoelens. Een stoornis werkt risicoverlagend als het een stoornis betreft waarbij het organisatievermogen van de persoon wordt aangetast.

De verward-gefrustreerde vormt ons inziens het grootste risico. Dit type heeft diverse kenmerken die geweld in de hand kunnen werken. Een groot aantal van de beschreven risicofactoren is op dit type van toepassing. Deze mensen hebben een duidelijke frustratie, gecombineerd met sociaal-maatschappelijke problematiek. Een groot deel van hen is werkloos en heeft een uitkering. Een groot deel heeft een alcoholprobleem, een onverwerkt trauma, geen stabiele relaties, en kan slecht omgaan met woede. Uit de literatuurstudie blijkt dat deze kenmerken ook gelden voor aanslagplegers en geweldplegers.

Bedreigen in een verhardende context

Hoewel in het onderzoek geen vergelijkingen gemaakt zijn met andere tijden en andere landen, doen we in deze paragraaf een enigszins speculatieve poging om het fenomeen van bedreigde politici te plaatsen in een bredere maatschappelijke context. Er lijkt niets teveel gezegd als we stellen dat het sociale klimaat in de afgelopen decennia verhard is. Dit was zeker na 9/11 in 2001 het geval. Ook in het politieke debat is de toon verhard. Zo werd een Tweede Kamerlid nog in 1999 door de Hoge Raad veroordeeld voor de uitspraak: *'Wij schaffen, zodra wij de mogelijkheid en de macht hebben, de multiculturele samenleving af'*. We constateren dat dit tegenwoordig een algemeen geaccepteerd standpunt is (Van Stokkom, 2008, p. 46).

We veronderstellen, met andere woorden - zonder nadere bewijsvoering - dat de bedreigingen jegens politici zich voordoen binnen een 'verhardende context'. Hieronder verstaan we een sociaal-cultureel klimaat waarin als negatief ervaren uitingen naar anderen - in woord en gedrag - zich op steeds meer momenten en plaatsen voordoen. Daarbij denken we aan bedreigingen van medeburgers, dienstverleners en politieagenten, aan serieus pestgedrag op scholen en in werksituaties, aan agressief taalgebruik op websites en virtuele fora en aan agressief gedrag in publieke en privésituaties. Hoe kunnen we deze maatschappelijke verharding begrijpen, en welke kenmerken ervan kunnen we als specifiek Nederlands beschouwen?

De vele mogelijke oorzaken van een verhardende context zouden in drie categorieën verdeeld kunnen worden: technologisch, medialogisch en cultureel. In de eerste plaats kunnen we spreken van sterk veranderde technologische condities. Daarbij zij gewezen op de grote rol van de media in het algemeen en internet in het bijzonder. In de afgelopen decennia is het aantal communicatiemiddelen, en vooral de interactieve toepassingen ervan, buitengewoon toegenomen. Vooral het internet schept een platform waarop mensen zich laagdrempelig en in grote anonimiteit kunnen uiten - alsof de menselijke geest zich in alle polymorfe perversiteit (Freud) binnenstebuiten heeft gekeerd. *'Alles wat ik denk, kan ik ook daadwerkelijk uiten.'*

Tegen deze achtergrond heeft zich - in de tweede plaats - een medialisering van de samenleving voorgedaan met een specifieke medialogica (RMO, 2003). De concurrentie tussen media, televisiezenders en virtuele fora heeft een soort communicatieve heftigheid gecreëerd. Daarbij wijzen we op de sensationele journalistiek, de emotiegerichte reality-tv en een televisie-elite van bekende Nederlanders, die zich classificeert op basis van populistisch gedrag (snel, brutaal en agressief). Deze medialogische cultuur heeft een sterk legitimerende werking op kwetsende uitingen: *'Alles wat ik denk, mag gezegd worden.'*

Deze omvangrijke technologische en communicatieve ontwikkelingen doen zich - ten derde - voor in combinatie met een sterk veranderd sociaal-cultureel landschap. Vaak wordt hierbij verwezen naar processen van individualisering en secularisering. Hoewel deze processen niet uniek zijn voor Nederland, lijkt het erop of deze ontwikkelingen zich hier sneller en radicaler hebben voorgedaan (Kennedy, 1995). Nederland heeft zich in de jaren zestig ontdaan van als knellend ervaren banden, die hebben gezorgd voor een sterke afkeer van autoriteit, gedragsvoorschriften en religiositeit. Hoewel deze 'bevrijding' aanvankelijk leidde tot een grote tolerantie voor afwijkend gedrag, heeft deze zich vervolgens verhard tot een zekere ordinaire superioriteit. *'De eis van totale eerlijkheid, de gedachte dat tact een vorm van hypocrisie is, en dat alles, hoe gevoelig het is, in alle openheid en zonder enige beperking gezegd moet kunnen worden, die verheffing van lomphed tot een soort van moreel ideaal, dat gecultiveerde gebrek aan fijngevoeligheid, is*

iets dat we in het Nederlandse gedrag wel vaker tegenkomen' (Buruma, geciteerd door van Stokkom, 2008, p. 5). De kosmopolitische publicist Ian Buruma wijst in dit citaat op een basale trek van het Nederlandse volk die zich, op basis van de genoemde ontwikkelingen in technologie, media en cultuur, heeft versterkt tot een recht op kwetsen. Het lijkt erop dat er zich - meer dan elders - een Nederlandse identiteit heeft ontwikkeld waarin 'alles wat ik denk, gezegd móet worden'.

Een maatschappelijke weging van bedreiging

Met deze korte schets van de mentale toestand van de Nederlandse samenleving aan het begin van de eenentwintigste eeuw willen we aangeven dat de bedreigingen van politici zich voordoen binnen een context van verharding: een cultuur van krenken en gekrenkt worden. Vanzelfsprekend niet altijd en niet overal, maar toch wel dusdanig vaak dat we kunnen spreken van een vanzelfsprekend facet van het Nederlandse samenleven. Het grootste deel van de bedreigingen lijkt inderdaad in het verlengde te liggen van de krenkingscultuur. Zeggen wat je denkt, zal al gauw leiden tot het uiten van grieven, frustraties en boosheid. Zeker als dat gemakkelijk kan, gelegitimeerd is door de media en ondersteund wordt door een zekere morele druk.

Deze context is echter niet geschikt om het onderzochte probleem te bagatelliseren. We willen er juist op wijzen dat werkelijk serieuze bedreigingen weliswaar zeldzaam zijn, maar zich voordoen binnen een structurele sociaal-culturele context die gemakkelijk uit de hand kan lopen. Met de bestuurskundige Uri Rosenthal zouden we kunnen spreken van 'structureel incidentalisme': de incidenten doen zich in zulk een frequentie voor dat van een structurele ontwikkeling gesproken kan worden. Er is in dit geval sprake van een sterk ontremmende context voor mogelijk gevaarlijke individuen.

Deze constatering wijst vervolgens op het grote belang dat gemoeid is met een drastische scheiding van kaf en koren. De meeste bedreigers stoppen nadat ze een keer op hun vingers zijn getikt. Het zijn scholieren die in de verharde maatschappelijke context, en als facet van de huidige jongerencultuur, onvoldoende besef hebben van het intimiderende karakter van hun gedrag. Het zijn een soort 'gelegenheidsdreigers' die in een krenkende cultuur omhoog komen drijven. Vooralsnog is er geen aanleiding te verwachten dat hun aantal in de toekomst zal afnemen. Indien sprake is van serieuze problematiek in radicale of psychiatrische zin is er echter alle reden om een strikt beleid te voeren van volgen en tegenhouden en beveiligen.

5. AANBEVELINGEN

Onderstaande aanbevelingen aan de NCTb zijn gebaseerd op de resultaten van het literatuuronderzoek, de dossierstudie en de expertmeeting. De aanbevelingen zijn onderverdeeld in de categorieën proces, behandeling en overig.

Proces

- Om zicht te houden op bedreigingen van politici en meer inzicht te krijgen in het 'dark number', is het belangrijk dat politici aangifte doen van bedreigingen. Stimuleer daarom politici (en andere publieke functionarissen) om altijd aangifte te doen.
- Het is van belang dat betrokken partijen weten wat er speelt en dat ze op de hoogte zijn van de problematiek. Veranker daarom het onderwerp 'bedreigingen van politici' in de praktijk. Door het

onderwerp bijvoorbeeld op te nemen in de opleiding van beveiligers en/of politiemensen die hier in hun werk mee te maken hebben.

- Om het maken van dreigingsinschattingen te bevorderen, is het van belang dat alle informatie die voor handen is over een bedreiger snel kan worden opgevraagd en kan worden gedeeld. Vooral informatie van de GGz is belangrijk voor het maken van een goede inschatting. Zorg er daarom voor dat de mogelijkheden over het delen van informatie worden geoptimaliseerd.
- Initieer een structureel overleg waarin alle betrokken partijen informatie kunnen delen over bedreigingszaken. Volgens het expertpanel ontbreekt het hier nu aan. Het overleg hoeft niet plaats te vinden op casusniveau, maar meer op praktisch metaniveau. Dit komt de dreigingsinschattingen ten goede en daarmee ook de keuze voor te nemen maatregelen. Ook helpt een dergelijk overleg om zicht te houden op mogelijke escalatie. De NCTb kan het voortouw nemen in de organisatie van dit overleg. Inventariseer bij het eerste overleg met de betrokken partijen hun wensen, behoeften en de gewenste frequentie van het overleg.
- Om meer zicht te krijgen op de risicofactoren die aanwezig zijn bij een bedreiger is het waardevol om in het verhoor op deze risicofactoren in te gaan. De risicofactoren kunnen via een checklist worden uitgevraagd door de verhorende rechercheur. De checklist dient zo te zijn opgesteld dat de verhorende rechercheur de checklist gemakkelijk kan doorlopen zonder specifieke kennis op dit gebied. Het TBP stuurt de checklist samen met een begeleidende brief van de NCTb naar de desbetreffende regio. In een pilot kan worden bekeken of deze methode daadwerkelijk inzicht geeft in de risicofactoren. Wij raden de NCTb aan deze pilot in overleg met het TBP op te starten.
- Ontwikkel een database voor alle beschikbare gecommuniceerde bedreigingen. In de database dient de dreigbrief digitaal te worden opgeslagen, waarbij ook aandacht is voor de (objectieve en gedragsmatige) kenmerken van de dreigbrief. De Amerikaanse federale recherche (FBI) bezit een vergelijkbare database, de zogenaamde 'Communicated Threat Assessment Database'. Door de database kunnen de NCTb en andere betrokken partijen zien of een bedreiger bijvoorbeeld al eerder bedreigingen heeft geuit, hier is momenteel namelijk niet altijd duidelijkheid over. Daarnaast biedt de database ook mogelijkheden voor verder wetenschappelijk onderzoek en trendsignalering.

Interventies

- Voor bepaalde aantal typen bedreigers (verwarde en verward-gefrustreerde) zou behandeling door de GGz het risico op herhaling of escalatie kunnen beperken. Onderzoek de mogelijkheden die dit biedt en houd hierbij rekening met de beperkingen die de experts hebben genoemd. Als er mogelijkheden zijn voor behandeling door de GGz, raden wij aan een protocol op te stellen voor de overgang van het OM naar de hulpverlening. Het strafrechtelijk proces is leidend in het traject dat een bedreiger van een politicus doorloopt. Op verschillende momenten kan een bedreigingszaak geseponeerd worden. Wij raden aan dat het OM op die momenten de mogelijkheden voor hulpverlening bespreekt op basis van een vaste procedure.
- Voor het type straattaalddreiger lijkt het politiecontact als interventie afdoende te werken. Stimuleer daarom in alle politieregio's dat de politie de verdachte hoort, ook als het een jonge verdachte betreft.

Kinderen onder de twaalf jaar zijn niet vervolgbaar, maar een waarschuwend gesprek heeft voor deze groep wel effect. Een dergelijk signaal heeft een sterk preventieve werking, wellicht ook naar de omgeving van de jongere toe.

Overig

- Richt eventueel vervolgonderzoek op de groep die in deze studie buiten beeld is gebleven: de groep personen die geen (vervolgbare) bedreigingen uit maar wel bedreigende situaties creëert. Sommige personen sturen geen dreigbrieven of e-mails maar gedragen zich wel bedreigend. Een voorbeeld hiervan is een man die in het bezit van een wapen is aangehouden bij het huis van een politicus. Hier zijn niet veel gevallen van bekend, maar wel voldoende om te onderzoeken of zij verschillen van bedreigers die wel via brieven of e-mails bedreigingen uiten.
- Onderzoek de bedreigingen die geuit worden naar politici, maar niet een bedreiging in de zin van artikel 285 wetboek van Strafrecht. Op deze bedreigingen is doorgaans minder zicht en deze zijn niet in dit onderzoek niet meegenomen.

6. PRAKTISCHE HANDLEIDING

In dit hoofdstuk geven we allereerst aan wat de gevonden typering van bedreigers kan bijdragen aan de risico-inschatting. Vervolgens geven we een opsomming van de kenmerken van de communicatie van de verschillende typen. Ten slotte geven we in een zogenaamde beslisboom visueel weer hoe bepaald kan worden wat bij ieder type nodig is om een risico-inschatting te maken.

Typen en risico-inschatting

Op basis van de schriftelijke bedreiging is een inschatting te maken van het type bedreiger dat de bedreiging uit. Dit moet niet gezien worden als een risico-inschatting op zich, maar kan de basis zijn voor een risico-inschatting.

Een bedreiging die waanideeën bevat is waarschijnlijk afkomstig van een verwarde bedreiger. De kans is groot dat deze bedreiger psychiatrische klachten heeft. Om te bepalen of dit risicoverhogend of risico-verlagend werkt, is meer inzicht nodig in de soort stoornis en andere kenmerken van de persoon.

Een bedreiging die in duidelijke taal een duidelijke frustratie bevat, is waarschijnlijk afkomstig van een gefrustreerde bedreiger. Om te bepalen of er sprake is van een verward-gefrustreerde is meer kennis van de persoon nodig. Zo dienen we dan bijvoorbeeld te weten of die persoon geweldsantecedenten heeft of andere risicofactoren die op hem van toepassing zijn.

Een bedreiging die geschreven is in zogenaamde straattaal is waarschijnlijk afkomstig van een straattaal-dreiger. Deze bedreigers voldoen over het algemeen aan weinig tot geen risicofactoren. Nadrukkelijk raden wij aan de inschatting van het type bedreiger niet alleen te baseren op de kenmerken van de brief, maar vooral ook de persoonskenmerken (risicofactoren) van de bedreiger daarbij te betrekken. In hoofdstuk 3 staan de typen uitgebreid beschreven, inclusief mogelijke risicofactoren. Zo komen de brieven van de gefrustreerde en de verward-gefrustreerde op veel kenmerken overeen. Het verschil tussen beide typen is dan ook vooral te vinden in de aan- en afwezigheid van bepaalde risicofactoren. Ook om

deze reden dient aandacht besteed te worden aan de kenmerken van de bedreiger zelf en niet alleen aan zijn communicatie.

Hieronder volgt per type bedreiger een lijstje van kenmerken waar de communicatie aan voldoet. Een opmerking hierbij is wel dat de kenmerken van de meeste typen bedreigers in dit onderzoek getoetst zijn; een aantal typen komt echter zo weinig voor dat de kenmerken van hun brieven of e-mails met enige voorzichtigheid benaderd dienen te worden (radicaal, afperser, angstaanjager).

Na de korte beschrijving van de brieven van de typen bedreigers, volgt een beslisschema op basis waarvan bepaald kan worden welk vervolgonderzoek nodig is.

Kenmerken van de communicatie per type

Straattaaldreiger

- Dreigbrief is vaak een e-mail of internetposting.
- Gericht aan een duidelijk zichtbaar publiek figuur.
- Dreigbrief is reactie op optreden van die persoon in de media.
- Gebruik van straattaal, sms-taal en/of scheldwoorden (evt. verwerking van een rap in de tekst).
- Tekst is beledigend.
- Lijkt impulsief en weinig doordacht geschreven.
- Dreiging is niet concreet omschreven.
- Weinig tekst.
- Stijl is amateuristisch.
- Motief is het uiten van frustraties met verveling/stoer doen als achterliggend motief.

Verwarde

- Communicatie is moeilijk te volgen, ongestructureerde brief.
- Tekst laat weinig samenhang zien.
- Geeft enige maatschappelijke betrokkenheid weer.
- Onduidelijk wat bedreiging precies inhoudt.
- Waanachtige ideeën of theorieën in de brief.

Gefrustreerde

- Dreiging is bedoeld als uiting van frustraties.
- Geeft maatschappelijke betrokkenheid weer.
- Duidelijke frustratie over maatschappelijk probleem.
- Probleem raakt ook persoonlijke levenssfeer bedreiger.
- Brief doet amateuristisch aan (als het een poging betreft om een terrorist te lijken).
- Tekst is redelijk georganiseerd en goed te volgen.
- Tekst lijkt er vooral op gericht frustratie te uiten of slachtoffer bang te maken.
- Boosheid en frustratie zijn duidelijk weergegeven.
- Bedreiging lijkt impulsief of weinig doordacht beschreven.
- Dreiging is duidelijk maar niet concreet beschreven.
- Dreiging is voorwaardelijk en wordt gebruikt als pressiemiddel.
- Enige onduidelikheden of inconsistenties in de communicatie.

Verward-gefrustreerde

- Frustratie over een maatschappelijk probleem.
- Probleem raakt ook persoonlijke levenssfeer.
- Tekst lijkt er vooral op gericht om frustratie te uiten of slachtoffer bang te maken.
- Tekst is doorgaans samenhangend en volgbaar maar met verwarde ideeën of anderszins vreemde theorieën (let op: geen waanideeën).
- Dreiging is duidelijk maar niet concreet beschreven.

Radicaal

- Als de radicaal al bedreigt, is dit veelal via indirecte uitlatingen op internetfora.
- Bij directe bedreiging (kleine minderheid):
- Geeft maatschappelijke betrokkenheid weer.
- Communicatie is duidelijk en concreet.
- Dreiging wordt gedetailleerd omschreven.
- Veel aandacht gaat naar de communicatie.
- Tekst is logisch en samenhangend.
- Eventueel aanwijzingen dat bedreiger over kennis en middelen beschikt om bedreiging uit te voeren.

Afperser

- Streeft persoonlijk gewin na (financieel of materieel, betreft niet persoonlijke relatie).
- Eventueel uitingen van woede of frustratie in tekst (als dreiger persoonlijk benadeeld is door bedreigde).
- Er worden eisen gesteld.
- Er worden negatieve consequenties aan het niet nakomen van eisen verbonden (als niet ..., dan ...).
- Communicatie is duidelijk en concreet.
- Boosheid en frustratie worden instrumenteel ingezet.
- Er wordt omschreven hoe slachtoffer moet handelen om eisen in te willigen.
- Eventueel waarschuwing om geen contact op te nemen met opsporingsinstanties.

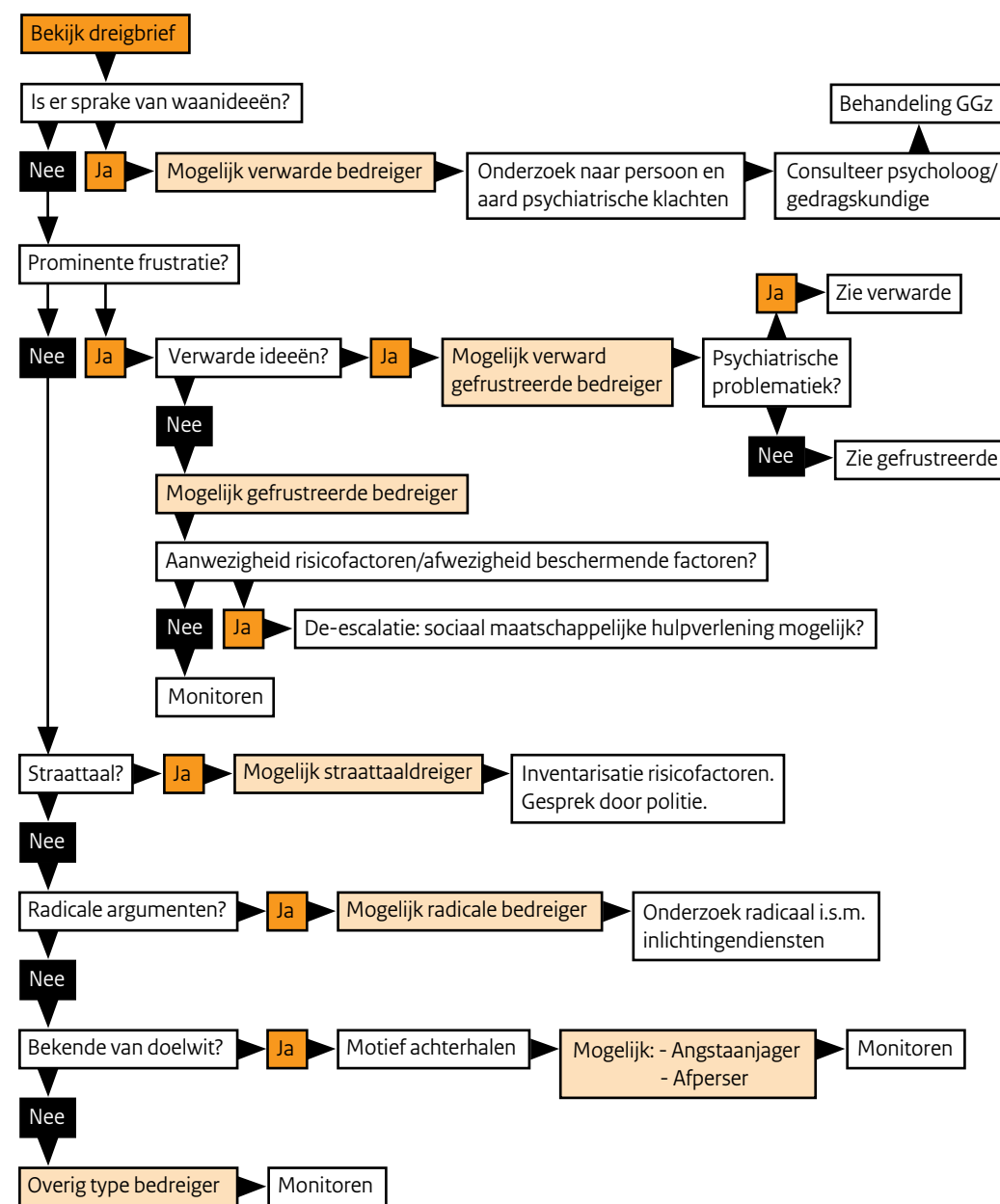
Angstaanjager

- Bedreiger is na persoonlijk contact gekrenkt door gedrag bedreigde.
- Motief is wraak door bang maken slachtoffer.
- Vaak sprake van meerdere bedreigingen.
- In communicatie veel aandacht voor realiteit dreiging.
- Dreiging is niet concreet.
- Uitvoering wordt uitgesteld in de tekst.
- Vaak geschreven in 'wij vorm' terwijl sprake is van één dader.

Beslissschema

Met behulp van het schema op de volgende pagina kan op basis van de dreigbrief of dreig-e-mail bepaald worden welk type aanvullend onderzoek nodig is om een risico-inschatting te maken. Voor de totstandkoming van deze beslisboom is Mevr. drs. B.E. Voerman geconsulteerd (gedragkundige bij de dienst IPOL van het KLPD).

Figuur 2. Beslissschema

LITERATUUR

Beke, B., Wijk, A. van & Ferwerda, H. (2000). *Criminaliteit in groepsverband ontrafeld. Tussen rondhangen en bendevoorming*. Amsterdam: SWP.

Bovenkerk, F. et al (2005). *Bedreigingen in Nederland*. Amsterdam: Augustus.

Fein, R. & Vossekuil, B. (1998). *Protective Intelligence and Threat Assessment Investigation: a Guide for State and Local Law Enforcement Officials*. NIJ/OJP/DOJ Publication No. 170612. Washington, DC: US. Department of Justice.

Fein, R. & Vossekuil, B. (1999). Assassination in the United States: An operational study of recent assassins, attackers, and near-lethal approaches. *Journal of Forensic Sciences*, 44(2) 321-333.

Fein, R., Vossekuil, B., & Holden, G. (1995). Threat Assessment: An Approach to Prevent Targeted Violence. *National Institute of Justice: Research in Action*, Sept.: 1-7.

Kennedy, J. (1995). *Nieuw Babylon in aanbouw; Nederland in de jaren zestig*. Amsterdam: Uitgeverij Boom.

Lünnemann, K.D. & Bruinsma, M.Y. (2005). *Geweld binnen en buiten: aard, omvang en daders van huiselijk en publiek geweld in Nederland*. Den Haag: WODC.

Malsch, M. (2002). Bekend maakt soms bemind. Belaging van mensen die veel in de publiciteit staan. *Proces*, 81(7/8) 107-111.

Malsch, M., Visscher, M. & Blaauw, E. (2002). *Stalking van bekende personen*. Den Haag: Boom Juridische Uitgevers.

Malsch, M. (2005). Belaging, bedreiging en geweld tegen politici. *Openbaar Bestuur*, 15(10) 2-5.

Meertens, R., Prins, Y. & Doosje, B. (2006). *In iedereen schuilt een terrorist*. Schiedam: Scriptum.

Meloy, R.J., Sheridan, L., Hoffmann, J. (2008). *Stalking, threatening, and attacking public figures. A psychological and behavioral analysis*. New York: Oxford University Press.

Meloy, R., (2001). Communicated Threats and Violence Toward Public and Private Targets: discerning Differences Among Those Who Stalk and Attack. *Journal of forensic science*, 46(5) 1211-1213.

Mullen, P. et al. (2007). *The Role of Psychotic Illnesses in Attacks on Public Figures*. Niet gepubliceerd.

Mullen, P., et.al (2007). *The fixated and the pursuit of public figures*. Niet gepubliceerd.

Nijdam, M.J, Olff, M., Vries, M. de., Martens, W.J. & Gersons, B.P.R. (2008). *Psychosociale effecten van dreiging en beveiliging*. Den Haag: NCTb.

Raad voor maatschappelijke ontwikkeling (2003). *Medialogica; over het krachtenveld tussen burgers, media en politiek*. Den Haag: RMO/Sdu Uitgevers.

Reddy Pynchon, M. & Borum, R. (1999). Assessing Threats of Targeted Group Violence: Contributions From Social Psychology. *Behavioral science and the law*, 17 339-355.

Stokkom, B. van (2008). *Mondig tegen elke prijs; het vrije woord als fetisj*. Den Haag: BJU

Voerman, B., (2008). *Tussen woord en daad, gedragskundige inschatting van bedreigingen*. Zoetermeer: KLPD-Dienst IPOL.

Vossekuil, B., Borum, R., Fein, R., & Reddy, M., (2000). *Preventing Targeted Violence Against Judicial Officials and Courts*. United States Secret Service Intranet, http://www.secretservice.gov/ntac_aapss.shtml.

Wittebrood, K., & Nieuwbeerta, P. (2006). Een kwart eeuw stijging in geregistreerde criminaliteit. Vooral meer registratie, nauwelijks meer criminaliteit. *Tijdschrift voor Criminologie*, 48, 227-242.

BIJLAGE 1: AANVULLENDE CATEGORIEËN

Naast de zeven categorieën die in deze studie worden genoemd, onderscheidt IPOL nog twee categorieën bedreigers. Dit zijn de chanteur en de wreker. Deze worden hieronder beschreven (uit: IPOL, 2007).

De Emotionele chanteur

Een emotionele chanteur en/of zijn dreigbrief kenmerkt zich door het volgende:

- de dreiger presenteert zich in de brief als een buitenstaander, maar is dit niet;
- het hoofdmotief voor de dreiging ligt in de relatie met anderen;
- de dreiging is vaak onderdeel van een plan om een relatie te herstellen, op te bouwen of aandacht te krijgen binnen de relatie met andere mensen;
- eventuele materiële of financiële voordelen voor de dreiger gelden als bijzaken;
- er worden vaak eisen gesteld in de dreigbrief en omschreven hoe het slachtoffer zich moet opstellen om tegemoet te komen aan de eisen. Als de eis niet wordt ingewilligd, dreigt de schrijver daar negatieve consequenties aan verbinden voor het slachtoffer, zoals bijvoorbeeld het gebruik van geweld.
- uitvoering van de dreiging wordt uitgesteld in de communicatie;
- boosheid en frustratie is duidelijk weergegeven, maar de dreiger brengt dit niet in verband met het uitvoeren van geweld;
- de dreiger geeft geen blijk van de intentie geweld te gebruiken;
- er is vaak sprake van meerdere bedreigingen;
- de dreiging is niet erg concreet omschreven.

De emotionele chanteur heeft vaak een intieme relatie met het slachtoffer of wenst dit te hebben of te herstellen. Deze dreiger schrijft de brief vaak anoniem en presenteert zich in de brief als een buitenstaander. Door het geven van persoonlijke informatie echter, die weinig of geen buitenstaanders kennen, geeft hij (of zij!) zijn identiteit prijs. De identiteit van de schrijver valt dan ook vaak af te leiden uit de aard van de informatie die hij weergeeft over zichzelf, het slachtoffer en de relatie met het slachtoffer.

Daarnaast is het belangrijk te achterhalen wie belang heeft bij de eisen die worden gesteld of de (in)directe gevolgen van de bedreiging. Denk bijvoorbeeld aan de workaholic die wordt bedreigd en daardoor meer thuis zit. Wat vindt zijn vrouw daarvan?

Een buitenstaander heeft in deze zaken meestal geen belang bij de gevolgen van of eisen in de dreigbrief, maar een intieme relatie wel. Grote kans dus dat de intieme relatie de briefschrijver is. Soms stuurt de chanteur (ook) een brief aan zichzelf, met daarin de eisen die hij aan de relatie met de ander stelt.

De wreker

De laatste groep betreft de wrekers. Een wreker en/of zijn dreigbrief kenmerkt zich door het volgende:

- de dreiger heeft persoonlijk contact (gehad) met het slachtoffer;
- de dreiger is gekrenkt door (gedrag van) het slachtoffer;
- de dreiging is een voorbode van de gewenste wraakactie;
- in de communicatie wordt veel woede geuit;
- de woede en frustratie hangen samen met de uitvoering van de dreiging;
- het geweld is vaak expressief, expliciet en beeldend beschreven.

De wreker heeft meestal al eerder geweld gepleegd of ander crimineel gedrag vertoond. Bij deze groep wordt nogal eens een persoonlijkheidsstoornis aangetroffen, zoals een antisociale, narcistische of borderline persoonlijkheidsstoornis, psychopathie of een gedragsstoornis (bij jongeren). Geweld wordt door de wreker instrumenteel gebruikt en is een strategie om problemen op te lossen en met frustraties om te gaan.

De dreiging is onderdeel van een wraakactie en ook een voorbode van het geweld. De dreiging beschrijft wat de pleger van plan is het slachtoffer aan te doen. Het expressief en expliciet weergeven van het gedreigde geweld, geeft de woede en frustratie weer en ook de fantasieën over genoegdoening. In het op deze manier weergeven van de fantasieën scheppen deze schrijvers een bepaald gevoel. In de beschreven casus is het risico groot dat als de schrijver zijn slachtoffer tegenkomt, hij geweld zal gebruiken en/of het slachtoffer zal proberen te vernederen.

Wrekers vormen een gevaarlijke groep en het risico op uitvoering van het geweld is aanzienlijk, vooral vanwege hun *intentie* om het uit te voeren.

BIJLAGE 2: GESPROKEN DESKUNDIGEN

Functie	Organisatie
Hoogleraar criminologie	Universiteit Utrecht
Hoogleraar terrorismebestrijding	Universiteit Leiden
Hoogleraar veiligheid en burgerschap	Vrije Universiteit Amsterdam/Verwey-Jonker Instituut
Analist	AIVD
Analist	AIVD
Beleidsmedewerker	AIVD
Gedragskundige	KLPD
Gedragskundige	KLPD
Parketsecretaris	OM Haaglanden
Zaakofficier	OM Haaglanden
Teamleider team bedreigde politici	Politie Haaglanden
Criminal Profiler, Threat assessment	Ontario Provincial Police, Canada
Supervising Special Agent	Behavioral Science Unit FBI, Verenigde Staten
Criminal Profiler, Threat assessment	Metropolitan Police Scotland Yard, Groot-Brittannië

BIJLAGE 3: DEELNEMERS EXPERTPANEL

Functie	Organisatie
Beleidsmedewerker	NCTb
Beleidsmedewerker	NCTb
Beleidsmedewerker	NCTb
Beleidsmedewerker	AIVD
Beleidsmedewerker	AIVD
Gedragskundige	KLPD
Recherche expert	KLPD
Afdelingshoofd	KLPD
Parketsecretaris	OM Den Haag
Parketsecretaris	OM Den Haag
Zaakofficier	OM Den Haag
Teamleider Team bedreigde politici	Politie Haaglanden
Coördinator Team bedreigde politici	Politie Haaglanden

BIJLAGE 4: VARIABELENLIJST DOSSIERSTUDIE

datum	
door	
algemeen	dossiernummer nummer persoon (indien zelfde persoon *) datum bedreiging slachtoffer functie
bedreiger	ID bekend zelf bekend gemaakt door opsporing geslacht geb. datum etniciteit nationaliteit woonplaats woonsituatie (bij ouders, samenwonend, etc) politiegegevens (HKS, etc) meerdere bedreigingen geuit milieu (hooligans, woonwagenkamp etc)
type bedreiger vaststellen	heldere communicatie/ tekst volgbaar samenhangende tekst bedreiging is gedetailleerd omschreven (wie, wat, wanneer, hoe en waar) dreiging is doordacht omschreven onduidelijkheden of inconsistenties in communicatie hoeveelheid tekst stijl is amateuristisch straattaal/ sms-taal veel woede in communicatie geweld is expressief en expliciet beschreven duidelijk wat dreiging inhoudt waanachtige ideeën in dreiging doel is bang maken bedreigde/ intimidatie impulsieve bedreiging sprake van escalatie beledigend dreiging door verveling ontstaan onder groepsdruk emotionele uitbarsting veel aandacht voor realiteit dreiging plannende activiteiten onderdeel plan persoonlijk gewin (financieel, materieel, niet relatie) te bereiken

vervolg type bedreiger vaststellen	worden eisen gesteld, negatieve consequenties als niet ingewilligd (als/ dan) gevraagde handeling wordt omschreven geëist geen contact politie op te nemen eisen gesteld aan gedrag slachtoffer omschreven hoe te gedragen dreiging is voorwaardelijk persoonlijke verbondenheid met de bedreiging (ideologisch) boosheid en frustratie is instrumenteel boosheid/ frustratie hangen samen met dreiging duidelijke boosheid of frustratie brenkt boosheid in relatie met uitvoering geweld aanwijzingen dat dreiger beschikt over middelen om dreiging uit te voeren aanwijzing dat dreiger beschikt over kennis om dreiging uit te voeren geeft blijk van intentie om geweld te gebruiken uitvoering wordt uitgesteld dreiging is voorbode wraakactie dreiger persoonlijk contact gehad met slachtoffer kennis over het slachtoffer dreiger presenteert zich als buitenstaander (omdat hij bekende is van slachtoffer) motief is wraak motief is uitvoering motief is uiten frustraties motief is relatie herstellen of opbouwen gekrenkt door gedrag slachtoffer probleem raakt persoonlijke levenssfeer dreiger onderdeel georganiseerde geweldpleging geschreven in 'wij' vorm terwijl 1 persoon meerdere bedreigingen (zelfde of verschillende slachtoffers) maatschappelijke betrokkenheid
bedreiging	communicatiemiddel wijze van ontvangst (post, fax, e-mail, sms, internetposting, aangetroffen bij locatie) afbeeldingen / symbolen aanwezig in welke tijd is bedreiging geschreven (tegenwoordige, toekomstige, verleden-tijd) gericht op functie bedreigde of persoon herkomst (internetcafé, school o.i.d.) aanleiding/ motief misdaad waarmee bedreigd wordt 3rd party warning
path to intended violence zie sheet ptv	grief ideevorming planning voorbereiding begin uitvoering aanslag

risicofactoren	gewelddadig gedrag in verleden belangrijke levensgebeurtenissen (traumatisch) omgang met stress intimiteit van de relatie tussen bedreiger en slachtoffer eerdere bedreigingen die (deels) uitgevoerd zijn gedrag gerelateerd aan bedreiging kennis over het doelwit sociale omgeving die gewelddadig gedrag ondersteunt aanwezigheid psychische stoornis wapenbezit gelijktijdige andere incidenten bij slachtoffer (telefoontjes etc) lidmaatschap groep met extreme overtuigingen
beschermende factoren	vast woonadres stabiele relatie(s) vaste baan vast inkomen religieuze of sterk morele overtuigingen (kan ook risicofactor zijn) meervoud maar blijkt 1 persoon of niet bestaande organisatie (inconsequent?)
aanvullende risico- beschermende factoren	wat verder opvalt in dossier
casus beschrijving (max. 1/2 A4)	aan- of afwezig (zie format casus beschrijving)
reactie op politie	beschrijven

BIJLAGE 5: VOORBEELD GROOT-BRITTANNIË

The Fixated Threat Assessment Centre - FTAC

The fixated Threat Assessment Centre (FTAC) is the UK's first professional multi-disciplinary unit for the assessment and management of threat from fixated persons. The Unit has a national remit. It focuses on the protection of prominent persons.

Fixated persons are individuals who are abnormally preoccupied with certain ideas or persons. They can be clinically psychotic, pathological and obsessive about an idea or cause. Such individuals pose a risk to their targets in terms of violent physical attacks, unwelcome publicity and persistent harassment. There are a significant number of fixated persons in the UK, but only a small minority exhibit violent behaviour. The majority of fixated persons have serious mental health problems.

Research has established that attacks on prominent people are more likely to be carried out by the fixated than by terrorists. The research also showed that information about the fixated, which identified them as a risk, was already held by individual police forces, Security Agencies and respective health services. Consequently, most cases were preventable. However, no system existed to collate the information, assess the risk and initiate appropriate action to manage and reduce any threat.

One of the core concerns identified within the research was the lack of a centralised unit to acquire and assess such information. It also highlighted that the MPS did not work in a formal partnership with mental health professionals although it had been shown that a large proportion of such 'Fixated' subjects exhibited clear evidence of serious mental health problems.

The Home Office agreed upon the need to establish a Fixated Persons Threat Assessment Centre, which has been operational since 2nd October 2006. The unit comprises Police Officers in the role of Case Worker/ Investigators, working alongside Clinical Psychiatric Nurses and has access to Psychiatrists & Psychologists. Although FTAC sits within SO14, it is a pan-SO Protection Command asset and has a national remit.

Its function, through a variety of capture mechanisms, is to identify and manage Fixated subjects of concern. This is achieved;

- Prior to any incident taking place - Through intervention or diversion when subjects can be identified and necessary steps taken to prevent negative behaviour.
- Following incidents - Criminal or diversion strategies can be considered and/or joint work undertaken. FTAC has an experienced detective capability and can investigate certain offences.
- Following case disposal - By maintaining a watching brief on identified subjects and through sharing information, and case management responsibility, with appropriate agencies.

3 Mensen met een psychische stoornis die publieke personen bedreigen: een aanpak gericht op zorg

Zorg Consult Nederland*

dr. ing. Hub Hamers CMC

drs. Els Borgesius

Sander Verschure MSc

* Zorg Consult Nederland bestaat niet meer.

Hub Hamers is nu werkzaam bij KplusV, organisatie advies.

Els Borgesius bij Van de Bunt, adviseurs voor organisatie en beleid
en Sander Verschure bij Fluent, Zorgadvies.

Samenvatting	94
1. Inleiding	99
1.1 Probleemstelling	99
1.2 Beoogd resultaat	99
1.3 Werkwijze	100
2. Doelgroep, diagnostiek en behandeling	101
2.1 Inleiding	101
2.2 Ervaringen in het buitenland	102
2.3 De doelgroep en casuïstiek	104
2.4 Conclusie: de doelgroep geherdefinieerd	107
2.5 Diagnostiek en risicotaxatie	108
2.6 Behandeling	112
2.7 Voorlopige conclusies	113
3. Behandelstrategieën, wet & regelgeving	113
3.1 Inleiding	113
3.2 Openbare Geestelijke Gezondheids Zorg (OGGZ)	114
3.3 Bemoeizorg	114
3.4 Assertive Community Treatment	116
3.5 Forensische GGz	116
3.6 Civielrechtelijke maatregelen	117
3.7 Strafrechtelijke maatregelen	119
3.8 Gegevensuitwisseling	121
4. Suggesties voor een aanpak	122
4.1 Inleiding	122
4.2 Overlegvormen	123
4.3 Toegang tot zorg	124
4.4 Naar een aanpak op hoofdlijnen	125
5. Conclusies en aanbevelingen	125
5.1 Doelgroep, diagnostiek en behandeling	125
5.2 Behandelstrategieën	126
5.3 Suggesties voor een aanpak	127
5.4 Afrondende conclusies	128
Bijlage 1 Relevante voorbeelden van psychiatrische problematiek	130
Bijlage 2 Nieuwe ontwikkelingen in het civiel- en strafrecht	134
Bijlage 3 Uitleg terminologie	137
Bijlage 4 Geraadpleegde literatuur	141

SAMENVATTING

Aanleiding

De NCTb heeft regelmatig te maken met mensen die herhaaldelijk bedreigende e-mail sturen aan politiek en publiek bekende personen. Een deel van deze bedreigers kan worden aangeduid met de term ‘verwarde bedreigers’. De kern van de dreiging komt voort uit hinderlijk gedrag dat op zijn consequenties niet goed is in te schatten. De uitlatingen zitten veelal op de grens van het toelaatbare en strafbare. Strafrechtelijk ingrijpen alleen biedt meestal geen uitkomst; bovendien blijkt dit nogal eens de mentale toestand - en het vermoedelijk daaruit voortkomend gedrag - in ongewenste richting te beïnvloeden. Degene die deze berichten en e-mail moeten beoordelen krijgen de indruk dat het om een psychische stoornis gaat, aangezien de boodschap moeilijk te volgen en te begrijpen is en er soms waanachtige ideeën en theorieën in worden verwoord.

De gedachte is dat de dreiging die van deze categorie uitgaat, zou kunnen afnemen indien de NCTb naast een (eventueel) strafrechtelijk traject ook een zorgtraject zou kunnen (doen) inzetten. En minder dreiging betekent minder noodzaak tot dure en voor de bedreigde persoon en zijn omgeving/gezin (psychisch) belastende, beveiligingsmaatregelen.

De uitdaging is het realiseren van een meer duurzame en doelmatiger oplossing in samenwerking met het zorgveld. Het doel van het onderhavige project is ‘een beter inzicht te verkrijgen in deze categorie van bedreigingen, het ontwikkelen van behandelstrategieën, en het opzetten van samenwerking met belangrijkste uitvoeringspartners’.

Beoogd resultaat

Het beoogde resultaat impliceert dat de overheid maatregelen kan initiëren in de vorm van een zorg- en/of behandeltraject voor één of meerdere categorieën verwarde bedreigers. Elementen van dit resultaat zijn:

- een gezamenlijke met de inlichtingenpartners gedeelde definitie van de categorie ‘verwarde bedreigers’;
- een gedeelde oplossingsrichting met justitiële en zorgpartners;
- adequate behandelstrategieën;
- een operationeel uitvoeringsnetwerk waarmee deze behandelstrategieën ook op individuen kunnen worden toegepast.

Het uitgangspunt daarbij is dat eventuele maatregelen zo licht als mogelijk, en zo zwaar als nodig, dienen te worden ingezet. Verder is een nauwe samenwerking met de inlichtingendiensten en Dienst IPOL van het KLPD van essentieel belang.

Aanpak

ZCN heeft een expertgroep geformeerd, met daarin ter zake kundige personen afkomstig uit de betrokken velden: forensische psychiatrie, geestelijke gezondheidszorg, Openbaar Ministerie, AIVD, KLPD en Justitie. Deze expertgroep - de leden daarvan onderling in discussie - heeft materiaal aangedragen op basis waarvan voorliggend rapport is geschreven. In het doorlopen van het traject is regelmatig overlegd met de opdrachtgever, de NCTb. Ook is tussentijds overlegd en afgestemd met het Verwey-Jonker Instituut dat parallel aan dit traject een onderzoek uitvoerde naar bedreigers van politici.

Definities, diagnostiek en behandeling

Verwarde personen die politici en andere hooggeplaatste publieke personen met e-mail, brieven en dergelijke bedreigen, hebben psychiatrische problematiek te vergelijken met andere GGz-cliënten.

Uitzonderlijk is hun obsessief, extern gericht gedrag, richting publieke personen. Kenmerkend is:

- de persoon in kwestie heeft een geestesstoornis en deze stoornis staat in causaal verband met het vertoonde bedreigend gedrag ten opzichte van een publieke, prominente persoon;
- het gevaar wordt niet, of maar ten dele, door tussenkomst van personen of instellingen anders dan een daartoe geëquipeerde GGz-instelling afgewend;
- daar waar de persoon in kwestie veelal geen blijk geeft van de nodige bereidheid om zich te laten behandelen, dient te worden gezocht naar een passende vorm om een behandeling in gang te zetten;
- de variëteit aan diagnostiek, aan achtergronden, aan beschermende factoren, etc. is groot. Vaak betreft het een combinatie van psychopathologie in enge zin (as I) en persoonlijkheidsproblematiek (as II). En hoewel garanties wat betreft het behandelresultaat niet bestaan, kan de (forensische) GGz het nodige bieden, ook om de kans op terugkerend delictgedrag te verminderen.

Het betreft voornamelijk mannen van middelbare leeftijd, meestal alleenstaand, die problemen hebben met hun werksituatie (ontslag en/of faillissement), als gevolg daarvan schulden hebben en gefrustreerd zijn over wat de maatschappij, overheidsinstanties hen persoonlijk aandoet. Ze beschikken vaak over een gering sociaal netwerk.

We willen in onze beschrijving aansluiten bij de definitie die in Brits onderzoek wordt gebruikt, namelijk: ‘mentally disordered people whose fixation on public figures leads to stalking and violent behaviour’. Startend vanuit het begrip ‘verwarde bedreigers’ stellen wij de volgende definitie voor.

Verwarde bedreigers: mensen met een psychische stoornis die, als gevolg van die stoornis gefixeerd zijn op publieke, prominente personen en hen bedreigen.

Aparte behandelprogramma’s hoeven voor deze categorie bedreigers niet ontwikkeld te worden; ze zijn al voorhanden in de reguliere GGz-instellingen, in het bijzonder in de (ambulante) forensische GGz. Dit geldt ook voor de samenwerkingsvormen, verwijzstrategieën, afspraken betreffende dossiervorming, informatieoverdracht en privacy. Ook zijn er methoden, strategieën en middelen om deze personen in behandeling te brengen.

Behandelstrategieën

Uit de casuïstiek wordt duidelijk dat deze personen niet geneigd zijn zelf hulp te zoeken; het ontbreekt nogal eens aan ziekte-inzicht. Daarvoor hebben de GGz en de forensische psychiatrie ondertussen verschillende strategieën en zorgvormen bedacht, die volgens de experts geschikt zijn voor deze doelgroep: ACT (Assertive Community Treatment), bemoeizorg, veelplegersoverleg, etc. Een op deze brede groep cliënten toegesneden aanpak blijkt zeer wel mogelijk. Er zijn veel resultaten te behalen op het gebied van ketenzorg, waar politie, justitie, maatschappelijk werk en de (openbare en forensische) geestelijke gezondheidszorg nauw met elkaar samenwerken om de cliënten een vorm van zorg te bieden die past bij hun problematiek en het ongewenste gedrag terug te dringen. Dit alles met respect voor elkaars domein, professionaliteit en wet- en regelgeving.

Over het algemeen wordt aanbevolen om in eerste instantie naar ambulante vormen van zorg te zoeken en niet te snel te grijpen naar het middel opname, zeker niet naar een gedwongen opname. De onderzochte casuïstiek leent zich over het algemeen ook niet voor een Rechterlijke Machtiging of een IBS. Echter, het

bestaande wettelijk kader heeft meer mogelijkheden in zich dan nu gebruikt om deze categorie bedreigers in behandeling te krijgen en te houden.

In het zoeken naar behandelstrategieën voor verwarde personen die politici en andere hooggeplaatste publieke functionarissen bedreigen, is het van belang zorgvuldig om te gaan met drang en dwang vanuit het ‘medisch regime’. De inzet vanuit de GGz kan geplaatst worden op een continuüm. Dat start met een situatie waarbij men minimaal ingrijpt in de levenssfeer van de persoon. Wanneer dat onvoldoende blijkt, komen intensievere maatregelen aan bod. Ze kunnen ‘gestapeld’ worden gehanteerd. We formuleren de doelen van de GGz in volgorde van minst naar meest ingrijpend:

- a) mensen behandelen en zo genezing bevorderen c.q. handicaps/beperkingen verminderen;
- b) idem, maar mede om overlast en gevaar voor anderen te voorkomen;
- c) idem, maar mede om risico's in te schatten en mogelijk te verminderen;
- d) idem, maar mede om signalen richting reclassering en/of wijkagent af te geven bij grote risico's, vooral wanneer de persoon in kwestie zich aan de behandeling onttrekt;
- e) idem, maar mede om risicotaxaties af te geven, bijvoorbeeld richting IPOL.

Over het algemeen wordt gehandeld onder de voorwaarden die in a t/m d genoemd zijn. Situaties als onder e) of daarmee vergelijkbaar doen de balans doorslaan naar een niet gewenst type repressieve GGz.

Over het algemeen zullen de *voorwaardelijke* maatregelen in de strafrechtelijke sfeer eerder in aanmerking komen om zorg en behandeling af te dwingen, maar alleen als verleiding en drang niet werken. Zorg en straf kunnen goed hand in hand gaan bij deze doelgroep. Afhankelijk bij welke instantie de bedreiger het eerst in beeld komt, wordt veelal arbitrair gekozen met welke inzet gestart wordt. De rol van het OM zal van belang zijn, vooral wanneer hier voldoende basale kennis betreffende de GGz/psychiatrie aanwezig is om te onderkennen of een behandeling (en welk type behandeling) in de omstandigheden geëigend is. Geconcludeerd kan worden dat er in de sfeer van het civiel- en strafrecht voldoende mogelijkheden beschikbaar zijn.

Suggesties voor een aanpak

Verwarde bedreigers dienen zoveel mogelijk teruggeleid te worden naar hun eigen woonplaats en daar ambulant behandeld worden. Dat kan via de hierboven genoemde overleg- en zorgvormen. Er zijn voor IPOL en NCTb toegangsmogelijkheden om casuïstiek in te brengen en ervoor zorg te dragen dat er een (behandel)traject gestart wordt. In alle regio's in het land opereren bemoei-zorgteams, (forensische) ACT-teams, zijn er (ambulante) forensische poliklinieken, etc. De variatie in aantal en werkwijze is per regio relatief groot; de grote steden hebben de meeste mogelijkheden. Van de urgentie van het in behandeling nemen van deze cliënten lijkt de GGz nog onvoldoende doordrongen. Extra aandacht dient daarom besteed te worden aan de communicatie en samenwerking tussen IPOL, KLPD, de regiopolitie en de GGz in de woonplaats van deze cliënten.

Beperkingen aan het aanbevolen traject zijn er ook. Iedere GGz-professional is beducht om mee te werken aan louter op beheersing gerichte interventies; altijd zal de juiste balans gevonden moeten worden tussen behandeling zo lang mogelijk in een vrijwillig kader enerzijds en veiligheid van individu(en) en de samenleving anderzijds.

De professional heeft een beroepsgeheim en kan niet zonder toestemming van de cliënt zijn dossier ter beschikking stellen aan politie en justitie. Echter, onder bepaalde, goed omschreven voorwaarden is beperkte uitwisseling van gegevens mogelijk. Zie daarvoor o.a. de convenanten bemoeizorg en veelplegers-overleg.

Het verdient aanbeveling om:

- Bij de regionale politie te rade te gaan hoe de lokale/regionale GGz georganiseerd is om daar aansluiting te vinden. Organiseer niet iets apart voor deze doelgroep, maar sluit lokaal aan.
- Met geduld te investeren om zo een relevant netwerk op te bouwen.
- Bij urgente situaties kan gebruik worden gemaakt van de lokale crisisdienst; ook de lokale politie maakt frequent gebruik van deze dienst. Bovendien kan elke GGz-instelling door politie, maar ook NCTb, benaderd worden ter beoordeling van de situatie/cliënt.

Bovengenoemde acties zijn van belang om de casus te kunnen beoordelen, het sociale netwerk en persoonlijke situatie van de verwarde bedreiger in beeld te brengen. Overleg over deze doelgroep kan binnenskamers georganiseerd worden. Een centrale coördinator kan daarbij uitkomst bieden. Lokaal is er vaak al veel samenwerking georganiseerd, het verdient aanbeveling om daar gebruik van te maken.

In relatie met regelmatig, recidiverende verwarde bedreigers is het naar oordeel van de experts verstandig om in de woonplaats van deze bedreigers een contactpersoon/aanspreekpunt te organiseren. De aan dit onderzoek deelnemende experts bieden al de nodige ingangen in (de regio's) Den Haag, Rotterdam, Amsterdam, Nijmegen/Arnhem/Tiel en Assen/Groningen.

Afrondende conclusies

In dit traject hebben wij met behulp van experts afkomstig uit de in deze relevante partners de volgende conclusies kunnen trekken:

- Personen uit de in dit traject besproken doelgroep zijn mensen met een (vermoeden op een) psychische stoornis die publieke figuren bedreigen.
- Regionale/lokale instanties (politie, OM/justitie, en via hen ook GGz-instellingen) zijn de partijen bij uitstek om personen uit deze doelgroep richting adequate zorg te geleiden; dat wil zeggen zorg die enerzijds de ernst van de psychische stoornis zal doen verminderen en anderzijds daarmee samenhangend het (risico op) bedreigend gedrag in intensiteit zal terugbrengen.
- Verder concluderen wij dat de bestaande (regionale/lokale) samenwerkingsplatforms benut kunnen, maar ook moeten worden.
- De uitwisseling van informatie zal zo zijn beperkingen hebben. Maar het blijkt in het kader van samenwerking mogelijk geconditioneerd informatie uit te wisselen. Ook blijkt dat bij een goed samenspel en een adequate verdeling van rollen tussen politie, OM/justitie, reclassering en GGz-instellingen (in het bijzonder een forensische GGz-instelling) de signaalfunctie benut kunnen worden, specifiek in het geval dat een persoon zich aan behandeling onttrekt.
- In een goed samenspel tussen OM/justitie en reclassering enerzijds en de (forensische) GGz-instelling anderzijds kan zodanig geopereerd worden dat de persoon in kwestie meer dan verwacht in behandeling komt en blijft.

- Geconstateerd is dat de samenwerking in iedere regio weer net iets anders georganiseerd is. Ook omdat wij concluderen dat de individuele casuïstiek naast overeenkomsten toch ook veel verschillen vertoont, is het wat betreft toeleiding en concrete aanpak noodzakelijk per casus maatwerk neer te zetten. De werkwijze moet aansluiten bij de dagelijkse praktijk in de regio's en de daarin samenwerkende spelers.

Tot slot concluderen wij dat het van belang is dat landelijk alle betrokken partijen (h)erkennen dat aandacht voor deze doelgroep nodig is, primair binnen de eigen 'kolom'. Vervolgens zal dit tot acties moeten leiden om dit onderwerp - aandacht voor mensen met een psychische stoornis die publieke figuren bedreigen - breed op de beleidsagenda te zetten.

1. INLEIDING

1.1 Probleemstelling

De NCTb heeft regelmatig te maken met mensen die herhaaldelijk bedreigende mails sturen aan politiek en publiek bekende personen, waaronder bewindslieden. Een belangrijk deel van deze personen kan worden aangeduid met de term 'verwarde bedreigers'. Ze schrijven brieven en mails met bedreigingen aan deze mensen en aan de instanties waaraan zij verbonden zijn. Hoewel dit fenomeen nationaal en internationaal bekend is, is er nog weinig inzicht in deze categorie bedreigers. Alhoewel ze nog niet overgegaan zijn tot het plegen van geweld¹, kan niet worden uitgesloten dat zij daartoe over zouden kunnen gaan. De NCTb en zijn inlichtingenpartners moeten deze dreiging inschatten en hebben baat bij een beter inzicht in deze groep. Bovendien hebben de NCTb en zijn uitvoeringspartners behoefte aan praktische handvaten om te (doen) bewerkstelligen dat deze bedreigingen stoppen.

De kern van de dreiging komt voort uit hinderlijk gedrag dat op zijn consequenties niet goed is in te schatten. De uitlatingen zitten veelal op de grens van het toelaatbare en strafbare. Strafrechtelijk ingrijpen alleen biedt meestal geen uitkomst; bovendien blijkt dit nogal eens de mentale toestand - en het vermoedelijk daaruit voortkomend gedrag - in ongewenste richting te beïnvloeden. Degene die deze berichten en mails moeten beoordelen krijgen de indruk dat het om een psychische stoornis gaat, aangezien de boodschap moeilijk te volgen en te begrijpen is en er soms waanachtige ideeën en theorieën in worden verwoord. Uit onderzoek van het Verwey-Jonker Instituut blijkt dat het mensen met psychotische problematiek betreft, al dan niet in samenhang met andere beelden (depressie, fatalisme, paranoïde)¹. Kortom: het containerbegrip 'verwarde bedreigers' betekent in deze context 'bedreigers van publieke personen, zoals ministers, Kamerleden, burgemeesters en officieren van justitie die in hun communicatie naast de feitelijke bedreiging aanleiding geven te vermoeden dat er sprake is van een psychische stoornis'. De gedachte is dat de dreiging die van deze categorie uitgaat, zou kunnen afnemen indien de NCTb naast een (eventueel) strafrechtelijk traject ook een zorgtraject zou kunnen (doen) inzetten. En minder dreiging betekent minder noodzaak tot dure en voor de bedreigde persoon en zijn omgeving/gezin (psychisch) belastende, beveiligingsmaatregelen.

Centraal in het project staan solistisch optredende bedreigers van bewindspersonen of Kamerleden, die de NCTb en dienst IPOL² van het KLPD vooralsnog als 'verwarde persoon' typeren. Het lijkt te gaan om een groep van enkele honderden personen. De uitdaging in dit project is het realiseren van een meer duurzame en doelmatiger oplossing in samenwerking met het zorgveld. Het doel van het onderhavige project is 'een beter inzicht te verkrijgen in deze categorie van bedreigingen, het ontwikkelen van behandelstrategieën, en het opzetten van samenwerking met belangrijkste uitvoeringspartners'.

1.2 Beoogd resultaat

Voorwaarden om het project 'verwarde bedreigers' succesvol te laten verlopen zijn:

- De inzet van de inlichtingenpartners - AIVD en dienst IPOL - vanwege hun expertise en informatiepositie.

¹ I. de Groot en L.F. Dros en H. Boutellier, 'Bedreigers van politici. Literatuuronderzoek en dossierstudie'.

² Vanaf 9 april 2008 is de Dienst Nationale Recherche Informatie (DNRI) samengevoegd met de Dienst Internationale Politiesamenwerking van het KLPD onder de naam Dienst IPOL. De letter I staat zowel voor Intelligence, Informatie als Internationaal.

- De inzet van de zorgsector vanwege hun expertise op het gebied van diverse behandelstrategieën.
- De inzet van een neutrale, externe partij die thuis is in zowel de zorgsector als in de justitiële sector en die een brug kan slaan tussen verschillende culturen van deze twee sectoren.

Het beoogde resultaat impliceert dat de NCTb maatregelen kan initiëren in de vorm van een zorg- en/of behandeltraject voor één of meerdere categorieën ‘verwarde bedreigers’. Elementen van dit resultaat zijn:

- een gezamenlijke met de inlichtingenpartners gedeelde definitie van de categorie ‘verwarde bedreigers’;
- een gedeelde oplossingsrichting met justitiële en zorgpartners;
- adequate behandelstrategieën;
- een operationeel uitvoeringsnetwerk waarmee deze behandelstrategieën ook op individuen kunnen worden toegepast.

Het uitgangspunt van de NCTb dat eventuele maatregelen zo licht als mogelijk, en zo zwaar als nodig dienen te worden ingezet, wordt breed omschreven. De meest ingrijpende maatregelen voor het laatst bewarend, als er geen alternatief is. Dit standpunt heeft zijn pendant in de geestelijke gezondheidszorg, waar men in principe altijd uitgaat van een ‘stepped-care’ benadering.

1.3 Werkwijze

Conform de voorgestane aanpak is door de NCTb een stuurgroep ingesteld. Daarnaast is door ZCN, als afgesproken met het NCTb, ter begeleiding en ter informatie een expertgroep geformeerd; hierin zijn relevante deskundigen uit de betrokken velden aanwezig: forensische psychiatrie, geestelijke gezondheidszorg, Openbaar Ministerie, AIVD, IPOL en Justitie.

Expertmeetings

Onder leiding van de ZCN adviseurs is de expertgroep tweemaal bijeen geweest.

In de eerste expertmeeting is de kennis vanuit de domeinen (forensische) psychiatrie, justitie, beveiliging, de inlichtingen partners en justitie bijeen gebracht. Het aangrijpingspunt daarvoor lag in het aandragen van casuïstiek vanuit dossiers van IPOL om die vervolgens te laten becommentariëren en zo mogelijk te laten aanvullen vanuit het domein van de

psychiatrie. Concreet zijn er vijf geanonimiseerde casussen gepresenteerd uit de dossiers van ‘verwarde bedreigers’ van IPOL. De selectie van de casuïstiek heeft plaatsgevonden op grond van de volgende criteria:

- voldoende gevarieerd qua problematiek die ten grondslag ligt aan de bedreigingen;
- voldoende gevarieerd qua slachtoffer.

De in dit rapport besproken casussen komen eveneens terug in het dossieronderzoek van het Verwey-Jonker instituut.

In de tweede expertmeeting zijn de bevindingen van de interviews en een tussenliggende Spiltersessie³ voorgelegd aan de deskundigen, wat resulteerde in een concept eindrapportage.

Interviews

De informatie die uit de eerste expertmeeting naar voren kwam, is richtinggevend geweest voor de literatuurstudie en de interviews met de GGz-experts. De meesten waren ook deelnemers aan de expertmeeting.

De keuze is bepaald aan de hand van een aantal criteria:

- praktische behandelkennis van de (forensische) psychiatrie;
- kennis van wetgeving en praktijk rond (gedwongen) behandeling van psychiatrische patiënten.

Spiltersessie

Om de tweede expertmeeting voor te bereiden en zo de beide fasen te kunnen afsluiten, zijn, via een Spiltersessie ter toetsing, de gekozen behandelstrategieën inclusief het wettelijk instrumentarium voorgelegd aan een brede groep experts, zowel deelnemers van de expertmeeting als daarbuiten.

De hiervoor liggende eindrapportage is in de stuurgroep besproken.

2. DOELGROEP, DIAGNOSTIEK EN BEHANDELING

2.1 Inleiding

Bij bedreigers van politici en andere mensen met een publieke functie lijkt het in eerste instantie vooral te gaan om mensen die (pre)psychotisch zouden zijn. Dat wil zeggen mensen, die onder invloed van waandenkbeelden deze bedreigingen uiten en eigenlijk niet goed weten waar ze mee bezig zijn. In e-mail⁴ en andere schriftelijke boodschappen geven ze vaak ook blijk van incoherentie en het ontbreken van logica. Deze benadering blijkt echter te beperkt en doet geen recht aan cliënten met deze psychische stoornis. Immers, niet alle mensen met een psychose zijn ook bedreigers. Een ander nadeel van deze benadering is dat bedreigers met een andere psychische stoornis, zoals een persoonlijkheidsstoornis, buiten beschouwing blijven. Mensen met deze stoornis zijn niet ‘verward’ en hebben geen onsamenhangende gedachten of spraak. Ook zou te veel de indruk gewekt worden dat een bepaalde categorie bedreigers niet meer behandelbaar is, terwijl dat wel degelijk het geval is.

³ Spilter is een internet based methode waarbij het ophalen van kennis bij experts, het opnieuw voorleggen en toetsen aan de orde is. Hier is Spilter gebruikt om over een brede groep experts tot (een zo groot mogelijke) consensus te komen. Spilter wordt door ZCN regelmatig ingezet in de vorm van een beslissingsversneller c.q. een (digitale) kamer om tot besluitvorming te komen.

⁴ In een wereld waarin Internet een steeds dominanter wordend communicatiemiddel is, zal dit medium ook hiervoor steeds vaker gebruikt worden. Internet is een voor o.a. bedreigers ‘veilig’ medium, omdat mensen niet opvallen en ongehinderd hun uitlatingen kunnen doen. Het ontbreken van een sociale context werkt ontremmend, vooral bij mensen met een zwak ontwikkeld ik-besef of bij een gebrek aan impulscontrole. De virtuele wereld heeft onmiskenbaar invloed op de persoonlijke ontwikkeling.

Juist omdat deskundigen (psychiaters en psychotherapeuten) op het gebied van de behandeling van deze stoornissen het beste in staat zijn een omschrijving te geven van de achterliggende problematiek, staat hun expertise centraal in dit hoofdstuk. Immers, zij zijn bij uitstek degenen die de specifieke omstandigheden waarin deze bedreigingen worden geuit, beoordelen en op basis daarvan vaststellen of er sprake is van gevaar, een risico op recidive. Ook kunnen zij beoordelen welke behandeling het meest geëigend is voor iemand met deze problematiek.

In dit hoofdstuk gaan we eerst in op enkele ervaringen uit het buitenland en we laten aan de hand van een aantal casussen zien om welk type bedreigers het gaat. Bondig wordt ingegaan op enkele relevante (psychiatrische) ziektebeelden, maar bescheidenheid past ons op dit gebied. We zijn immers geen psychiaters en hebben niet de pretentie uit de dossiers tot een juiste diagnose te komen. Bovendien hebben de geraadpleegde experts ons duidelijk gemaakt dat de vele factoren die onder de loep genomen dienen te worden om tot een oordeel te komen, niet zonder meer in de casuïstiek (en de dossiers van deze cliënten) terug te vinden zijn. We geven slechts een overzicht van een aantal veel voorkomende diagnoses die mogelijk een rol spelen bij de door ons beschreven casuïstiek. Vervolgens komen we tot een herdefinitie van de doelgroep 'verwarde bedreigers' en tot slot gaan we in op de meest voorkomende behandelmethoden.

2.2 Ervaringen in het buitenland

Groot-Brittannië beschikt over een centrum dat zich richt op 'the assessment and management of threat from fixated persons'. Dit centrum 'the fixated Threat Assessment Centre (FTAC)' is in het Groot-Brittannië de eerste professionele multidisciplinaire unit gericht op het beoordelen en het hanteren van bedreigingen door - in hun terminologie - gefixeerde personen. De unit is nationaal van karakter en is erop gericht prominente personen te beschermen.

De unit richt zich op mensen die klinisch psychotisch zijn, pathologische, obsessieve standpunten hebben en de intentie hebben publieke, prominente personen te belagen. En dat belagen heeft verschillende uitingsvormen variërend van hinderlijk volgen en het uitbrengen van niet welkome publiciteit tot het gebruiken van fysiek geweld. En hoewel de totale groep in Groot-Brittannië groot zal zijn, schat het FTAC dat slechts een minderheid daadwerkelijk gewelddadig is. Het merendeel van deze groep heeft ernstige psychische problemen, ongeacht of zij daadwerkelijk geweld (zullen) gebruiken.

Het FTAC wordt bemand door politieofficieren in de rol van onderzoeker samenwerkend met (psychiatrisch) verpleegkundigen; de medewerkers van de unit hebben toegang tot psychiaters en psychologen.

Recent gepubliceerd onderzoek⁵ naar de rol van psychische stoornissen bij aanvallen op Europese politici wees uit dat:

- Een groot deel van de personen die dergelijke aanvallen deden, op dat moment psychotisch waren. Meestal in combinatie met een persoonlijkheidsstoornis, vooral de obsessieve compulsieve stoornis.
- De meeste aanvallen, zeker de meeste van hen met een psychotische stoornis, vooraf waarschuwingen en signalen af gaven.

⁵ James, D.V., Mullen P.E., Meloy J.R., Pathé M.T., Farnham F.R., Preston L. & Darnley B. 2007; 'The role of mental disorder in attacks on European politicians 1990-2004, *Acta Psychiatrica Scandinavica*, 116:334-344

- Het herkennen van deze signalen en het interveniëren op de psychische stoornis enerzijds helpt aanvallen te voorkomen en anderzijds de psychische gezondheid zal bevorderen van een grote groep, namelijk ook van hen die nooit tot een daadwerkelijke aanval over zouden zijn gegaan.

In de bovengenoemde studie zijn alle niet-terroristische aanvallen op (gekozen) politici in West Europa⁶ tussen 1990 en 2004 geanalyseerd. Het gaat daarbij om 24 aanvallen, waarvan vijf met fatale afloop en acht met ernstige verwondingen. Tien van de 24 aanvallen waren psychotisch op het moment van de aanslag; vier dronken. Verder waren negen politiek gemotiveerd; één casus bleek niet te classificeren. De aanvallen met een psychische stoornis waren verantwoordelijk voor het merendeel van de aanslagen met ernstige, zelfs fatale gevolgen.

Een andere recente publicatie⁷ van dezelfde auteurs betreft (23) aanvallen op leden van het Britse Koninklijke huis. Dit over een periode vanaf 1778 tot en met 1994. In deze studie stond de rol van psychotische stoornis centraal. In bijna de helft van de gevallen was er sprake van een psychotische aandoening; in vier andere gevallen was er het vermoeden. In deze studie komen de auteurs tot de slotsom dat interventie in het merendeel van de gevallen zin gehad zou hebben met het oog op preventie van de aanval.

Deze studies leren dat het verschijnsel waarbij een aanslag op publieke personen (politici, gezagsdragers, leden van een koningshuis, etc.) door een persoon met een psychiatrische ziekte plaatsvindt van alle tijden is en overal zal voorkomen. Ook leren de bovenaangehaalde publicaties, maar bv. ook de niet nader gedateerde publicaties van/over het FTAC⁸, dat het zin heeft (structurele) acties te ondernemen, zowel ter bescherming van publieke personen, alsook ter bevordering van de geestelijke gezondheid. Verder blijkt uit deze publicaties nadrukkelijk dat in een groot deel van deze (niet-terroristische) aanvallen de psychische stoornis de aanval (mede)veroorzaakt; anders gezegd interventie op de psychische stoornis heeft een preventief effect om zo aanvallen te voorkomen. Wat betreft de aard van de psychische stoornis komt naar voren dat psychotische stoornissen nogal eens in het geding zijn, maar zeker niet exclusief.

Vaak lijkt het te gaan om co-morbiditeit waarbij meerdere stoornissen optreden. Ook de combinatie van as I (psychische stoornissen in engere zin) en as II (persoonlijkheidsproblematiek)⁹ komt veel voor. Tot slot formuleert men in de Britse situatie een uitgangspunt die voor Nederland leerzaam en nuttig is. Immers, men spreekt over 'improving the management of mentally disordered people whose fixation on public figures leads to stalking and violent behaviour'. In de Britse benadering gericht op een verbetering in de omgang met mensen met psychische stoornissen zijn twee aspecten te onderkennen, namelijk 1) het verminderen van overlast en gevaar en 2) het verbeteren van de (geestelijke) gezondheid van de langs deze weg in beeld komende 'fixated persons'.

⁶ Naast Nederland ook Duitsland, Zweden, UK, Oostenrijk, Frankrijk en Italië.

⁷ James D.V., Mullen P.E., Pathé M.T., Meloy J.R., Farnham F.R., Preston L., & Darnley B., 2008; 'Attacks on the British Royal Family: The role of psychotic illness' in *J Am Acad Psychiatry Law* 36:59-67.

⁸ O.a. van David Rose; FACT - Observer Magazine Article - Published August 2007.

⁹ Verderop in dit rapport gaan wij nader op dit onderscheid naar as I en as II in.

2.3 De doelgroep en casuïstiek

Onder verwijzing naar de in de inleiding al genoemde relativeringen is hieronder een vijftal casussen opgenomen, zoals die naar voren komen uit een achttal door IPOL geselecteerde dossiers van ‘verwarde bedreigers’. Deze bedreigers vormen tevens onderdeel van het *kwantitatieve* onderzoek van het Verwey-Jonker instituut naar bedreigers van politici¹⁰. Uit dat onderzoek blijkt dat van de 351 bestudeerde dossiers er 125 zaken (36%) zijn toe te schrijven aan een ‘verwarde’verdachte. Deze zaken zijn te herleiden tot 13 personen.

Aangezien het in het door ons uitgevoerde onderzoek om een *kwantitatieve* analyse gaat, menen we dat op basis van deze vijf casussen voldoende gezegd kan worden over de te volgen aanpak. De geraadpleegde experts hebben dat ook bevestigd, maar benadrukken dat elke casus op zichzelf beoordeeld en bekeken dient te worden en altijd ‘op maat’ een oplossing gevonden moet worden gezien de specifieke situatie waarin iedere bedreiger zich bevindt c.q. de gepresenteerde psychopathologie.

Casus 1

Man, middelbare leeftijd, ondernemer geweest. Ongehuwd, alleenstaand, woonde op verschillende adressen in zijn woonplaats en tussendoor verblijft hij bij zijn moeder. Momenteel woont hij tijdelijk in een onbewoonbaar verklaarde woning, waarschijnlijk wegens huurschulden. Hij heeft geen werk en geen geld en is daar gefrustreerd over. Zijn familie is op de hoogte van zijn problemen, maar kunnen hem er niet van overtuigen dat hij hulp nodig heeft. Vooral als hij geen vaste structuur heeft, dreigt hij te ontsporen. De afgelopen twee jaar heeft hij, uit onvrede met de maatschappij, de belastingdienst, de gemeenten, die hem in zijn plannen blokkeren, een aantal bedreigingen geuit richting medewerkers van deze diensten. Zijn boosheid richt zich echter vooral op een landelijke politicus, die hij verantwoordelijk acht voor alles wat hem is aangedaan. Hij heeft een aantal anti-websites en anti-handtekeningenacties met het doel de politicus afgezet te krijgen. Hij bezoekt ook het Paleis Soestdijk om de Koningin daarover te spreken (dat zij daar niet woont/werkt, weet hij waarschijnlijk niet, ZCN). Hij is daarvoor aangehouden. In de afgelopen twee jaar is hij een aantal malen vrijwillig en één keer gedwongen opgenomen geweest. Hij is gediagnosticeerd met een bipolaire stoornis, en het lijkt erop dat hij vooral in de manische perioden de bovengenoemde acties pleegt en mensen lastig valt. Hij wijst medicatie af. Tijdens zijn opnames in een psychiatrische kliniek is hij een paar keer ‘doorgedraaid’. Dan is hij agressief en onhandelbaar voor het personeel, die dan de politie inschakelt. Het gebrek aan ziektebesef komt ook tot uiting in zijn hoge verwachtingen over zijn carrière. Hij meent in staat te zijn weer een eigen zaak op te zetten. Zijn familie is ervan overtuigd dat hem dat niet gaat lukken en dat hij zichzelf overschat. Conclusie van gedragsdeskundige van IPOL is dat, hoewel hier geen concrete aanwijzingen voor zijn, het mede gezien zijn ziektebeeld, niet voorstelbaar is dat zijn agressiviteit levensbedreigende vormen aan zal nemen.

Casus 2

Man, midden vijftig, is eigenaar geweest van een paar eenmanszaken, waaronder een BV. Deze BV is failliet gegaan. Hij is momenteel zonder werk, is getrouwd en heeft kinderen. Hij heeft al geruime tijd civiele geschillen met organisaties waar hij zich door gedupeerd voelt. Lange brieven met aantijgingen

en bedreigingen (met de dood) waren het gevolg. Na aangifte en vervolging richtte hij zijn acties op de Hoofdofficier van Justitie (HovJ), die hij eveneens (schriftelijk) met de dood bedreigt: ‘Dan trek ik eerst naar (plaats van arrondissementsrechtbank) en schiet de zogenaamde officier van justitie een paar ronde gaten in zijn kop. Ik zal proberen om in een recht lijntje mooie ronde gaatjes op gelijke afstand in de HovJ te schieten, dan heb ik de teloorloging met een mooi stippellijntje onderstreept.’

Dit alles leidt tot een voorlopige hechtenis van vier maanden. Na zijn vrijlating blijft hij doorgaan met brieven schrijven aan de HovJ en nu ook aan de belastingdienst.

Het arrondissementsparket meent ‘hij kent een soort dwangmatigheid in het bedreigen van personen en instellingen waarmee hij een geschil krijgt en vervolgens uiting geeft aan zijn misnoegen’.

De conclusie van IPOL is dat de man gedrag vertoont dat past bij obsessieve compulsiviteit. Hij kan zich niet losmaken van een relatief klein probleem. Door zijn in zijn ogen onrechtvaardige behandeling groeit zijn obsessie uit tot het verlies van realiteitsbesef. Daarnaast lijkt hij last te hebben van waanachtige ideeën die duiden op een vorm van achterdocht. Hij voelt zich belangrijk en moet gelijk hebben. Kritiek, zelfs een minimale vorm van tegenwerping, accepteert hij niet. Dit kan duiden op een vorm van narcisme. Zijn echtgenote steunt haar man in zijn strijd tegen het onrecht dat hem is aangedaan door de bank, maar vindt dat hij daarin te ver is gegaan en nu psychische hulp nodig heeft. IPOL schat de waarschijnlijkheid dat hij zijn bedreigingen zal uitvoeren wordt laag in.

Casus 3

Man, rond de veertig jaar, alleenstaand, heeft een winkel gehad, maar heeft zijn zaak moeten sluiten wegens handel in drugs. Hij gebruikt vermoedelijk softdrugs. De man is ex-militair. Hij heeft het idee dat iedereen tegen hem is en heeft sinds 2003 al verschillende aangiftes en meldingen gedaan bij de politie over bedreigingen, oplichtingen en diefstal. Hij heeft een complottheorie ontwikkeld waar de burgemeester van zijn woonplaats, diens partner en de korpschef van de regiopolitie een rol in spelen. Ze zouden zonder zijn medeweten hebben toegestaan dat er drugshandel in zijn winkel heeft plaatsgevonden, waardoor hij zijn zaak moest sluiten. Zijn frustratie richt zich dan ook op hen. Dit uit zich in brieven aan de korpschef. Toen hij zich in de raadszaal bevond tijdens een gemeenteraadsvergadering is hij aangehouden, omdat men bang was voor ordeverstoring. Zijn huisgenoot gaat mee in zijn ideeën. De man toont zich psychisch kwetsbaar en licht ontvlambaar. In het bijzonder de huisgenoot heeft antecedenten op het gebied van mishandeling. De persoon in kwestie is door een psychiater gezien en een korte periode in behandeling geweest. Hij heeft geen realistisch beeld van de maatschappij. Er is sprake van paranoïde waanideeën. De woonkamer lijkt op een militair oorlogsmuseum. In verband met een dreigende huisuitzetting (huurachterstand) heeft de man zijn woning gebarricadeerd. Verdergaande psychische druk, bijvoorbeeld door inzet van de politie, kan voor hem de druppel zijn die hem tot geweld doet overgaan, is de inschatting van IPOL.

Casus 4

Man, alleenstaand, rond de veertig jaar, hoog opgeleid, maar heeft momenteel een WAO uitkering. Acht jaar geleden kwamen verschillende gebeurtenissen samen. Hij krijgt problemen op zijn werk en raakt in conflict met zijn huisbaas wegens een huurachterstand. Zijn toenmalige vriendin verbreekt de relatie; hij stalkt haar vervolgens. Ze doet aangifte bij de politie van stalking en bedreiging. In 2004 doet zijn vader aangifte bij de politie, aangezien hij door zijn zoon met de dood bedreigd is. Hij komt onder psychologische behandeling te staan en wordt gedurende enkele maanden opgenomen. De dan gestelde diagnose luidt schizofrenie. Vanaf die periode stuurt hij de diverse politici, ministeries, de Koningin talloze

¹⁰ Groot, I.N.J. de, L.F. Drost en J.C.J. Boutellier, (2009), *Bedreigers van politici. Literatuuronderzoek en dossierstudie*, Verwey Jonker instituut, Utrecht

(dreig)brieven en mails. Naar aanleiding van zijn aanhoudende mails is hij al eens zes maanden in hechtenis genomen met een proeftijd van drie jaar. Tijdens zijn hechtenis bleef hij doorgaan met het versturen van deze brieven. Obstructie van dit dwangmatig handelen leidt tot het uitageren van zijn frustratie, door middel van het schrijven van brieven en publicaties op zijn website/weblog.

Ook heeft hij, na aangifte door de politicus, een verplichte behandeling van zes maanden opgelegd in de forensisch psychiatrische afdeling van de GGz in de regio waar hij woont. De diagnose luidt nu: 'obsessief compulsieve stoornis', daarnaast een 'narcistische persoonlijkheidsstoornis'. Kort na zijn opname in de forensische psychiatrie is hij weer begonnen met het schrijven van brieven en mails gericht op de politicus. IPOL schat in dat zolang de man zijn frustraties via internet en brieven kan uiten, het niet waarschijnlijk lijkt dat hij zal overgaan tot een gewelddadige actie. In het verleden is ook niet gebleken dat hij gewelddadig wordt, omdat in de brieven en e-mailberichten geen sprake is van een directe of concrete bedreiging, het zijn de persoonlijke meningen van de bedreiger.

Casus 5

Vrouw, midden dertig, heeft meer dan 100 e-mails verstuurd aan een politicus, waarvan het merendeel als dreigmail kan worden aangemerkt. Alle e-mails waren ondertekend met dezelfde naam. De vrouw verstuurt de e-mails vanaf openbare plekken. Als duidelijk wordt dat een groot aantal dreigmails verstuurd worden vanuit één bepaalde plek, wordt een toezichtstelsel ingesteld en kan de verdachte worden opgepakt.

Mevrouw is gescheiden, woont alleen en heeft een uitkering. Ze is al eerder veroordeeld voor stalking en bedreiging met geweld en belaging van een politie-ambtenaar. Voor deze zaak is er een psychiatrisch rapport opgesteld, waaruit blijkt dat mevrouw lijdt aan een 'ziekelijke stoornis des geestesvermogen' in de vorm van een waanstoornis van het erotomane type die waarschijnlijk in remissie is. In het rapport staat vermeld mocht de vrouw recidiveren, dus wederom stalkend gedrag vertonen, het risico voor gewelddadige recidive aanzienlijk toeneemt. TBS zou een aangewezen middel zijn.

Van de casuïstiek kan gezegd worden dat het voornamelijk mannen zijn van middelbare leeftijd, meestal alleenstaand, problemen hebben met hun werksituatie (ontslag en/of faillissement), als gevolg daarvan schulden hebben en gefrustreerd zijn over wat de maatschappij, overheidsinstanties hen persoonlijk aandoet. Ze beschikken vaak over een gering sociaal netwerk. Het zal geen verbazing wekken dat een groot aantal van de bovengenoemde kenmerken overeenkomen met die in het Verwey-Jonker onderzoek. Daarin zijn van de dertien verwarde bedreigers twaalf man en één vrouw. Ook overeenkomstig is dat de overgrote meerderheid in aanraking is geweest met de politie. Meer dan de helft is alleenwonend, de rest woont bij ouders of leidt een zwervend bestaan. Het merendeel (10) heeft een psychiatrisch verleden en vijf van de dertien geven in het politieverhoor aan een alcohol- of drugsverslaving te hebben. De leeftijd ligt tussen de 29 en 49 jaar, de totale groep in het Verwey-Jonker onderzoek is dus gemiddeld iets jonger dan in de hierboven beschreven casuïstiek.

Verwarde gefrustreerde of verwarde bedreiger

Naast de 'verwarde bedreiger' heeft het Verwey Jonker instituut nog een ander type 'verwarde' aangetroffen in haar kwantitatieve dossieronderzoek, namelijk 'de verwarde gefrustreerde'. De verwarde gefrustreerde wordt in dit onderzoek omschreven als een volwassen persoon, alleenwonend, zonder vaste baan of inkomen.

De persoonlijke situatie kenmerkt zich door diverse problemen als schulden, traumatische ervaringen uit het verleden en/of alcoholproblematiek. Bij de verwarde gefrustreerde zou er geen sprake zijn van psychiatrische problematiek, maar wel van psychologische problemen zoals stress en trauma's. De dreiging ontstaat vaak na frustratie over een maatschappelijk probleem dat een persoonlijk nadeel oplevert voor de bedreiger.

De frustraties kan de verwarde gefrustreerde niet goed van zich afzetten. Waarom deze categorie niet tot het type 'verwarde' wordt gerekend is volgens het Verwey-Jonker instituut omdat er geen waan-achtige en onsamenhangende ideeën in naar voren komen. Dit type heeft volgens de onderzoekers van het Verwey-Jonker instituut zowel kenmerken van de gefrustreerde als van de verwarde, maar ook aanvullende kenmerken en kan derhalve niet ingedeeld worden in een categorie. Van de 351 dossiers zijn er 26 bedreigingen geuit, die afkomstig zijn van in totaal 16 'verwarde gefrustreerden'.

Deze nieuwe, toegevoegde categorie is ons inziens het gevolg van enge omschrijving van het type verwarde bedreiger, waarin de verwardheid vooral is gedefinieerd als een psychische stoornis waarin wanen en (pre-)psychoses de hoofdmoot vormen. Zoals we al in de inleiding hebben aangegeven, dient de psychische stoornis die ten grondslag liggen aan bedreigingen, breder opgevat te worden. De combinatie van 'verward' en 'gefrustreerd' kan namelijk in een aantal gevallen betekenen dat iemand een stoornis heeft op bijvoorbeeld het gebied van de persoonlijkheid¹¹. Juist omdat er in de dossiers van deze 'verwarde gefrustreerden' geen sprake is van een hulpverleningsgeschiedenis, weten wij niet zeker in hoeverre 'psychiatrie' daadwerkelijk een rol speelt. Er is immers (nog) geen psychiatrische diagnose gesteld. Vaak betreft het personen die van mening zijn dat hen niets mankeert en dat ze geen hulp nodig hebben, terwijl er wel degelijk sprake is van een (verborgen)hulpvraag.

Overeenkomsten met onze brede omschrijving van de doelgroep 'verwarden' is dat het merendeel (14 van de 16) man is en een gemiddelde leeftijd van 51 jaar heeft. Ook zijn beide typen bedreigers gefrustreerd over wat hen persoonlijk is aangedaan; zij leggen een relatie tussen de daden van een politieke of publieke persoon en hun persoonlijk leed. Overeenkomsten zijn verder dat de meerderheid geen vaste baan of inkomen heeft (13), alleen woont (10), de overigen wonen bij hun moeder of hebben geen vaste woon- of verblijfplaats. Een aantal van de bedreigers (5) heeft antecedenten.

Een minderheid kan niet goed omgaan met stress en slijkt medicijnen om rustig te blijven of geeft aan daar niet goed mee te kunnen omgaan. Een ander signaal voor de aanwezigheid van psychische problematiek is dat bij een deel een traumatische levensgebeurtenis heeft plaatsgevonden.

Omdat er meer overeenkomsten dan verschillen zijn tussen deze twee typen bedreigers, verwachten we dat de meeste personen uit de Verwey-Jonker categorie 'verwarde gefrustreerden' bij een aanpak, als in ons rapport beschreven, baat heeft.

2.4 Conclusie: de doelgroep geherdefinieerd

De term 'verwarde bedreiger' riep in de expertmeeting discussie op; immers niet iedereen die zich verward gedraagt, kampt met een psychisch probleem. Maar ook het omgekeerde is het geval: een persoon met een psychisch probleem hoeft zich niet verward te gedragen. Bovendien willen we - ook met het oog op preventie - in de definitie aandacht hebben voor de relatie tussen bedreigend gedrag en de psychische stoornis.

¹¹ Het is goed hierbij aan te vullen dat alcoholproblematiek, maar ook b.v. stressreacties opgenomen zijn in het psychiatrisch classificatiesysteem, de DSM IV, waar we verderop nader ingaan.

De experts hebben voorgesteld aan te sluiten bij de begripsvorming als opgenomen in de Wet Bopz¹², aangezien dit onze Nederlandse wetgeving betreft ten aanzien van hoe om te gaan met een persoon met een psychische stoornis in relatie met gevaar voor zichzelf en anderen. In deze wet wordt gesproken over patiënten die geen bereidheid tot opname/behandeling tonen, waarbij er sprake van gevaar is (suïcidaliteit, automutilatie, gevaar voor het sociaal maatschappelijk bestaan, gevaar voor zowel geestelijke als lichamelijke gezondheid van anderen, bijvoorbeeld de burens en het creëren van chronisch explosieve situaties in de sociale omgeving waardoor geweld onafwendbaar lijkt), en de stoornis wat betreft de geestvermogens causaal gekoppeld is aan gevaar en dit niet op een andere wijze af te wenden is. Voor onze benadering en herdefiniëring zijn de volgende aspecten - ook qua woordgebruik herkenbaar in de Wet Bopz - van belang.

- De persoon in kwestie heeft een geestesstoornis (of een gebrekkige ontwikkeling van de geestvermogens);
- De geestesstoornis veroorzaakt gevaar voor de betrokkene zelf, voor anderen of voor de algemene veiligheid van personen of goederen;
- Het gevaar kan niet door tussenkomst van personen of instellingen buiten een psychiatrisch ziekenhuis (i.c. een daartoe geëquipeerde GGz-instelling) worden afgewend; en
- En daar waar de persoon in kwestie geen blijk geeft van de nodige bereidheid om zich te laten behandelen, is het mogelijk een gedwongen behandeling in gang te zetten.

Wij stellen daarom voor de doelgroep langs voornoemde aspecten te herdefiniëren, waarbij we tevens aansluiten op de eerder aangehaalde Engelse definitie: ‘mentally disordered people whose fixation on public figures leads to stalking and violent behaviour.’

Verwarde bedreigers: mensen met een psychische stoornis die, als gevolg van die stoornis gefixeerd zijn op publieke, prominente personen en hen bedreigen.

2.5 Diagnostiek en risicotaxatie

Diagnostiek

In de gepresenteerde casuïstiek is de diagnostiek en de daarvoor benodigde informatie, vaak minimaal beschreven. In een aantal casussen is weliswaar sprake geweest van een psychiatrisch onderzoek, maar voor een grondige analyse zou meer onderzoek gewenst zijn. Een ander bezwaar van het voorop stellen van de diagnostiek in dit verband is dat het label gaat domineren, met alle risico's van dien: te weinig oog voor de bredere context, (risico/delictgedrag), eventuele trauma's, etc. Maar ook het al te gemakkelijk stigmatiseren of criminaliseren van bepaalde categorieën GGz-cliënten kan optreden, temeer daar het merendeel van mensen met een diagnose (manisch-depressief bijvoorbeeld) niets kwaads in de zin hebben en eerder zelf slachtoffer zijn. Hoe dan ook is er op diagnostisch gebied veel meer over deze groep te zeggen dan we uit de dossiers kunnen opmaken, en in die zin is nuancering op zijn plaats.

¹² De wet Bijzonder Opneming Psychiatrische Ziekenhuizen (Bopz) regelt onder welke voorwaarden en op welke wijze iemand gedwongen opgenomen mag worden. De psychiater oordeelt of er sprake is van 'gevaar voor de persoon zelf, zijn omgeving of maatschappelijke teloorgang' en legt vervolgens zijn oordeel ter beslissing aan de rechter voor. Zie voor meer informatie over de Wet Bopz, bijlage 7.

Daarbij komt nog dat de diagnostische systemen in de psychiatrie volop in ontwikkeling zijn, de huidige DSM IV¹³, heeft zijn langste tijd gehad en zal op onderdelen gewijzigd worden. (In bijlage 1 hebben we een beknopt overzicht gepresenteerd.) Maar vooral: diagnostiek in de GGz is veel meer dan het toekennen van een label waarmee 'alles' verklaard zou zijn.

Schizofrenie of bipolaire stoornissen zijn niet de meest voorkomende diagnoses bij 'verwarde bedreigers'. De geraadpleegde GGz-experts vermoeden dat de problematiek vaker ligt op het vlak van verslaving, impulsproblemen, ADHD, en zelfs autisme. Als voorbeeld noemen we een jonge, uiterst timide vrouw die als autistisch gediagnosticeerd wordt, maar die geheel tegen de verwachting in uiterst nare, expliciete mailtjes naar een publieke persoon stuurt. Ook het label 'antisociale persoonlijkheid' wordt nogal eens toegepast in deze context en fungeert dan wellicht als weinig zeggend containerbegrip.

Op basis van binnen- en buitenlands onderzoek, de casuïstiek en de inbreng van de (forensische) GGz-experts, overheerst de indruk dat de 'verwarde bedreigers' als mensen met een psychische stoornis te classificeren zijn. Vaak is er sprake van een combinatie van een as I-met een as II-stoornis. Wat as I betreft is er veelal sprake van psychotische kenmerken/episoden, die nogal eens paranoïde gekleurd zijn. Wat as II betreft zien we vooral cluster B-stoornissen (ASP, OCS; in bijlage 1 zijn o.a. deze termen geduid). Personen waarbij de as I-stoornis ernstig is en waarbij (sociale, intellectuele) handicaps ontstaan zijn, zullen veelal niet in staat zijn (op een specifieke persoon) gerichte actie te ondernemen. Maar desondanks is het tekenend dat in een studie naar 24 aanvallen op Europese politici (1990-2004) er vaak sprake is van een combinatie van as I-en as II-stoornis.

Ook de moord op de heer Fortuyn is in deze publicatie opgenomen; overigens wordt van deze dader alleen een as II-stoornis (OCS - Obsessief Compulsieve Stoornis - zie bijlage 1) ten tijde van de aanslag genoemd.

Hierop doorredenerend moeten we ons het minste zorgen maken over personen die op enigerlei wijze vooraf signalen afgeven over hun intenties én waarbij een as I-stoornis aanwezig is c.q. lijkt te zijn. Het meeste zorgen zouden we ons moeten maken over mensen met een (bedreigende) intentie, zonder dit kenbaar te maken én waarbij geen as I, maar wel een as II-stoornis (in het bijzonder cluster B - zie bijlage 1) aanwezig is: helaas zullen we deze personen zelden (tijdig) kennen.

Concluderend: gezien de casuïstiek lijkt er sprake van een psychische stoornis, vrijwel altijd op as I, maar vaak ook op as II. Wat betreft as I gaat het om stoornissen waarin psychotische episoden kunnen optreden en die bij personen in onze doelgroep ook veelvuldig daadwerkelijk optreden. Wat betreft as II-stoornissen gaat het om ASP, om narcistische stoornissen, maar vooral om obsessief compulsieve stoornissen, dat duidt in het bijzonder op stoornissen gekoppeld aan (beoogd) gedrag naar derden.

¹³ De DSM IV is het door psychiaters gebruikte handboek van de classificatie van psychische stoornissen en omvat scores op 5 assen. As I betreft psychopathologie (dus schizofrenie, depressie, etc. overigens in al zijn varianten en specificaties), as 2 betreft persoonlijkheidsproblematiek (narcistische persoonlijkheid, anti sociale persoonlijkheid, etc.), as 3 zegt iets over (bijkomend) somatisch lijden, as 4 geeft belangrijke bepalende gebeurtenissen weer in een mogelijke (causale, versterkende) rol op het functioneren, de psychopathologie van de persoon en op as 5 ten slotte wordt het globale sociale functioneren van de persoon in kwestie genoteerd.

Daarmee kan onze doelgroep beschouwd worden als personen die meestal lijden aan een as I (in het psychotisch spectrum, met veelal paranoïde kenmerken) stoornis, in combinatie met as II-problematiek (cluster B, in het bijzonder de obsessief compulsieve stoornis); maar in een aantal gevallen zal er alleen sprake zijn van een as II-stoornis, wat het gedrag eerder gevaarlijker - zeker als gerichte actie - maakt. Des te ernstiger de as I-stoornis, des te minder gevaarlijk zal de persoon in kwestie zijn, althans specifiek voor de bedreigde. Dit komt ook tot uiting in het model ‘path to intended violence’¹⁴.

Figuur 1. ‘Path to intended violence’ (Calhoun & Weston, 2003; uit I-POL, 2007)

De psyche en dreiging van een bedreiger is in stappen uiteen te zetten. Een bedreiger heeft meestal een aantal scenario’s in zijn hoofd, waarvan de laatste stap bijvoorbeeld is ‘de perfecte moord’ te plegen, of ‘ik zal die grote reus verslaan’.

Maar veel bedreigers zullen nooit deze laatste fase bereiken, ook al omdat daar de praktische en intellectuele vaardigheden, die deels samenhangen met as I-problematiek, niet toereikend genoeg voor zijn. Maar ook omdat het vooral om mentale constructies gaat; helaas wel in woord en geschrift (toenemend via e-mail) bedreigend en confronterend en in die zin goed om daarop met een GGz-behandeling op in te grijpen.

Risicotaxatie

Een risicotaxatie-instrument biedt ondersteuning bij de beoordeling over het delictgevaar, of waar iemand zich bevindt op het ‘path to intended violence’. Een dergelijk instrument bestaat zowel binnen het strafrecht als binnen het civiele recht. In een klinische setting (een Forensisch Psychiatrische Kliniek) wordt in het kader van een civiele procedure gebruik gemaakt van risicotaxatie. In deze taxatie worden verschillende factoren met betrekking tot een cliënt geïnventariseerd, zoals de geschiedenis, het effect van de behandeling, inzicht in het netwerk en gevaar buiten de kliniek. Een voorbeeld van dit instrument is het ‘HKT-30 Codeerblad’. Hierin worden de volgende gegevens beoordeeld op een schaal van 0 (geen probleem) tot 4 (ernstige problemen). Zie het schema op de volgende pagina.

14 Groot, I.N.J de, L.F. Drost en J.C.J. Boutellier, (2009), Bedreigers van politici. Literatuuronderzoek en dossierstudie, Verwey Jonker instituut, Utrecht

Historische en statistische indicatoren	Klinische en dynamische indicatoren	Toekomstige situatieve factoren
1 Justitiële voorgeschiedenis	1 Probleeminzicht	1 Overeenstemming over voorwaarden
2 Schending van voorwaarden omtrent behandeling en toezicht	2 Psychotische symptomen	2 Materiële indicatoren
3 Gedragsproblemen voor 12 ^e levensjaar	3 A. Gebruik alcohol	3 Dagbesteding
4 Slachtoffer van geweld in jeugd	B. Gebruik softdrugs	4 Vaardigheden
5 Hulpverleningsgeschiedenis	C. Gebruik harddrugs	5 Sociale steun en netwerk
6 Arbeidsverleden	4 Impulsiviteit	6 Stresserende omstandigheden
7 A. Gebruik Alcohol	5 Empathie	
B. Gebruik Softdrugs	6 Vijandigheid	
C. Gebruik Harddrugs	7 Sociale en relationele vaardigheden	
8 Psychotische stoornissen	8 Zelfredzaamheid	
9 Persoonlijkheidsstoornissen	9 Acculturatieproblematiek	
10 Psychopathie	10 Attitude t.o.v. de behandeling	
11 Seksueel deviant	11 Verantwoordelijkheid voor het delict	
	12 Seksuele preoccupatie	
	13 Coping vaardigheden	

> Eindconclusie Risicotaxatie: Risico van toekomstig gewelddadig gedrag:	Geen	Laag	Matig	Hoog
--	------	------	-------	------

Figuur 2. HKT-30 Codeerblad

In een strafrechtelijke context biedt een Pro Justitia Rapportage ondersteuning bij te nemen risico’s. In deze rapportage wordt een oordeel gegeven over toerekeningsvatbaarheid gericht op het voorkomen van recidive. Het delict staat daarbij dus centraal, in tegenstelling tot de psychische aandoening in het risicotaxatie-instrument.

Risicotaxatie is een goed instrument om risico’s van cliënt in de klinische setting te beoordelen. Tegelijkertijd kleurt de klinische setting het karakter van de cliënt, en dus ook de resultaten van het taxatie-instrument. Bovendien bestaat het gevaar dat er onjuiste conclusies uit de resultaten worden getrokken; daarom moeten resultaten altijd geanalyseerd worden door een behandelaar om zorgvuldige afwegingen te kunnen maken. Daarbij bestaat een onderscheid tussen statische en dynamische (veranderlijke) factoren. De statische factoren zijn bijvoorbeeld historische items, die informatie geven over een soort basaal gevaar. De behandelaar maakt uiteindelijk een onderscheid in beschermende en risicofactoren om beschermende factoren te benadrukken en de risicofactoren te voorkomen. Er zijn verschillende voorbeelden van deze risicotaxatie instrumenten:

- LSI: Level of Service Inventory, ofwel hoe groot en intensief moet begeleiding van een cliënt zijn als (een forensisch klinisch verblijvende) cliënt in de maatschappij komt;
- PCLR, in hoeverre is een cliënt psychopathisch.

De instrumenten omvatten een groot gebied en zijn zeer divers. Ook in de ambulante forensische GGz is risicotaxatie ingeweven in de intake, zodat informatie zo volledig mogelijk is tijdens behandeling. De intake is dus al een stuk diagnostiek, wat zo nodig op maat verder uitgebreid kan worden. In de praktijk is diagnostiek pas echt betrouwbaar als de behandelaar de cliënt goed kent. Daarbij kan ambulante setting juist een voordeel zijn, omdat de interactie met de omgeving meegenomen kan worden. In tegenstelling

tot de klinische setting kan dit de heteroanamnese zelfs verbeteren, doordat het cliëntsysteem wordt betrokken in de diagnose en informatieverzameling. Dit geldt ook voor de ‘verwarde bedreigers’.

Overigens valt er op het vlak van risicotaxatie nog veel te ontwikkelen, en wordt er op dit moment veel ontwikkeld. Niet alle GGz-experts zijn overtuigd van de mogelijkheid in een ambulante setting aan betrouwbare risicotaxaties te kunnen doen. Dit is ook afhankelijk van de context: op straat (vanuit een ACT team) is dit anders dan in een forensische polikliniek. Vooralsnog hebben de uitkomsten van risicotaxaties in dit (NCTb) kader beperkingen, ook in relatie met het beroepsgeheim. Het gegeven of de persoon (nog) wel of niet meer in behandeling is, lijkt ons eenvoudig vast te stellen (en bijvoorbeeld via de reclassering door te geven) en kan daarmee een belangrijke signaalfunctie hebben.

2.6 Behandeling

Duidelijk is dat een generalistische benadering geen recht doet aan de doelgroep ‘verwarde bedreigers’. De door ons geraadpleegde GGz-experts pleiten dan ook voor een individuele benadering wat betreft problematiek, diagnostiek en aanpak. En juist omdat het over een relatief kleine, maar diverse categorie gaat, kan uitstekend maatwerk geboden worden, wellicht vooral vanuit de forensische GGz, die in zijn aanpak meer dan de reguliere GGz oog heeft voor delicten, delictgedrag en analyse daarop én daarmee oog heeft voor delictpreventie.

Afgezien van de vraag of de diagnostiek altijd klopt, duidelijk is wel dat in de beschreven casussen er sprake is van psychiatrische problematiek. Desondanks schrikken de door ons geraadpleegde GGz-experts niet van de ernst van de bovenbeschreven casuïstiek. Dit laatste geldt in het bijzonder voor medewerkers werkzaam in de forensische psychiatrie. Zij kennen ernstiger gevallen uit hun eigen praktijk. Behandelen, in de zin van genezen - zeker voor wat betreft de as I-problematiek - zal meestal niet mogelijk zijn. Maar zoals voor veel psychiatrische problematiek geldt, kan de GGz deze cliënten wel leren hiermee beter om te gaan, hun impulsen beter onder controle te krijgen, ook in relatie tot hun omgeving. De as II-stoornissen zijn vaak moeilijk, maar wel steeds beter te behandelen. Ook zijn voor de onderscheiden stoornissen, en combinaties daarin, ‘evidence-based’-behandelprogramma’s voorhanden.

Zorgprogramma’s

Binnen een toenemend aantal GGz-instellingen is de behandeling uitgewerkt in een ‘zorgprogramma’ voor bepaalde diagnosegroepen. Zo is er een zorgprogramma voor bipolaire stoornissen, voor psychotische stoornissen, etc. Een zorgprogramma is een samenhangend hulpaanbod voor een bepaalde doelgroep en bestaat uit verschillende behandelstappen. Binnen een zorgprogramma wordt gewerkt volgens protocollen en richtlijnen, opgesteld door de beroepsgroepen in de GGz (in het bijzonder psychiaters en klinisch psychologen/psychotherapeuten).

Een groot aantal zorgprogramma’s is ‘evidence-based’, dat wil zeggen dat deze programma’s door middel van wetenschappelijk onderzoek effectief gebleken zijn. Als er al nieuwe programma’s voor ‘onze doelgroep’ moeten worden ontwikkeld, zullen die niet meteen ‘evidence-based’ zijn. De ervaring leert dat daar een lange weg van innovatie en ontwikkeling aan vooraf gaat. Echter, het is naar onze inzichten, en die van onze experts, goed mogelijk om elementen uit ‘evidence-based’ zorgprogramma’s te benutten voor dit specifieke doel.

Overigens werkt men in de reguliere GGz en de forensische GGz, nogal eens met behandelprogramma’s

die, bij gebrek aan beter, ‘experience’ of ‘practice based’ zijn om vandaar uit te bouwen aan ‘evidence-based’ programma’s.

2.7 Voorlopige conclusies

Samenvattend gaat het bij de groep ‘verwarde bedreigers’ om het volgende:

- De persoon in kwestie heeft een geestesstoornis¹⁵ en deze stoornis staat in causaal verband met het vertoonde bedreigend gedrag ten opzichte van een publieke, prominente persoon;
- Het gevaar kan niet, of maar ten dele, door tussenkomst van personen of instellingen anders dan een daartoe geëquipeerde GGz-instelling worden afgewend;
- Daar waar de persoon in kwestie veelal geen blijk geeft van de nodige bereidheid om zich te laten behandelen, dient te worden gezocht naar een passende vorm om een behandeling in gang te zetten.

Veder concluderen wij:

- De variëteit aan diagnostiek, aan achtergronden en aan beschermende factoren is groot. Vaak betreft het een combinatie van as I- en as II-problematiek. En hoewel garanties wat betreft het behandelresultaat niet bestaan, kan de (forensische) GGz het nodige bieden, in het bijzonder om de kans op delictgedrag te verminderen.

3. BEHANDELSTRATEGIEËN, WET & REGELGEVING

3.1 Inleiding

Uit de gesprekken met IPOL en de NCTb wordt duidelijk dat ‘verwarde bedreigers’ niet gemakkelijk in behandeling te krijgen zijn. Immers, in de ogen van de persoon in kwestie mankeert hen niets, maar anderen des te meer. Dit fenomeen doet zich niet alleen bij ‘verwarde bedreigers’ voor. Het komt in het algemeen regelmatig voor bij mensen met psychiatrische problematiek. Zij hebben vaak geen enkel ziekte-inzicht en zijn daarmee niet gemotiveerd voor een behandeling.

Daarnaast kent men bij politie en justitie onvoldoende de weg waarlangs deze mensen zorg kan worden aangeboden en welke juridische maatregelen kunnen helpen dit voor elkaar te krijgen.

De afgelopen jaren zijn verschillende werkwijzen ontwikkeld om mensen met een psychiatrische problematiek in de zorg te krijgen, waarbij betrokkene daar zelf in eerste instantie niet de noodzaak toe ziet. Deze vormen van zorg worden ook wel ‘bemoeizorg’ genoemd, een nieuwe loot aan de stam van de GGz. Naast deze ‘bemoeizorg’ is er zowel in de GGz als de forensische psychiatrie het besef gekomen, dat hulpverleners niet altijd kunnen wachten tot de cliënt naar de zorg toe komt, maar dat de zorg zelf ook actief naar de cliënt toe moeten gaan: ‘outreachinge zorg’.

We menen dat deze nieuwe vormen van zorg ook geschikt zijn voor de doelgroep ‘verwarde bedreigers’ en ‘verwarde gefrustreerden’. In dit hoofdstuk worden deze verschillende werkwijzen en zorgvormen uiteengezet.

Daarnaast is er wet- en regelgeving, waarmee iemand zorg kan worden opgelegd, wanneer deze zelf de noodzaak daartoe niet inziet en naar het oordeel van de psychiater en de rechter een gevaar vormt voor zichzelf en zijn omgeving. Ook op deze wet- en regelgeving gaan we in dit hoofdstuk dieper in.

¹⁵ Tenminste is er sprake van een sterk vermoeden van ‘psychiatrie’.

3.2 Openbare Geestelijke Gezondheids Zorg (OGGz)

Bij OGGz gaat het om ongevraagde bemoeienis met kwetsbare mensen die kampen met meervoudige problemen, waaronder meestal psychische en/of verslavingsproblemen, die onvoldoende zelf-redzaam zijn en meestal niet duidelijk om hulp vragen. De OGGz staat, kortom, voor het voorkomen van erger, en zelfs uitval, en het voorkomen van terugval. Doel van de OGGz is: het vroegtijdig signaleren en beïnvloeden van risicofactoren én beschermende factoren met het oog op het voorkomen en verminderen van uitsluiting en dakloosheid en het realiseren van een aanvaardbare kwaliteit van leven voor kwetsbare mensen. In de Wet Maatschappelijke Ondersteuning (WMO) wordt OGGz omschreven als:

‘Het signaleren en bestrijden van risicofactoren op het gebied van de openbare geestelijke gezondheidszorg, het bereiken en begeleiden van kwetsbare personen en risico-groepen, het functioneren als meldpunt voor signalen van crisis of dreiging van crisis bij kwetsbare personen en risicogroepen, het bieden van psychosociale hulp bij rampen en het tot stand brengen van afspraken tussen betrokken organisaties over de uitvoering van de openbare geestelijke gezondheidszorg.’

Ketens en netwerken

Structurele samenwerking in de OGGz, gericht op sociaal kwetsbare mensen, vindt overwegend op twee manieren plaats: in netwerken en in ketens. Bij samenwerking gebaseerd op netwerken hebben de verschillende uitvoerende partijen regelmatig (casus-)overleg over gezamenlijke klanten. Verder stemt men ondersteuningstrajecten op elkaar af. Bij samenwerking vanuit een keten stemmen de ketenpartners de werkwijze en de interventiemethoden op elkaar af. Samenwerken in netwerken is wat vrijblijvender dan samenwerken in ketens. Samenwerken in ketens is meer verplichtend, met een gezamenlijk doel en verdergaande afspraken. Voorts is bij ketensamenwerking ‘het verbeteren van de dienstverlening aan de cliënt’, het uitgangspunt. Dit werkt door in de afspraken tussen de ketenpartners.

Meldpunt OGGz

Een bruikbaar voorbeeld van ketensamenwerking is het meldpunt OGGz. Onder een meldpunt OGGz wordt verstaan: een collectief punt waar diverse partijen melding kunnen doen van gesignaleerde mensen uit de doelgroep. Vanuit het meldpunt wordt de informatie doorgegeven aan partijen die actie ondernemen richting de gemelde cliënten. Ook kan het meldpunt adviseren aan gemeenten en andere partijen waar risico's liggen. Een meldpunt of meldpuntfunctionaris heeft in de praktijk veelal verbinding met een OGGz-team. Een concrete bruikbare optie is het werken met een OGGz-team van generalisten met elk een eigen aandachtgebied. Een dergelijk team kan worden gevoed uit de diverse instellingen. Het team als geheel kan dan generalistisch werken, maar specialistisch deskundige uitvoerders kunnen hiervan deel uitmaken. In toenemende mate wordt een dergelijke instantie ook gebruikt als meldpunt voor onrust en overlast. Doelstelling hierbij is het voorzien van een één-loket-functie; niet alleen voor zorgwekkende zorgmijders, binnenstadswervers, maar bijvoorbeeld ook huiselijk geweld. Tevens dient het team als brug-functie tussen mensen die niet direct naar zorg toegeleid kunnen worden.

3.3 Bemoeizorg

Bemoeizorg is het bieden van (ongevraagde) hulp aan zorgwekkende zorgmijders met vaak complexe problematiek, waarbij verbetering van de kwaliteit van leven en reductie van overlast als uitgangspunten dienen. Deze ‘zorg op maat’ hulpverlening maakt gebruik van verschillende, op elkaar afgestemde methodieken en strategieën. De hulpverlening heeft een actief, outreachend en laagdrempelig karakter. De samenwerking tussen verschillende disciplines en organisaties is van wezenlijk belang om deze groep

cliënten met de hulpverlening in contact te brengen. Naast de instellingen voor verslavingszorg en geestelijke gezondheidszorg zijn er echter veel andere partijen betrokken bij deze groep, zoals de sociale dienst, politie, justitie, volkshuisvesting en welzijn.

Er zijn grofweg vijf typen bemoeizorgteams te onderscheiden:

Vangnet- en adviesteams

Een vangnet-/adviesteam bestaat uit hulpverleners vanuit verschillende zorgaanbieders (o.a. GGz, verslavingszorg, maatschappelijk werk, RIBW en GGD) die worden ‘uitgeleend’ of gedetacheerd aan het vangnetteam, meestal onder regie van de GGD in de regio. Een vangnetteam krijgt meldingen via een meldpunt (al dan niet via het zorgoverleg) en gaan cliënten opzoeken op vindplaatsen, leggen contact met hen en bieden bemoeizorg met veel praktische hulp op levensgebieden waarop de cliënt problemen heeft gekregen. Een vangnetteam heeft de opdracht de cliënt, indien mogelijk, toe te leiden naar de reguliere zorg. Dat kan variëren van een bemoeizorgtraject tussen de 3 en 24 maanden.

Zorgoverleggen of signaleringsoverleggen

De zorgoverleggen zijn eveneens ingesteld vanuit een samenwerkingsverband tussen verschillende aanbieders van zorg, gemeentelijke diensten en meestal ook politie en woningbouwcorporaties. Een zorgoverleg vergadert ongeveer eens per 4 tot 6 weken of op afroep en bespreekt dan de ‘problematische cliënten’ die tussen wal en schip dreigen te vallen. Ook een zorgoverleg richt zich op de toeleiding van cliënten naar de reguliere zorg.

Bemoeizorgteams vanuit één instelling

De bemoeizorgteams van het eerste uur zijn veelal teams ontstaan omdat een GGz-instelling, een GGD of instelling voor verslavingszorg startte met een intensief outreachend bemoeizorgproject. Dikwijls hebben de bemoeizorgteams vanuit één instelling een doelgroep van psychiatrische patiënten al dan niet gecombineerd met verslavingsproblemen. De samenstelling van het team bestaat voornamelijk uit SPV-en (sociaal psychiatrisch verpleegkundigen) en een psychiater.

Bemoeizorgteams vanuit meerdere instellingen

In deze bemoeizorgteams heeft de samenwerking tussen twee of meerdere instellingen geleid tot een multidisciplinaire vorm van bemoeizorg, zonder de kenmerken van een vangnetteam of ACT. De bemoeizorgteams vanuit meerdere instellingen zijn specifiek gericht op mensen met een psychiatrische problematiek en verslavingen. De bemoeizorg kan langdurend van aard zijn, indien dat voor de cliënten noodzakelijk is.

Overige bemoeizorgteams

Uit de inventarisatie blijkt dat er nog een paar andere teams zijn die bemoeizorg bieden. Zoals teams gericht op jeugdigen, een bemoeizorg team ‘Stop Huiselijk Geweld’ en een dagvoorziening voor dubbele diagnosecliënten waarin getracht wordt hulpverlening op meerdere levensgebieden in gang te zetten. Het aantal bemoeizorgteams is sterk in ontwikkeling.

De hierboven genoemde vormen richten zich meer op toeleiding dan op (langdurige) zorg. Overigens zijn de verschillende vormen deels hetzelfde/overlappend en heeft de naamgeving en de concrete vormgeving met de plaatselijke situatie van doen. Ook is in de tijd een zekere ontwikkeling te constateren.

3.4 Assertive Community Treatment

Assertive Community Treatment (ACT) is een werkwijze die oorspronkelijk uit de VS komt. Het is een organisatiemodel waarin ambulante integrale zorg wordt geboden aan cliënten die niet of nauwelijks in reguliere zorg komen. Het verschil met bemoeizorgteams is dat de ACT-teams cliënten langdurig in zorg hebben, terwijl de zorg van bemoeizorgteams van korte duur is en erop gericht is de cliënt toe te leiden naar (langdurige) reguliere GGz-zorg.

ACT-teams zijn doorgaans teams van GGz-instellingen. Maar het komt ook voor dat het team bestaat uit hulpverleners van instellingen voor geestelijke gezondheidszorg én verslavingszorg. De medewerkers zijn onderdeel van een multidisciplinair team en bieden deze zorg door middel van hulp op locatie (bij de cliënt thuis, op straat, bij een instantie) en een assertieve, en soms bemoeizuchtige, benadering van de cliënt. De doelgroep van ACT bestaat uit mensen die niet naar hulpverleners toekomen, chronische psychiatrische problemen hebben (vooral psychotische en manisch-depressieve stoornissen en verslaving), sociaal en financieel aan de grond zitten en in contact zijn (geweest) met justitie. Ze hebben dus complexe problemen op veel verschillende terreinen. De hulpverleners werken actief aan het onderhouden van contact met de patiënt en naastbetrokkenen. Zo wordt binnen de ACT-systematiek eerst contact gelegd door brieven te sturen met het verzoek aan cliënt om contact op te nemen. Indien dit niet lukt volgen (onophoudend) bezoeken.

Dit kan zelfs leiden tot aanklacht voor stalking tegen ACT-team, maar goed hulpverlenerschap is vaak voldoende argumentatie om deze teniet te verklaren.

3.5 Forensische GGz

Forensische GGz is een specifieke vorm van geestelijke gezondheidszorg. Deze vorm van zorg waarin sprake is van een combinatie van justitie en GGz, is bedoeld voor mensen met een psychische stoornis die een delict hebben gepleegd of opnieuw dreigen te plegen. Ze worden behandeld in penitentiaire inrichtingen, zoals behandeling van tbs'ers in tbs-inrichtingen of van jongeren in justitiële jeugdinrichtingen, of in specifieke afdelingen of voorzieningen binnen de GGz. We noemen in dit verband twee specifieke onderdelen.

Forensische ACT

Momenteel wordt er, in navolging van de VS, op enkele plekken gewerkt met ACT-teams in de forensische psychiatrie. Bij deze zorg gaat het om psychiatrische patiënten die in aanraking zijn geweest met justitie. Door middel van de ACT-benadering wordt getracht te voorkomen dat deze doelgroep vroegtijdig ontspoord. Mogelijk dat in de toekomst kan worden aangetoond dat het ook helpt om herhaling van delicten te voorkomen. Een forensisch ACT-team kijkt over de muur van de geestelijke gezondheidszorg heen en biedt ondersteuning aan deze mensen in hun eigen omgeving.

Forensische Polikliniek

Een forensische polikliniek doet aan diagnostiek, consultatie en biedt behandeling aan voor personen met een justitieel of dreigend justitieel kader. Door nauwe samenwerking met Reclassering en zorgprogramma's, zowel binnen als buiten de kliniek, kan de polikliniek de brug vormen tussen justitie en de geestelijke gezondheidszorg. Bij personen voor wie de reguliere GGz geen passende behandeling heeft, gaat de polikliniek zelf over tot behandeling. Dit gebeurt onder andere door het Forensisch Ambulant Team.

Het team begeleidt personen op ACT wijze, dit houdt in dat er sprake is van intensieve ambulante zorg. Het uiteindelijk doel is het verminderen van de kans op recidive en daarnaast het stabiliseren van de verschillende levensgebieden zodat uiteindelijk toegewerkt kan worden naar zorg binnen de reguliere GGz.

3.6 Civiel- en bestuursrechtelijke maatregelen

Civiel- en bestuursrechtelijk zijn er mogelijkheden om mensen tegen hun wil op te nemen; de Wet Bijzondere opname psychiatrisch ziekenhuis (Wet Bopz) biedt hiervoor het kader en is gebaseerd op het EVRM en de Nederlandse grondwet. De Wet BOPZ regelt gedwongen opname en behandeling van mensen die lijden aan een geestesstoornis en geldt voor de geestelijke gezondheidszorg, de verstandelijke gehandicaptenzorg en de psycho-geriatrie. Er zijn verschillende gronden en instrumenten om iemand gedwongen op te nemen. Zo moet gedwongen opname de laatste mogelijkheid zijn en moet er sprake zijn van gevaar veroorzaakt door een geestesstoornis. Dat iemand door een geestesstoornis een gevaar vormt voor zichzelf of zijn omgeving wordt ook wel het 'gevaarscriterium' genoemd. De betrokkene geeft geen blijk van de nodige bereidheid om zich te laten opnemen en behandelen.

De Wet Bopz wordt regelmatig geëvalueerd. Dat heeft geleid tot een aantal bijstellingen en zal uiteindelijk leiden tot de Wet verplichte geestelijke gezondheidszorg die momenteel in voorbereiding is. De huidige Wet Bopz vereist nog steeds dat het gevaar een rechtstreeks gevolg moet zijn van een causaal verband tussen het gevaar en de geestesstoornis. Een vermoeden van een verband is niet voldoende. De geraadpleegde experts vinden het van belang dat dit scherp wordt afgebakend. Een gedwongen opname biedt bovendien lang niet altijd een oplossing voor het gedrag, het kan zelfs een contra-indicatie zijn.

Rechtelijke Machtiging

Een Rechterlijke Machtiging (RM) kan worden ingezet indien de persoon niet vrijwillig opgenomen wil worden en een gevaar is voor zichzelf of voor zijn omgeving waarbij een verband is te leggen met zijn stoornis. Een rechterlijke machtiging is een beslissing van de rechter om een persoon gedwongen te laten opnemen in een psychiatrisch ziekenhuis. Voor dwangbehandeling buiten de instelling biedt de Wet Bopz formeel geen voorziening, de RM geldt dus binnen een instelling. De door ons geraadpleegde experts zijn van mening dat de gepresenteerde casuïstiek onvoldoende aanleiding geeft voor het verkrijgen van een Rechterlijke Machtiging en een IBS.

In Bewaring Stelling

Een In Bewaring Stelling (IBS) is een gedwongen opname in een psychiatrische ziekenhuis. Het is een instrument in het kader van de Wet Bopz om de veiligheid te garanderen of te herstellen, als deze in gevaar komt doordat iemand vanwege een geestesstoornis een *onmiddellijk* dreigend gevaar vormt voor zichzelf, anderen of goederen. Een IBS zal slechts worden ingezet als er geen spoedige RM mogelijk is. De burgemeester verleent persoonlijk de last tot inbewaringstelling door zijn handtekening toe te kennen aan een aanvraag (dit mag gedelegeerd worden aan een of meer wethouders). De burgemeester mag de last pas afgeven nadat hij op de hoogte is gesteld van de bevindingen van het onderzoek door een psychiater. Die bevindingen moeten zijn neergelegd in de geneeskundige verklaring.

Een IBS is slechts aan de orde als de procedure tot het verkrijgen van een rechterlijke machtiging niet kan worden afgewacht. De omgeving van de cliënt (de familie, de buurt of de politie) kan bij ernstige verwardheid en in combinatie daarmee agressie of zelfverwonding, een arts inschakelen. Van belang is dat er nog

niet daadwerkelijk iets hoeft te zijn gebeurd, wel moet die kans sterk aanwezig zijn. Gevaar betekent eigenlijk dreigend onheil, de vrees voor dreigend onheil is dan ook voldoende: dat is meer dan hinder.

Voor een dergelijke onvrijwillige opname gelden de volgende wettelijke criteria:

1. de betrokken persoon heeft, naar het oordeel van de psychiater een geestesstoornis (of een gebrekkige ontwikkeling van de geestvermogens);
2. de geestesstoornis veroorzaakt gevaar voor de betrokkene zelf, voor anderen of voor de algemene veiligheid van personen of goederen;
3. het gevaar kan niet door tussenkomst van personen of instellingen buiten een psychiatrisch ziekenhuis worden afgewend;
4. de betrokkene geeft geen blijk van de nodige bereidheid om zich te laten behandelen.

Voorwaardelijke Machtiging

Als mensen uit de omgeving van een cliënt of een behandelaar van de cliënt vinden dat deze moet worden behandeld voor een psychische stoornis, omdat de cliënt door de psychische stoornis een gevaar voor zichzelf of anderen vormt, kunnen ze een voorwaardelijke machtiging voor hem/haar aanvragen. Voor het aanvragen van een voorwaardelijke machtiging is een geneeskundige verklaring nodig van een psychiater bij wie de cliënt niet onder behandeling is.

Deze verklaring gaat samen met het door de cliënt ondertekende behandelplan naar de rechter.

Met een voorwaardelijke machtiging kunnen bepaalde voorwaarden aan de cliënt worden gesteld, zoals het innemen van medicijnen of het volgen van therapie. Het biedt een alternatief voor een gedwongen opname. De cliënt hoeft niet te worden opgenomen, maar kan thuis blijven. Er wordt vanuit gegaan dat het gevaar buiten de inrichting kan worden afgewend, zolang de cliënt de voorwaarden in het behandelplan zal naleven. Met behulp van een voorwaardelijke machtiging kan geen dwang worden toegepast, maar wel drang. De drang bestaat daaruit dat voor betrokkene helder is dat als hij zich niet aan de noodzakelijke behandeling houdt, hij alsnog gedwongen zal worden opgenomen. Voortaan is het voor het verlenen van een voorwaardelijke machtiging ook voldoende dat de rechter het vertrouwen heeft dat de patiënt - ondanks het ontbreken van diens uitdrukkelijke instemming - zich aan de voorwaarden houdt. Dit is in het belang van patiënten die de bereidheid daartoe niet kunnen of willen uitspreken.

Dwangbehandeling

Door de verruiming van de Wet Bopz per 1 juni 2008 heeft de GGz meer mogelijkheden om dwangbehandeling in de instelling toe te passen. Een dwangbehandeling is iets anders dan een gedwongen opname. Bij een gedwongen opname kan een cliënt behandeling in de kliniek weigeren met als consequentie dat hij niet beter wordt, maar alleen wordt 'bewaard'. Bij een dwangbehandeling is weigeren van behandeling niet mogelijk.

Dwangbehandeling was onder bepaalde voorwaarden voor 1 juni 2008 ook al mogelijk, maar mag nu ruimer worden toegepast, namelijk als vaststaat dat de patiënt anders te lang opgenomen moet blijven omdat het gevaar, veroorzaakt door zijn geestelijke stoornis, niet binnen een redelijke termijn wordt weggenomen. Dwang mag alleen worden overwogen in situaties waarin minder ingrijpende middelen niet werken. Ook moet er een afweging worden gemaakt tussen de ernst van de stoornis en de fysieke en mentale inbreuk die de behandeling met zich meebrengt.

3.7 Strafrechtelijke maatregelen

Rol van het strafrecht in de zorg

De door ons geraadpleegde experts vinden het van belang om het strafrecht te gebruiken om een cliënt in zorg te krijgen, maar ook in zorg te houden. Vaak denkt men: de cliënt is onder de pannen, dus laten we het strafrechtelijk gedeelte maar achterwege. Anderen menen dat er niet vanuit het strafrecht naar zorg moet worden gekeken, dan wordt de zorg als strafmaatregel gezien. In de zorg staat voorkomen van recidive niet vooraan, maar behandelen van een psychische stoornis; als er daardoor minder recidive optreedt, is dit voor hen slechts een positief bijkomend effect. Deze redenering gaat echter niet binnen de forensische psychiatrie. De forensische psychiatrie is nadrukkelijk ook gericht op verminderen van recidive, daar kan dus goed op ingezet worden. In reguliere GGz kan men dat veel minder van een psychiater verwachten. Van belang is dus de functie van de reguliere GGz en de forensische GGz goed te onderscheiden. En dus na te gaan welke cliënten bij welke GGz-voorziening op hun plek zijn.

De afgelopen jaren zijn er veranderingen in de wet- en regelgeving tot stand gebracht, en een aantal zal binnenkort van kracht worden. Ze hebben betrekking op het toepassen van dwang en drang bij psychiatrische patiënten en het inzetten van zorg bij mensen die herhaaldelijk strafbare feiten plegen en vaak ook psychosociale en verslavingsproblemen hebben. Deze laatste categorie wordt ook wel veelplegers genoemd.

In de civielrechtelijke sfeer is er de Wet Bopz, die het mogelijk maakt om mensen met een psychische stoornis onder strikte voorwaarden gedwongen op te nemen. Deze wet zal in de nabije toekomst worden vervangen door de Wet verplichte geestelijke gezondheidszorg. De dwangmogelijkheden worden daarin verruimd.

Dwang wordt dan niet alleen gekoppeld aan een opname, maar ook buiten de muren van de instelling worden mogelijkheden voor dwang gecreëerd. Daarbij valt te denken aan verplichte huishoudelijke ondersteuning, maar ook gedwongen medicatie thuis of verplicht deelnemen aan therapie.

In strafrechtelijke sfeer zien we ontwikkelingen waarin steeds meer gekeken wordt naar de mogelijkheid om eerst zorg toe te passen en niet te snel naar strafrechtelijke maatregelen te grijpen, met andere woorden: 'zorg waar mogelijk, straf als het niet anders kan'.

Ook de benadering van de NCTb voor de 'verwarde bedreigers' past in deze ontwikkelingen. We zullen aan de hand van veranderingen in de Wet Bopz, de forensische zorg, en de veelplegersaanpak laten zien hoe dat uitpakt.

Overigens is gebleken dat het onderscheid tussen civielrechtelijke maatregelen of strafrechtelijke maatregelen nogal arbitrair is. Als een cliënt, na bijvoorbeeld na een overtreding, via GGD/crisisdienst in de forensische psychiatrie terecht komt, is een civiele procedure gevolgd. Maar als een cliënt eerst in contact is geweest met de officier van justitie, dan volgt hij/zij de route van het strafrecht om vervolgens in de forensische psychiatrie terecht te komen. Ook komt voor dat cliënten die via een civielrechtelijke procedure in de forensische psychiatrie terecht komen al eerder in aanraking met justitie zijn geweest. De huidige populatie van forensische klinieken is een mix van cliënten die via civiel- en strafrecht daar terecht zijn gekomen. Het ministerie van VWS wil deze mix in de toekomst voorkomen.

Voorwaardelijke sancties

Strafrechtelijk zijn er mogelijkheden om mensen onder behandeling te stellen via voorwaardelijke sancties. Als iemand een bedreiging heeft geuit, kan hij/zij daarvoor een straf krijgen; dit kan een voorwaardelijke straf zijn. De voorwaarde kan zijn dat deze persoon bijvoorbeeld een behandeling ondergaat bij een GGz instelling. Het onderscheid met een Voorwaardelijke Machtiging in het civiel recht is dat wanneer de persoon niet voldoet aan de voorwaarden, hij niet alsnog gedwongen behandeld wordt, maar een gevangenisstraf moet uitzitten of een boete moet betalen. De geraadpleegde experts zijn van mening dat deze maatregel de voorkeur verdient boven een voorwaardelijke machtiging.

Bij strafrechtelijke zaken komt altijd de reclassering in beeld, die toezicht houdt of de delinquent de voorwaarden naleeft. De reclasseringsambtenaar legt zich toe op de volgende taken: hij geeft de delinquent advies over straf en begeleiding, houdt toezicht op zijn/haar handelen, traint daders in beter gedrag, organiseert werk en leerstraffen en begeleidt bij terugkeer naar de samenleving.

De geraadpleegde experts van het OM menen dat er weinig gebruik gemaakt wordt van voorwaardelijk straffen, terwijl dat wel een optie is. Alleen kan het OM niet controleren of het goed gaat. De hulpverlener heeft in een dergelijk geval toezicht en kan de informatie over het verloop van de behandeling terugkoppelen aan de officier. De OM-experts menen dat het niet eenvoudig is voor een officier om te beoordelen of iemand een behandeling moet ondergaan. De voorwaarden moeten wel zinvol zijn en de vraag is of de officier die kan bedenken. Het kost tijd om goede voorwaarden te formuleren.

Het Ministerie van Justitie is gestart met het project 'Optimalisering voorwaardelijke sancties'. Daarbij wordt gericht gekeken naar de doelgroep (in dit geval specifiek voor veelplegers), type delict en snelheid van veroordeling (lik op stuk). Een snelle gegevensuitwisseling is dan geboden en er moeten plekken vrij gehouden worden. Uitgangspunt hierbij is gebruik van het strafrecht onder voorwaarde van bijvoorbeeld (forensische) therapie, of, bij lichtere vergrijpen, schorsing van een sanctie onder voorwaarde van ambulante GGz.

In dit kader zou de NCTb en IPOL kunnen bekijken hoe ze het OM bij hun problematiek kunnen betrekken.

Voorlopige hechtenis

Voorlopige hechtenis kan worden bevolen, wanneer ten aanzien van de verdachte ernstige bezwaren zijn gerezen. Een officier kan de rechter-commissaris vragen een verdachte van een delict langer vast te houden. Indien dit wordt toegekend wordt een bevel tot bewaring uitgevaardigd; dit is het begin van een voorlopige hechtenis. Deze vindt plaats in het huis van bewaring of op het politie-bureau. Deze bewaring duurt maximaal 14 dagen. Via de raadkamer van de rechtbank kan dit door middel van een 'bevel tot gevangenhouding' worden verlengd tot maximaal 90 dagen. Een dergelijke maatregel kan ook (al dan niet tijdelijk) geschorst worden, indien de rechter-commissaris oordeelt dat de belangen van de verdachte om in vrijheid zijn proces af te wachten zwaarder wegen dan de belangen van de maatschappij/justitie bij het voortduren van de voorlopige hechtenis. Probleem van deze maatregel in de context van de casuïstiek van de NCTb is dat het gaat om zwaarwegende bezwaren en de straf voor het misdrijf waarvan de persoon verdacht wordt moet meer dan vier jaar zijn. Dit is in de eerder beschreven casuïstiek niet het geval.

3.8 Gegevensuitwisseling

Beperkingen in de wet vastgelegd

Het uitwisselen van persoonsgegevens is aan strikte regels gebonden door de Wet bescherming persoonsgegevens. Ook vanuit de Wet Geneeskundige Behandelingsovereenkomst (WGBO) zijn er beperkingen opgelegd aan het uitwisselen van cliëntspecifieke informatie, door het recht op bescherming van de privacy. Zo kan een behandelaar niet vanzelfsprekend gegevens uitwisselen over een cliënt aan een belanghebbende organisatie vanwege zijn of haar geheimhoudingsplicht als professional. Deze bescherming van persoonsgegevens wordt als een basisrecht gezien, en het overtreden van dit recht is strafbaar en stuit op allerlei ethische bezwaren.

Ook in contacten met de politie/justitie dient het beroepsgeheim door de arts bewaard te worden; waarheidsvinding is geen grond voor doorbreking daarvan. Zoals aangegeven weegt in Nederland het geheim van de patiënt zwaarder dan het belang van opsporing van strafbare feiten. Patiënten moeten zich ongehinderd en zonder angst voor arrestatie kunnen wenden tot hulpverleners. De arts is dus zwijgplichtig tegenover de politie, die in de instelling wil nagaan of er patiënten met bepaalde kenmerken (leeftijd, uiterlijk, bepaald gedrag e.d.) in behandeling zijn. Dit is ongeacht de juridische titel waarop iemand opgenomen is (vrijwillig, strafmaatregel, etc.). Ook dient de arts zwijgplichtig te zijn als de politie met gerichte vragen wil nagaan of patiënt X op die dag afwezig was. Als de politie patiënt X wil spreken, kan de geneesheer-directeur of behandelend arts medewerking verlenen in overleg met de patiënt. De politie mag worden toegelaten tot de praktijkruimte als deze is ingeschakeld omdat er wordt gevochten etc. Maar als de politie zich meldt in het kader van opsporing en vervolging, mag deze de openbare ruimtes (hal, gang, wachtkamer) vrij betreden. Verpleegafdelingen of patiëntenkamers mogen echter door politie/justitie alleen met toestemming van de patiënt of met machtiging van de Officier van Justitie worden betreden.

Inzage verschaffen in het medisch dossier van een cliënt of het verstrekken van gegevens over de cliënt aan derden kan dus alleen met toestemming van de cliënt. Het kan echter voorkomen dat een hulpverlener in een zogenaamd 'conflict van plichten' komt door zijn geheimhoudingsplicht. Er kan een situatie ontstaan waarbij het aanmerkelijke belang van een derde zwaarder weegt dan het individuele belang van de patiënt.

De hulpverlener mag alleen de geheimhouding doorbreken wanneer aan alle onderstaande voorwaarden is voldaan.

1. de hulpverlener heeft alles in het werk gesteld om de toestemming van de patiënt te verkrijgen;
2. de hulpverlener verkeert in gewetensnood door het handhaven van de geheimhouding;
3. er is geen andere mogelijkheid dan het opheffen van de geheimhouding om het probleem op te lossen;
4. het niet opheffen van de geheimhouding zal voor een ander of jezelf ernstige schade veroorzaken. (Situaties waarbij het leven of de lichamelijke integriteit wordt bedreigd.);
5. het is bijna zeker dat de opheffing van de geheimhouding schade aan een ander of jezelf voorkomt of beperkt.;
6. het geheim wordt zo min mogelijk geschonden.

Is aan alle voorwaarden voldaan dan mag en zelfs 'moet' de hulpverlener zijn beroepsgeheim verbreken. Een hulpverlener zal zijn beroepsgeheim niet gauw verbreken, omdat hij een vertrouwensrelatie met de cliënt, een voorwaarde om de cliënt te kunnen behandelen, vooropstelt. Als er teveel aan het beroepsgeheim wordt getornd, zullen cliënten steeds waakzamer worden om de hulpverlener zaken toe te vertrouwen, ook over hun eventuele strafbare verleden.

Toch hebben IPOL en de NCTb er belang bij op de hoogte gesteld te worden van de voortgang en resultaten van de behandeling, bijvoorbeeld om te kunnen besluiten de beveiliging van de bedreigde personen te kunnen afbouwen. In principe is dit dus niet mogelijk, tenzij dit als specifieke voorwaarde voor behandeling is opgenomen. Temeer bij dit type casuïstiek de vraag speelt of de situatie (vaak zonder mogelijkheden een strafrechtelijke procedure te volgen) wel ernstig genoeg is om het beroepsgeheim te schenden. Het strafrecht kan hierbij uitkomst bieden als de behandeling een voorwaardelijke sanctie is. In dat geval kan de reclassering ingeschakeld worden; zij hebben meer controle en toezichtmogelijkheden en zijn minder gebonden aan het beroepsgeheim. Bij een voorwaardelijke sanctie zou IPOL/NCTb in principe een signaal via de rechter/reclassering kunnen krijgen als de behandeling afgebroken wordt, maar ook wanneer de klachten rondom een persoon afnemen.

Bij een vrijwillig ondergane behandeling is informatie-uitwisseling lastiger; dan is het afhankelijk van de professionele afweging tussen individueel dan wel maatschappelijk belang. In praktijk zal deze informatie soms wel informeel gedeeld worden, mits de vraag op het juiste niveau en binnen het juiste netwerk wordt gesteld.

Mogelijkheden in convenanten vastgelegd

Binnen bepaalde samenwerkingsverbanden (bemoeizorgoverleg/veelplegersoverleg) zijn er iets meer mogelijkheden om gegevens tussen belanghebbende instanties uit te wisselen. Deze mogelijkheden zijn vastgelegd in convenanten. Ze bieden een handreiking over de wijze waarop gegevensuitwisseling op zorgvuldige wijze kan plaatsvinden en in overeenstemming met de regelgeving op privacygebied kan worden ingericht. Vaak wordt hiervoor casusoverleg georganiseerd waardoor verschillende instanties hun bemoeienis met een individu kunnen bespreken en de besproken gegevens in een persoonsgebonden dossier (ook wel 'ketendossier' genoemd) kunnen vastleggen. Dit dossier dient voldoende beveiligd te worden. Een belangrijke eis bij dergelijke samenwerkingsverbanden is dat het doel en de rol van de betrokken partners helder moet zijn. Bovendien hebben alle betrokken partners een geheimhoudingsplicht; dat geldt zeker niet exclusief voor GGz-medewerkers. De meerderheid van de door ons geraadpleegde experts stellen dat de individuele casuïstiek - ook in relatie met de inschatting van risico's - leidend is hoe in de praktijk van alledag met geheimhouding om te gaan.

4. SUGGESTIES VOOR EEN AANPAK

4.1 Inleiding

Het bevorderen dat instanties meer van elkaar weten is belangrijk om tot soepele samenwerkingsvormen op alle niveaus te komen; ook tussen ministeries, juist om kaders te scheppen waardoor op lagere echelons, in regio's afstemming, uitwisseling en samenwerking op maat gemakkelijker te organiseren zijn. Ook de winst van het door de NCTb in gang gezette traject ligt hierin.

Daarbij dient bedacht te worden dat een behandeling het beste zo laagdrempelig mogelijk kan beginnen, bijvoorbeeld via politie of huisarts. Belangrijk hulpmiddel in deze is echter het strafrecht, omdat onder dit onder bindende voorwaarden behandeling mogelijk maakt. Bij ernstige (dreigings)delicten wordt altijd strafrecht toegepast; dat geeft ook een ondergrens aan wat betreft ernst.

4.2 Overlegvormen

Expertbijeenkomst

Wellicht is het nuttig om ook in de toekomst ad hoc een expertbijeenkomst te organiseren. Het opzetten van speciale (opsporings)netwerken is niet zinvol voor deze (daarvoor te kleine) doelgroep. De samenwerking dient vooral gezocht te worden in kleinschalige, liefst bestaande netwerken die actie kunnen ondernemen bij serieuze signalen. Daarin zijn overigens in veel steden goede contacten met wijkagenten en zo is dit netwerk voor de NCTb-doelgroep te benutten. Uitgangspunt is de inschatting dat een persoon zich met het oog op de maatschappij riskant gedraagt c.q. dreigt te gedragen. Daarmee ligt er voldoende basis om met de GGz in gesprek te gaan en de GGz te vragen een traject uit te zetten voor deze doelgroep, primair langs hieronder omschreven toegangspoorten. Secundair kan de GGz een alternatief traject uitstippelen als de reguliere kanalen onvoldoende geschikt blijken/blijven. Ook kan, gezien de relatief beperkte omvang van de doelgroep, wellicht een speciale constructie georganiseerd worden die contacten legt met andere al bestaande regionale overlegvormen/toegangspoorten.

Gemeentelijk overleg OGGz benutten

Binnen de OGGz is in veel (grote) steden een overleg georganiseerd, waar onder andere de wethouder en de politie bij aanwezig is. Het betreft dus een overleg op beleidsniveau. Dit blijkt een geschikt platform voor bespreken van problematiek en kan een interessante optie zijn in het kader van dit project.

Binnen de hulpverlening bij kindermishandeling bestaat een meldpunt. Wanneer men daar met een bepaalde casus geen raad weet, kan de hulpverlener van het meldpunt deze casus in een netwerk van experts bespreken. Ook voor dit project kan het landelijk bij elkaar brengen van experts zinvol zijn. Het model 'path of intended violence' kan bij een eerste schifting helpen.

Justitieel casusoverleg benaderen

Een cliënt kan door IPOL via de regionale en lokale politie ingebracht worden in een justitieel casusoverleg, als dat in die regio bestaat. Via het soms al aanwezige, soms in ontwikkeling zijnde informatiesysteem kan het justitiële verleden van een cliënt in dit kader achterhaald worden. Een mogelijke aanpak om behandeling of begeleiding te kunnen starten is in het kader van een voorwaardelijke sanctie, bijvoorbeeld schorsing onder voorwaarde.

Hiertoe dient een en ander nader afgestemd te worden met bijvoorbeeld forensische ACT of een forensische polikliniek. Dit hangt sterk af van de lokale setting en daarin georganiseerde zorg en samenwerking tussen zorg, politie, justitie en reclassering; maar in alle regio's, zeker in de grootstedelijke, liggen hier voldoende ingangen.

AC- benadering en voorwaardelijke sanctie toepassen

In een plaatselijke, regionale context is de ACT-benadering erg geschikt, ook door zijn korte (overleg)lijnen, maar ook omdat het uitgangspunt is zorgwekkende zorgmijders te binden: een essentieel kenmerk wat betreft de NCTb-doelgroep. Al eerder werd duidelijk dat voor de doelgroep 'verwarde bedreigers' een voorwaardelijke sanctie (strafrecht) uitkomst kan bieden. De cliënt kan dan worden behandeld en de reclassering houdt toezicht. In praktijk is het mogelijk dat een ACT-team de opdracht krijgt om de cliënt te volgen. Dit vraagt het nodige in de afstemming tussen forensische GGz, reclassering en Justitie. Nu stagneert te vaak (hoewel dat per regio varieert) de input van de reclassering omdat de rechter niet overgaat tot een vrijheidsstraf indien de cliënt weigert de behandeling te volgen. Vaak worden dan steeds opnieuw

voorwaarden gesteld. Dit soort zaken dient eerst goed afgestemd te zijn met justitie, in het bijzonder voor de doelgroep ‘verwarde bedreigers’. Een goede samenwerking en informatie-uitwisseling tussen het ACT-team en Justitie is daarbij essentieel.

Bijzondere aandacht wordt gevraagd voor de afstemming tussen reclassering en (forensische) GGz. Immers de reclassering begeleidt zelf ook de cliënten, in een combinatie van toezicht én behandeling, terwijl een (forensische) GGz-instelling hier qua positie (alleen behandeling) en qua behandel-inhoudelijke expertise vermoedelijk beter toe in staat is. Door onze experts wordt er nadrukkelijk voor gepleit beide functies - toezicht en behandeling - uit elkaar te halen.

4.3 Toegang tot zorg

Wanneer een ‘verwarde bedreiger’ niet voldoet aan de strenge criteria van de Wet Bopz en een strafrechtelijk traject niet tot het gewenste resultaat leidt, zal samenwerking moeten worden gezocht met een GGz-instelling of een vrijevestigde psychiater (lieft binnen een maatschap, aangezien dezelfde cliënt beoordeeld moet worden door steeds een andere psychiater. Omwille van onafhankelijkheid, is één psychiater niet voldoende).

Een IBS of een Rechterlijke machtiging (RM) aanvragen

De ingang om iemand in zorg te krijgen kan de familie zijn. In dat geval kan altijd een (ambulant werkende) psychiater gevraagd worden de ‘verwarde bedreiger’ te beoordelen. Dit is een onafhankelijk oordeel over de toestand van de persoon. Vervolgens schrijft de psychiater een schriftelijke verklaring aan de officier van justitie, die het netwerk van de persoon gaat bevragen en een inschatting maakt van het gevaar van de stoornis. Indien dat zo ernstig is, kan dwangopname (IBS) aan de orde zijn.

De NCTb kan dus een onafhankelijke psychiater vragen om voor een verdachte een geneeskundige verklaring voor een RM te krijgen. Indien de NCTb hier geen ingang krijgt, dan kan contact worden onderhouden met politie/justitie om hen te blijven informeren over de verdachte. Bovendien is er bij een regionale politiedienst soms een Bopz agent aangesteld die zich bezig houdt met dit soort zaken. Daarnaast is het nodig dat de NCTb op lokaal gebied aansluiting vinden bij bemoeizorgteams. Een ingeschakelde psychiater zou bijvoorbeeld een casus in kunnen brengen bij het lokale bemoeizorgteam.

Al eerder is gesteld, dat de gepresenteerde casuïstiek waarschijnlijk niet ernstig genoeg het aanvragen van een Rechterlijke Machtiging of een IBS.

Conclusie: regionale en lokale toeleiding verdient de voorkeur

De door ons geraadpleegde experts zijn van mening dat regionale en lokale instanties (politie, GGz) de belangrijkste partners zijn voor het toeleiden van verwarde bedreigers naar zorg. Ook zijn ze van mening dat voor een goede samenwerking de bestaande samenwerkingsplatforms benut moeten worden. Over wie de casus moet inbrengen in een regionaal of lokaal casusoverleg is sterk afhankelijk bij wie hij in eerste instantie is aangemeld. Dat kan een wijkagent zijn, maar ook een psychiater zijn. Dat is waarschijnlijk sterk afhankelijk bij wie hij in eerste instantie is aangemeld. In iedere regio is de samenwerking rond dit type cliënten anders georganiseerd en het is dus belangrijk zich via de regionale/lokale GGz en politie te vergewissen waar en op welke manier het beste toegang verkregen kan worden. Maatwerk is ook hier het devies.

4.4 Naar een aanpak op hoofdlijnen

Geconstateerd is dat regionale/lokale instanties (politie, OM/justitie) de partijen zijn voor het toeleiden naar zorg van personen uit de doelgroep, zijnde personen met een (vermoeden op een) psychische stoornis die publieke figuren bedreigend. De bestaande (regionale/lokale) samenwerkingsplatforms kunnen en moeten daarin benut worden.

Het uitwisselen van informatie over (bedreigende) personen - (beoogde) cliënten/patiënten, potentiële daders - zal altijd beperkt zijn, juist omdat alle partijen, GGz-hulpverleners niet in het minst, daarin (wettelijk) beperkt zijn. Toch blijkt het in het kader van samenwerking mogelijk geconditioneerd informatie uit te wisselen. Ook blijkt dat bij een goed samenspel en een adequate verdeling van rollen tussen politie, OM/justitie, reclassering en GGz-instellingen (in het bijzonder een forensische GGz-instelling) de signaalfunctie benut te kunnen worden, specifiek in het geval dat een persoon zich aan behandeling onttrekt.

Geconstateerd is dat de samenwerking in iedere regio weer net iets anders georganiseerd is. Ook constateren wij dat de individuele casuïstiek naast overeenkomsten toch ook veel verschillen vertonen. Naar toeleiding en naar concrete aanpak per individuele casus is het noodzakelijk tot maatwerk te komen; een werkwijze die aansluit bij de dagelijkse praktijk in de regio's met de daarin samenwerkende spelers.

Landelijk is het van belang dat alle betrokken partijen (h)erkennen dat aandacht voor deze doelgroep nodig is, primair binnen de eigen ‘kolom’. Daar hoort ook bij dit onderwerp, bijzondere aandacht te hebben voor deze specifieke doelgroep, op de beleidsagenda te zetten.

Het feitelijke werk zal in de regio moeten gebeuren, maar de daar aanwezige structuren en (samenwerkings-) relaties zijn op deze taak toegesneden. De vraagstelling rond een specifieke casus actie in gang te zetten - bijvoorbeeld vanuit de combinatie NCTb / IPOL - dient in de eigen kolom opgepakt te worden. Vervolgens zal de casus regionaal aangepakt worden via (lokale) politie (eventueel via de Bopz-agent, een wijkagent of politievertegenwoordiger in een regionaal samenwerkingsplatform).

5. CONCLUSIES EN AANBEVELINGEN

5.1 Doelgroep, diagnostiek en behandeling

Verwarde personen die politici en andere hooggeplaatste publieke personen met mails, brieven en dergelijke bedreigen, hebben psychiatrische problematiek te vergelijken met andere GGz-cliënten. Hun obsessief, extern gericht gedrag, in dit geval richting publieke personen, maakt de doelgroep waarover in dit rapport gesproken wordt, uitzonderlijk. Kenmerkend is:

- De persoon in kwestie heeft een geestesstoornis en deze stoornis staat in causaal verband met het vertoonde bedreigend gedrag ten opzichte van een publieke, prominente persoon;
- Het gevaar kan niet, of maar ten dele, door tussenkomst van personen of instellingen anders dan een daartoe geëquipeerde GGz-instelling worden afgewend; en
- En daar waar de persoon in kwestie veelal geen blijk geeft van de nodige bereidheid om zich te laten behandelen, dient te worden gezocht naar een passende vorm om een behandeling in gang te zetten.
- De variëteit aan diagnostiek, aan achtergronden en beschermende factoren is groot. Vaak betreft het een combinatie van psychopathologie in enge zin (as I) en persoonlijkheidsproblematiek (as II). En hoewel garanties wat betreft het behandelresultaat niet bestaan, kan de (forensische) GGz het nodige bieden, ook om de kans op terugkerend delictgedrag te verminderen.

Van de casuïstiek kan gezegd worden dat het voornamelijk mannen zijn van middelbare leeftijd, meestal alleenstaand, zij problemen hebben met hun werksituatie (ontslag en/of faillissement), als gevolg daarvan schulden hebben en gefrustreerd zijn over wat de maatschappij, overheidsinstanties hen persoonlijk aandoet. Ze beschikken vaak over een gering sociaal netwerk.

De typering ‘verwarde bedreiger’ verwijst niet naar een specifieke diagnostische categorie en doet geen recht aan de variatie van onderliggende problematiek die aan het gedrag ten grondslag ligt. We prefereren dan ook de definitie die in buitenlands onderzoek wordt gebruikt, namelijk: ‘mentally disordered people whose fixation on public figures leads to stalking and violent behaviour’. Daarmee hebben we meteen ook een relatie gelegd met de (additionele) categorie ‘gefrustreerde verwarden’, die in het onderzoek van het Verwey-Jonker Instituut voorkomt. Overigens is bij de categorie bedreigers die wij hebben onderzocht nog geen sprake van gewelddadig gedrag. En hoewel het lastig blijft risico’s op feitelijk gewelddadig gedrag te taxeren, kunnen daartoe ook in een ambulante setting steeds betere instrumenten voor worden ingezet.

Verwarde bedreigers: mensen met een psychische stoornis die, als gevolg van die stoornis gefixeerd zijn op publieke, prominente personen en hen bedreigen.

Gezien het feit dat de bedreiging aan het adres van publieke personen wordt gedaan, de beveiliging een dure aangelegenheid en uiterst belastend is voor de persoon in kwestie, dient het in behandeling krijgen van deze personen extra prioriteit te krijgen. Aparte behandelprogramma’s hoeven voor deze categorie bedreigers niet ontwikkeld te worden; ze zijn al voorhanden in de reguliere GGz instellingen. Ze zijn toegesneden op bepaalde stoornissen.

Dit geldt ook voor de samenwerkingsvormen, verwijzingsstrategieën, afspraken betreffende dossiervorming, informatieoverdracht, privacy, etc. Ook zijn er methoden, strategieën en middelen om deze personen - uit zichzelf onwillig behandeling te ondergaan - in behandeling te brengen.

5.2 Behandelstrategieën

Uit de casuïstiek wordt duidelijk dat deze personen niet geneigd zijn zelf hulp te zoeken. Daarin zijn ze echter niet uniek. Ook andere mensen met een psychische stoornis hebben het idee dat de problematiek in ieder geval niet bij henzelf ligt: het ontbreekt hen aan ziekte-inzicht. Daarvoor hebben de GGz en de forensische psychiatrie ondertussen verschillende strategieën en zorgvormen bedacht, die volgens de experts geschikt zijn voor deze doelgroep, waaronder ACT, bemoeizorg en veelplegersoverleg. Een op deze brede groep cliënten toegesneden aanpak blijkt zeer wel mogelijk. Deze aanpak heeft geleerd dat het er veel resultaten zijn te behalen op het gebied van ketenzorg, waar politie, justitie, maatschappelijk werk en de (openbare en forensische) geestelijke gezondheidszorg nauw met elkaar samenwerken om de cliënten een vorm van zorg te bieden die past bij hun problematiek en het ongewenste gedrag terug te dringen. Dit alles met respect voor elkaars domein, professionaliteit en wet- en regelgeving.

Over het algemeen wordt aanbevolen om in eerste instantie naar ambulante vormen van zorg te zoeken en niet te snel te grijpen naar het middel opname, zeker niet naar een gedwongen opname. De onderzochte casuïstiek leent zich over het algemeen ook niet voor een Rechterlijke Machtiging of een IBS. Echter, het bestaande wettelijk kader heeft meer mogelijkheden in zich dan nu gebruikt om deze categorie bedreigers in behandeling te krijgen en te houden.

In het zoeken naar behandelstrategieën voor verwarde personen die politici en andere hooggeplaatste publieke functionarissen bedreigen, is het van belang zorgvuldig om te gaan met drang en dwang vanuit het ‘medisch regiem’, vooral wanneer er sprake is van een gering ziektebesef bij deze verwarde personen. De inzet vanuit de GGz kan geplaatst worden op een continuüm. Dat start met een situatie waarbij men minimaal ingrijpt in de levenssfeer van de persoon. Wanneer dat onvoldoende blijkt, komen intensievere maatregelen aan bod. Ze kunnen ‘gestapeld’ worden gehanteerd. We formuleren de doelen van de GGz in volgorde van minst naar meest ingrijpend:

- mensen behandelen en zo genezing bevorderen c.q. handicaps/beperkingen verminderen;
- idem, maar mede om overlast en gevaar voor anderen te voorkomen;
- idem, maar mede om risico’s in te schatten en mogelijk te verminderen;
- idem, maar mede om signalen richting reclassering en/of wijkagent af te geven bij grote risico’s, vooral wanneer de persoon in kwestie zich aan de behandeling onttrekt;
- idem, maar mede om risicotaxaties af te geven, bijvoorbeeld richting IPOL.

Over het algemeen wordt gehandeld onder de voorwaarden die in a t/m d genoemd zijn. Situaties als onder e) of daarmee vergelijkbaar doen de balans doorslaan naar een niet gewenst type repressieve GGz.

Over het algemeen zullen de *voorwaardelijke* maatregelen in de strafrechtelijke sfeer eerder in aanmerking komen om zorg en behandeling af te dwingen, maar alleen als verleiding en drang niet werken. Zorg en straf kunnen goed hand in hand gaan bij deze doelgroep. Afhankelijk bij welke instantie de bedreiger het eerst in beeld komt wordt veelal vaak arbitrair gekozen met welke inzet gestart wordt. De rol van het OM zal van belang zijn, vooral wanneer hier voldoende basale kennis betreffende de GGz/psychiatrie aanwezig is om te onderkennen of een behandeling (en welk type behandeling) in de omstandigheden geëigend is. Het blijkt in de breedte dat er in de sfeer van het civiel- en strafrecht voldoende mogelijkheden beschikbaar zijn.

5.3 Suggesties voor een aanpak

Verwarde bedreigers dienen zoveel mogelijk teruggeleid te worden naar hun eigen woonplaats en daar ambulant behandeld te worden. Dat kan via de hierboven genoemde overleg- en zorgvormen. Er zijn voor IPOL en NCTb toegangsmogelijkheden om casuïstiek in te brengen en ervoor zorg te dragen dat er een (behandel)traject gestart wordt. In alle regio’s in het land opereren bemoeizorgteams, (forensische) ACT-teams en zijn er (ambulante) forensische poliklinieken. De variatie in aantal en werkwijze is per regio redelijk groot; de grote steden hebben de meeste mogelijkheden. Van de urgentie van het in behandeling nemen van deze cliënten lijkt de GGz nog onvoldoende doordrongen. Extra aandacht dient daarom besteed te worden aan de communicatie en samenwerking tussen IPOL, de regiopolitie en de GGz in de woonplaats van deze cliënten.

Beperkingen aan het aanbevolen traject zijn er ook. Iedere GGz-professional is beducht om mee te werken aan louter op beheersing gerichte interventies; altijd zal de juiste balans gevonden moeten worden tussen behandeling zo lang mogelijk in een vrijwillig kader enerzijds en veiligheid van individu(en) en de samenleving anderzijds. De professional heeft een beroepsgeheim en kan niet zonder toestemming van de cliënt zijn dossier ter beschikking stellen aan politie en justitie. Echter, onder bepaalde, goed omschreven voorwaarden is beperkte uitwisseling van gegevens mogelijk. Zie daarvoor o.a. de convenanten bemoeizorg en veelplegersoverleg.

Het verdient aanbeveling om:

- bij de regionale politie te rade gaan hoe de lokale/regionale GGz georganiseerd is om daar aansluiting te vinden. Organiseer niet iets apart voor deze doelgroep, maar sluit lokaal aan;
- het geduld te investeren om zo een relevant netwerk op te bouwen;
- bij urgente situaties gebruik te maken van de lokale crisisdienst; ook de lokale politie maakt frequent gebruik van deze dienst. Bovendien kan elke GGz-instelling door politie, maar ook NCTb, benaderd worden ter beoordeling van de situatie/cliënt;
- energie te steken in een aanpak waarbij mensen die niet therapietrouw zijn toch in zorg blijven.

Bovengenoemde acties zijn van belang om de casus te kunnen beoordelen, het sociale netwerk en persoonlijke situatie van de verwarde bedreiger in beeld te brengen. Overleg over deze doelgroep kan binnenskamers georganiseerd worden. Een centrale coördinator kan daarbij uitkomst bieden. Lokaal is er vaak al veel samenwerking georganiseerd, het verdient aanbeveling om daar gebruik van te maken.

Als verwacht wordt de bedreiger regelmatig van zich zal laten horen en aan de aandacht van de GGz ontsnapt, dan zou het verstandig zijn om in de woonplaats van deze persoon een contactpersoon/aanspreekpunt te organiseren. De aan dit onderzoek deelnemende experts bieden al de nodige ingangen in (de regio's) Den Haag, Rotterdam, Amsterdam, Nijmegen/Arnhem/Tiel en Assen/Groningen.

5.4 Afrondende conclusies

In dit traject hebben wij met behulp van experts afkomstig uit de in deze relevante partners de volgende conclusies kunnen trekken.

- Personen uit de in dit traject besproken doelgroep betreft mensen met een (vermoeden op een) psychische stoornis die publieke figuren bedreigen.
- Regionale/lokale instanties (politie, OM/justitie, en via hen ook GGz-instellingen) zijn de partijen bij uitstek om personen uit deze doelgroep richting adequate zorg te geleiden; dat wil zeggen zorg die enerzijds de ernst van de psychische stoornis zal doen verminderen en anderzijds daarmee samenhangend het (risico op) bedreigend gedrag verminderd.
- Verder concluderen wij dat de bestaande (regionale/lokale) samenwerkingsplatforms benut kunnen, maar ook moeten worden.
- De uitwisseling van informatie zal zo zijn beperkingen hebben. Maar het blijkt het in het kader van samenwerking mogelijk geconditioneerd informatie uit te wisselen. Ook blijkt dat bij een goed samenspel en een adequate verdeling van rollen tussen politie, OM/justitie, reclassering en GGz-instellingen (in het bijzonder een forensische GGz-instelling) de signaalfunctie benut te kunnen worden, specifiek in het geval dat een persoon zich aan behandeling onttrekt.
- Ook concluderen wij dat in een goed samenspel tussen OM/justitie en reclassering enerzijds en de (forensische) GGz-instelling zodanig geopereerd kan worden dat de persoon in kwestie meer dan verwacht in behandeling komt en blijft.
- Geconstateerd is dat de samenwerking in iedere regio weer net iets anders georganiseerd is. Juist omdat wij concluderen dat de individuele casuïstiek naast overeenkomsten toch ook veel verschillen vertoont, is het wat betreft toeleiding en concrete aanpak noodzakelijk per casus maatwerk neer te zetten. Dit blijkt een werkwijze die aansluit bij de dagelijkse praktijk in de regio's met de daarin samenwerkende spelers.

Tot slot concluderen wij dat het van belang dat landelijk alle betrokken partijen (h)erkennen dat aandacht voor deze doelgroep nodig is, primair binnen de eigen 'kolom'. Vervolgens zal dit tot acties moeten leiden om dit onderwerp, bijzondere aandacht te hebben voor deze specifieke doelgroep, op de beleidsagenda te zetten.

BIJLAGE 1: RELEVANTE VOORBEELDEN VAN PSYCHIATRISCHE PROBLEMATIEK

In deze bijlage beschrijven we enkele categorieën psychiatrische problematiek zoals die in dit rapport genoemd zijn. Overigens met niet meer pretentie dan in leken termen de lezer iets mee te geven over de aan de orde zijnde psychiatrische problematiek. We beschrijven dit hieronder langs twee invalshoeken: klinische stoornissen en persoonlijkheidsstoornissen.

Klinische stoornissen

In bijlage 3 (Uitleg van terminologie) gaan we nader in o.a. op de DSM IV. Onder a I van de DSM IV worden de klinische stoornissen vermeld, onderscheidend naar o.a. psychotische stoornissen, ontwikkelingsstoornissen en leerstoornissen.

Als we kijken naar de in dit onderzoek opgestelde vignettes, maar ook op basis van praktijkervaringen (vanuit GGZ / justitiële sfeer) zijn in dit kader de psychotische stoornissen relevant, waarbij het centrale kenmerk is het verlies van het (voor een ieder te begrijpen) contact met de werkelijkheid. De toetsing van de realiteit is ernstig verstoord en er wordt als het ware een nieuwe werkelijkheid geschapen. Er is sprake van een grove verstoring van de verwerking van informatie (waarneming en denken), waardoor verkeerde conclusies worden getrokken over de werkelijkheid. Dit kan zich uiten in wanen en/of hallucinaties. Schizofrenie en bipolaire stoornis (manisch depressief) rekent men tot de psychotische stoornissen. Andere stoornissen die in de DSM opgenomen zijn, zijn niet onderhevig aan wanen, met als voorbeelden depressie, eetstoornissen en stressstoornissen. Twee specifieke diagnoses, aansluitend op het profiel van een verwarde bedreiger, worden hieronder nader toegelicht.

Schizofrenie

De verschijnselen van schizofrenie zijn onder te verdelen in vijf groepen: wanen, hallucinaties, negatieve symptomen (vlak gevoelsleven, gebrek aan energie en motivatie), onsamenhangend gedrag en chaotisch gedrag. Van schizofrenie is sprake als iemand twee van deze verschijnselen heeft en sociaal en in het werk niet meer goed functioneert. Iemand met schizofrenie kan in een psychose terechtkomen; dan heeft hij/zij last van bijvoorbeeld stemmen horen, hallucinaties, onsamenhangend praten en chaotisch gedrag. Schizofrenie is een ingewikkelde stoornis, die zeker niet door een oorzaak verklaard kan worden, zij het dat toenemend het verklarend primaat richting biologie verschuift. Schizofrenie als ziektebeeld is wetenschappelijk niet onomstreden.

De behandeling van schizofrenie is gecompliceerd. In de eerste plaats omdat de diagnose moeilijk is vast te stellen gezien de vele verschijnselen en combinaties. Genezing is doorgaans niet mogelijk. Behandeling is gericht op het verminderen of voorkomen van verschijnselen, wat gebeurt door een combinatie van medicijnen (anti-psychotica, met vaak de nodige bijwerkingen) en therapie. Daarbij wordt vooral cognitieve gedragstherapie toegepast, waarbij wordt gekeken naar de manier van denken en het gedrag van de patiënt om het gedrag te veranderen. Deze behandeling helpt de patiënt te herstellen na een acute periode en helpt om terugval te voorkomen. De 'Multi-disciplinaire Richtlijn Schizofrenie' omschrijft de gestandaardiseerde stappen in het behandelproces. Daarnaast wordt vaak zwaar op resocialisatie, e.d. ingezet, niet om de ziekte te genezen, maar om kwaliteit van leven te bevorderen.

Bipolaire Stoornis

De bipolaire stoornis heet ook wel manisch-depressieve stoornis. Bij de bipolaire stoornis wisselt de stemming sterk tussen twee extremen: heel erg uitgelaten (manie/hypomanie) of juist heel erg neerslachtig (depressie). In een manische periode is de patiënt overdreven vrolijk, maar kan ook snel boos zijn. Deze patiënten houden geen rekening met de consequenties van hun gedrag en hebben het gevoel alles aan te kunnen. Dit in tegenstelling tot hoe men zich voelt/gedraagt tijdens de neerslachtige, depressieve periode. Tussen de twee periodes is de stemming vaak normaal. De uitgelaten of prikkelbare periode duurt een paar dagen tot een paar weken. Per persoon is meestal wel een vast, duidelijk herkenbaar patroon te ontdekken, al is dit vaak pas na verloop van tijd.

Bij de behandeling van de bipolaire stoornis tijdens een manische of depressieve periode is het belangrijk de verschijnselen zo snel mogelijk te verminderen. Dit kan door medicijnen (bijvoorbeeld lithium) en voldoende rust en structuur in te bouwen. Het is niet zo dat medicijnen of andere behandelingen de bipolaire stoornis genezen. De meeste mensen met een bipolaire stoornis gebruiken voor langere tijd medicijnen om hun stemming stabiel te houden en zo een nieuwe depressie of manie te voorkomen. Naast medicijnen bestaat de behandeling vaak uit voorlichting (psycho-educatie), eventueel aangevuld met cognitieve therapie en sociaal-maatschappelijke steun of rehabilitatie. Er zijn drie vormen van psychologische behandelingen die werken, dat wil zeggen dat ze een terugval kunnen voorkomen of beperken:

- Cognitieve therapie, die leert een beginnende manie of depressie tijdig te herkennen.
- Combinatie van interpersoonlijke therapie en zogenoemde sociale ritme-therapie. In die laatste wordt een vast dag- en nachtritme en een vast patroon van sociale activiteiten aangeleerd.
- Gezinstherapie, die onder andere de communicatie en de sociale vaardigheden van een gezin verbetert.

Persoonlijkheidsstoornissen

As II van de DSM is erop gericht persoonlijkheidsstoornissen voor individuele patiënten te benoemen. Mensen met een persoonlijkheidsstoornis vertonen ander gedrag, ervaren dingen anders en denken anders dan de mensen in hun omgeving. Ze hebben moeilijkheden in het contact met anderen en lopen vaak vast op verschillende terreinen in hun leven. De oorzaak van deze stoornis is vaak te herleiden tot een aangeboren kwetsbaarheid, zoals het moeilijk kunnen leren van ervaringen en/of ongunstige opvoedingsomstandigheden. In de ontwikkeling zijn er vaak van jongs af aan problemen. Deze kunnen verband houden met duidelijke trauma's, zoals een verlating op jonge leeftijd, mishandeling of seksueel misbruik. Negatieve gevolgen kunnen zijn: depressiviteit, boosheid, minderwaardigheidsgevoelens, negatieve verwachtingen hebben van anderen, moeite hebben met intieme relaties, niet afhankelijk kunnen zijn, eenzaamheidsgevoelens, je snel buitengesloten voelen, etc.

De persoonlijkheidsstoornissen worden als volgt onderscheiden, in een drietal clusters:

• Cluster A

Ook wel het vreemde, excentrieke cluster genoemd. Dit wordt gekenmerkt door beperkingen in de sociale interactie met anderen in de vorm van onverschilligheid, sociale teruggetrokkenheid en/of achterdocht. Personen met deze stoornissen hebben soms vreemde zintuiglijke ervaringen en overtuigingen die voor anderen niet invoelbaar zijn. Voorbeelden: de paranoïde-, de schizoïde- en de schizotypische persoonlijkheidsstoornis.

• Cluster B

Het dramatische, emotionele cluster, omvat persoonlijkheidsstoornissen die gekarakteriseerd worden door impulsiviteit in stemming en/of gedrag, egocentrisme en een neiging tot prikkelhonger. Bij de antisociale persoonlijkheidsstoornis is sprake van een geschiedenis van grensoverschrijdend en delinquent gedrag. Voorbeelden: theatrale-, narcistische-, anti-sociale- en borderline persoonlijkheidsstoornis.

• Cluster C

Het gemeenschappelijke kenmerk van deze groep is angst. Dit kan zich uiten in sociale angst (bij de ontwijkende persoonlijkheidsstoornis), in angst voor verlating en zelfstandigheid (bij de afhankelijke persoonlijkheidsstoornis) en faalangst en perfectionisme (bij de obsessief-compulsieve persoonlijkheidsstoornis).

Hieronder werken we drie typen in de vorm van voorbeelden nader uit, juist in hun relevantie met betrekking tot de doelgroep 'verwarde bedreigers'.

Obsessief Compulsieve Stoornis (OCS)

Mensen met een obsessief-compulsieve stoornis hebben last van steeds terugkerende dwanggedachten en/of dwanghandelingen. Dwanggedachten zijn gedachten die deze mensen weliswaar zelf hebben, maar die ze wel vreemd en overdreven vinden en ook niet bij hen vinden passen. Het overkomt hen en ze kunnen die gedachten niet voorkomen. Dwanghandelingen zijn zich steeds herhalende dingen die iemand op dezelfde speciale manier doet - moet doen. Alles steeds maar controleren of schoonmaken bijvoorbeeld. Een ander woord voor obsessief-compulsieve stoornis is dwangstoornis. Mensen met een obsessief-compulsieve stoornis hebben daarnaast vaak andere psychische stoornissen of hebben die in het verleden gehad (depressie, verslavingen, andere angststoornissen, eetstoornissen, tics). De stoornis duurt langer als iemand de aandoening op jonge leeftijd krijgt en last heeft van zowel dwanggedachten als dwanghandelingen. Het duurt meestal tientallen jaren.

Voor behandeling kan iemand vaak kiezen tussen medicatie of een psychologische behandeling, of beide. Bij de psychologische behandeling gaan mensen oefenen met situaties waarin ze altijd last krijgen van dwanggedachten of dwanghandelingen. In kleine stapjes leren ze juist niet te doen wat ze gewend zijn te doen. Ook hier kan dit aanbod aangevuld worden met cognitieve gedragstherapie. De medicamenteuze ondersteuning wordt veelal gegeven door toedienen van antidepressiva. Voor behandeling van deze doelgroep is een Multidisciplinaire Richtlijn ontwikkeld.

Antisociale persoonlijkheidsstoornis (ASP)

Centraal kenmerk van deze stoornissen is de instabiliteit van denken, voelen en gedrag. Dit kan leiden tot sterk wisselende stemmingen, instabiele relaties met anderen, impulsiviteit en het nastreven van korte termijn behoeftebevrediging. Deze patiënten hebben vaak een verstorend effect op de sociale omgeving (zogenaamde externaliserende problematiek) en zijn vaak niet goed in staat om verantwoordelijkheid te dragen. Het komt vaak voor dat deze doelgroep al regelmatig contact heeft gehad met de politie of veroordeeld zijn geweest en zien weinig kwaad in liegen als ze denken dat het in hun voordeel is. Ze kennen weinig gewetenswroeging en reageren in conflicten snel met fysiek geweld.

Behandeling van ASP moet concreet, gestructureerd en directief zijn. Van de psychologische behandelmethoden voor symptomen van ASP is cognitieve gedragstherapie het meest veelbelovend. Vormen van cognitieve gedragstherapie die het meest worden toegepast bij symptomen van impulsiviteit en agressie zijn behandelmethoden gericht op agressieregulatie.

Daarvoor is bijvoorbeeld een stress-inoculatie training ontwikkeld met een mix van cognitieve technieken zoals het veranderen van vijandige interpretaties van gedrag van anderen en van verwachtingen ten aanzien van externe gebeurtenissen, zoals beledigingen en onrechtvaardigheid, en zuiver gedragstherapeutische technieken zoals ontspanningstraining en systematische desensitisatie. Voor alle behandelmethoden geldt dat langduriger, intensievere vormen van behandeling (> 1 jaar) effectiever zijn dan minder langdurige behandeling.

Narcistische persoonlijkheidsstoornis

Mensen met een narcistische persoonlijkheidsstoornis zijn erg gericht op zichzelf. Ze streven naar macht en succes, soms in de werkelijkheid, soms alleen in hun fantasie, proberen ervoor te zorgen dat anderen hen bewonderen of ze gaan alleen om met mensen die hen bewonderen. Ze kunnen zich onvoldoende inleven in anderen en doen daar ook niet hun best voor en kunnen misbruik van anderen maken. Het gedrag is vaak arrogant gedragen en verwacht wordt dat anderen hen als een belangrijk persoon behandelen. Behandeling van de narcistische persoonlijkheidsstoornis is moeilijk. De patiënt is niet gewend om anderen om hulp te vragen; dat is een krenking op zich.

Over het algemeen zullen medicijnen geen rol van betekenis spelen bij de therapie. De stemmingswisselingen van iemand met een narcistische persoonlijkheidsstoornis kunnen echter zo heftig zijn dat stemmingsstabilisatoren nodig zijn. Na grote krenkingen (afgewezen worden) kunnen deze mensen vaak langdurig somber en wanhopig worden. Soms kunnen antidepressiva dan ook nodig zijn.

In de behandeling van de bovengenoemde stoornissen en de 'evidence-based' behandelmethodieken zit de nodige variatie. Bovendien heeft elke behandelaar een grote mate van autonomie, en heeft een bepaalde vrijheid in de gekozen behandelmethodiek. Hier wordt in toenemende mate op gestuurd door protocollen en richtlijnen waardoor behandelaren gedwongen worden volgens bepaalde 'evidence-based' methodiek te werken.

BIJLAGE 2: NIEUWE ONTWIKKELINGEN IN HET CIVIEL- EN STRAFRECHT

De afgelopen jaren zijn er veranderingen in de wet- en regelgeving tot stand gebracht, en een aantal zal binnenkort van kracht worden. Ze hebben betrekking op het civiel- en strafrecht: het toepassen van dwang en drang bij psychiatrische patiënten en het inzetten van zorg bij mensen die herhaaldelijk strafbare feiten plegen en vaak ook psychosociale en verslavingsproblemen hebben. Deze laatste categorie wordt ook wel veelplegers genoemd.

In de civielrechtelijke sfeer is er de Wet Bopz, die het mogelijk maakt om mensen met een psychische stoornis onder strikte voorwaarden gedwongen op te nemen. Deze wet zal in de nabije toekomst worden vervangen door de Wet verplichte geestelijke gezondheidszorg. De dwangmogelijkheden worden daarin verruimd. Dwang wordt dan niet alleen gekoppeld aan een opname, maar ook buiten de muren van de instelling worden mogelijkheden voor dwang gecreëerd. Daarbij valt te denken aan verplichte huis-houdelijke ondersteuning, maar ook gedwongen medicatie thuis of verplicht deelnemen aan therapie.

In strafrechtelijke sfeer zien we ontwikkelingen waarin steeds meer gekeken wordt naar de mogelijkheid om eerst zorg toe te passen en niet te snel naar strafrechtelijke maatregelen te grijpen, met andere woorden: 'zorg waar mogelijk, straf als het niet anders kan'. Deze twee benaderingen vullen elkaar aan.

Ook de benadering van de NCTb voor de 'verwarde bedreigers' past in deze ontwikkelingen. We zullen aan de hand van veranderingen in de Wet Bopz, de forensische zorg, en de veelplegersaanpak laten zien hoe dat uitpakt.

Vernieuwing forensische zorg

Minister Hirsch Ballin en staatssecretaris Albayrak van Justitie willen met een vernieuwing van de forensische zorg voorkomen dat personen met een psychische stoornis of verstandelijke beperking in een justitiële inrichting terecht komen, terwijl ze daar eigenlijk niet thuis horen. Een goede zorg kan het aantal gevallen van recidive verminderen. Dit blijkt uit het wetsvoorstel forensische zorg dat de bewindspersonen voor advies naar verschillende instanties hebben gestuurd.

Vooraf in het gevangeniswezen worden steeds meer personen opgenomen met een psychische stoornis of een verstandelijke beperking. De mogelijkheden om deze groep te behandelen zijn in het gevangeniswezen begrensd, en voor zover aanwezig, kan de behandeling vaak niet worden afgemaakt omdat na afloop van de gevangenisstraf plaatsing van de gedetineerde in een instelling van geestelijke gezondheidszorg niet altijd zonder problemen verloopt. Directe terugkeer kan leiden tot snelle terugval in oorspronkelijk gedrag en daarmee tot recidive. Het wetsvoorstel beoogt dit te verbeteren door een betere aansluiting tussen het strafstelsel en de geestelijke gezondheidszorg te verwezenlijken. Zo wordt het mogelijk in elke fase van het strafrechtelijk traject te kiezen voor een behandeling in de geestelijke gezondheidszorg (GGZ). In de voorfase kan de officier van justitie een afweging maken of een strafrechtelijke vervolging of het aanvragen van een (zorg)machtiging op grond van de Wet Bopz (dan wel de nieuwe wet verplichte geestelijke gezondheidszorg) de passende maatregel is.

Ook in de fase van het vonnis van de rechter en na afloop van de verleende forensische zorg moet zijn voorzien in een goede aansluiting. Als de strafrechter de verdachte geen forensische zorg oplegt of besluit om de

tbs niet te verlengen, kan hij een zorgmachtiging afgeven. Ook krijgt de strafrechter de bevoegdheid om op voorstel van het openbaar ministerie een (zorg)machtiging af te geven aan een forensische patiënt met een psychische stoornis aan wie na afloop van de strafrechtelijke titel onvrijwillige zorg moet worden verleend.

Aanpak veelplegers

Veelplegers zijn personen die veelvuldig strafbare feiten plegen, die volharden in hun crimineel gedrag en die door dit gedrag stelselmatig in aanraking komen met Justitie. Zij vormen de vaste klanten - in een draaideurproces - van politie, justitie, gemeentelijke diensten en zorginstellingen. De criminaliteit van veelplegers veroorzaakt doorgaans grote overlast voor burgers en bedrijven. Daarbij tast deze criminaliteit en overlast de leefbaarheid in de woongebieden ernstig aan. Om de samenleving te beschermen moet de vicieuze cirkel van opsluiten-vrijlaten-veroordelen-opsluiten worden doorbroken. Om deze criminaliteit en overlast te beperken is landelijk beleid vastgesteld waarin wordt overgegaan tot een persoonsgerichte aanpak waarbij het criminele verleden van de veelpleger in beeld wordt gebracht en waarbij niet afzonderlijke delicten worden berecht, maar de historie van de veelpleger wordt meegewogen in de bepaling van de strafmaat. Om een goed beeld te vormen van de veelpleger is het noodzakelijk dat de samenwerking tussen politie, Openbaar Ministerie, justitiële inrichtingen, de gemeenten, de reclasseringsorganisaties en zorginstellingen wordt geoptimaliseerd.

De door ons geraadpleegde GGZ-experts menen dat een veelplegersaanpak niet zo geschikt is voor de verwarde bedreigers, omdat ze niet helemaal voldoen aan de definitie van veelplegers. Ze zouden niet voortdurend kleine criminaliteit bedrijven om te voorzien in middelen voor hun verslaving. Ook al kunnen we de verwarde bedreiger misschien geen veelpleger in die zin noemen, we menen dat het zinvol is deze aanpak in het kort, aan de hand van de casus Den Haag, te beschrijven.

Casus Den Haag

GGZ Reclassering heeft met het Openbaar Ministerie, politie en gemeente Den Haag de afgelopen jaren invulling gegeven aan de Haagse Veelpleger Aanpak. Zowel onderzoek als criminaliteitscijfers laten uitzonderlijk goede resultaten zien.

De kleine criminaliteit door veelplegers is met meer dan 30% afgenomen. Ook is er een afname van recidive met ruim 60% bij veelplegers met zowel psychische als verslavingsproblemen. Het succes berust op drie pijlers:

- **De regiefunctie voor de bestuursdienst Gemeente Den Haag**

Den Haag neemt zelf de regie ter hand en stuurt op basis van prestatieafspraken de samenwerkende partijen aan. Een belangrijk element daarin is de gezamenlijke verantwoordelijkheid van gemeente, justitie, GGZ-reclassering voor het oplossen van knelpunten rond veelplegers. Niet naar elkaar wijzen, maar met elkaar zaken oplossen.

- **Zorg waar mogelijk; straf als het niet anders kan**

Bij vrijwel alle veelplegers is er sprake van chronische verslavings- en/ of psychiatrische problematiek, dit zijn belangrijke criminogene factoren. Met behandeling en langdurige begeleiding is die problematiek beheersbaar te maken en te houden. Een dergelijke persoonsgebonden aanpak resulteert meestal in een forse daling in criminaliteit.

- **Een op het individu en zijn omgeving afgestemde integrale aanpak gericht op het terugdringen van recidive**

Een veelpleger aanpak op maat, waarbij repressie en zorg optimaal op elkaar zijn afgestemd. Maar waarbij naast de verslavings- en psychiatrische problematiek ook oog is voor sociaal maatschappelijke problemen als schulden en huisvesting.

Veiligheidshuis

Het Veiligheidshuis is een lokaal of regionaal samenwerkingsverband tussen verschillende veiligheidspartners: openbaar ministerie, de politie, Raad voor de Kinderbescherming, reclassering en de gemeente. Doelstelling is een integrale, probleemgeoriënteerde benadering ter bevordering van de objectieve en subjectieve sociale veiligheid. De centrale gedachte binnen het Veiligheidshuis is dat veiligheidsproblematiek integraal aangepakt dient te worden omdat de problematiek meerdere componenten bevat die niet los van elkaar kunnen worden gezien, zoals huisvesting-, inkomens- en verslavingsproblematiek. De meerwaarde van het Veiligheidshuis ligt hierin dat de partners op één locatie werken en een netwerkorganisatie vormen waarin de partners parallel en integraal aan een casus kunnen werken. Het verbinden van de justitie- en zorgketen en optimalisering van de onderlinge samenwerking tussen partners is vanuit deze gedachte essentieel.

BIJLAGE 3: UITLEG TERMINOLOGIE

Diagnostic and Statistical Manual (DSM)

De DSM is het door psychiaters gebruikte handboek van de classificatie van psychische stoornissen. In de psychiatrie zijn klachten en symptomen van patiënten veelal vaag, complex en onsamenhangend, en wisselt de beoordeling van de ernst ervan sterk met de beoordelaar. Om te proberen hierin enige orde te scheppen is de DSM ontstaan, met zoveel succes dat het inmiddels over nagenoeg de gehele wereld gebruikt wordt. Een internationale groep psychiaters, psychologen en epidemiologen kwamen voor de 'American Psychiatric Association' samen om een handleiding voor het gebruik van diagnostische termen samen te stellen. Daarmee is niet gezegd dat de DSM perfect is; het blijft een vrij ruwe maatstaf maar het is wel het beste en meest algemeen gehanteerde classificatiemiddel dat er is. De DSM wordt geregeld herzien en aan de nieuwste inzichten aangepast. In ongeveer 50 jaar is het DSM geëvolueerd van DSM-I tot DSM-IV-TR. Op dit ogenblik (2009) is de laatste versie de DSM-IV-TR (2000).

In de DSM is elke psychische stoornis voorgesteld als een patroon van duidelijk observeerbare psychologische gedragskenmerken in een individu. Telkens wordt verwezen naar de pijn die elke persoon beleeft of de typische belemmering in het dagelijks functioneren. De DSM neemt een a-theoretische houding aan voor wat de oorzaak van de afwijking aangaat. De DSM is als een botanische gids: aan de hand van de beschrijving van objectieve kenmerken, mentale afwijkingen identificeren. Getracht wordt dus de diagnoses te operationaliseren, waardoor de kans dat twee waarnemers die dezelfde persoon onderzoeken ook tot ongeveer dezelfde conclusies komen groter wordt.

De DSM omvat scores op 5 assen. As 1 betreft psychopathologie (dus schizofrenie, depressie, etc. overigens in al zijn varianten en specificaties), as 2 betreft persoonlijkheidsproblematiek (narcistische persoonlijkheid, antisociale persoonlijkheid, etc.), as 3 zegt iets over (bijkomend) somatisch lijden, as 4 geeft belangrijke bepalende gebeurtenissen weer in een mogelijke (causale, versterkende) rol op het functioneren, de psychopathologie van de persoon en op as 5 ten slotte wordt het globale sociale functioneren van de persoon in kwestie genoteerd.

Wet Bopz

De Wet bijzondere opnemings psychiatrie (Bopz) regelt onder welke voorwaarden en op welke wijze iemand gedwongen opgenomen mag worden. De psychiater oordeelt of er sprake is van 'gevaar voor de persoon zelf, zijn omgeving of maatschappelijke teloorgang' en legt vervolgens zijn oordeel ter beslissing aan de rechter voor.

Als iemand zich verzet tegen opname, en er veel haast bij is, kan inbewaringstelling met toestemming van de burgemeester worden geëist. Alleen als de burgemeester een inbewaringstelling afgeeft kan de patiënt meteen worden opgenomen. Binnen 3 dagen na de opname komt de rechter kijken of er een acute reden bestaat om de IBS voor de duur van 3 weken te activeren. Wordt de IBS door de rechter bekrachtigd dan moet de patiënt tot die tijd op onvrijwillige basis worden opgenomen. Als de rechter bepaalt dat er geen acuut gevaar meer is, wordt de IBS niet geactiveerd. Vanaf hier heeft de patiënt de keuze om vrijwillig opgenomen te worden. De rechter ziet en spreekt voor het oordelen over bekrachtiging van de IBS-patiënten, artsen, en psychiaters. Het is verplicht dat een bij voorkeur niet direct bij de behandeling betrokken psychiater de geestelijke toestand van betrokkene onderzoekt en hiervan een schriftelijke verklaring afgeeft: de zogenaamde geneeskundige verklaring. Deze verklaring wordt aan de rechter overlegd. De IBS kan worden omgezet in een verblijf dat langer duurt dan 4 tot 6 weken. Tijdens deze periode wordt

de geestestoestand van de patiënt nader onderzocht. Bij langer verblijf in de zorginstelling is toestemming nodig van de rechter. Men spreekt dan over een voorlopige (rechterlijke) machtiging. Dat kan alleen als het vermoeden bestaat dat deze persoon een gevaar vormt - voor zichzelf, anderen of de omgeving - en het gevaar niet op een andere manier is af te wenden en voortkomt uit een geestesstoornis. Deze machtiging geldt eerst voor maximaal zes maanden, met de mogelijkheid van verlenging met telkens één jaar. Een verlenging wordt aangeduid als 'machtiging tot voortgezet verblijf'.

De opgenomen cliënt dient van de IBS een schriftelijke bevestiging te ontvangen. Het ten uitvoer brengen van de opname wordt opgedragen aan deskundige hulpverleners die vergezeld kunnen worden door de politie. Zij zijn gemachtigd voorwerpen van de in bewaring gestelde af te nemen als die een gevaar voor de veiligheid kunnen opleveren.

Voorwaardelijke machtiging

De Voorwaardelijke Machtiging is bedoeld om mensen die behandeling nodig hebben, te behandelen zonder gedwongen opname. Dat doel wordt bereikt door het opleggen van voorwaarden met betrekking tot het gedrag van betrokkene. Deze voorwaarden moeten in relatie staan tot het gevaar dat hij veroorzaakt door zijn geestesstoornis.

De cliënt verklaart zich bereid met de voorwaarden waaronder de voorwaardelijke machtiging door de rechter wordt verleend. Dat houdt in dat de rechter er voldoende vertrouwen in moet hebben dat betrokkene zich aan de voorwaarden zal houden, dat wil zeggen dat hij zich houdt aan bepaalde afspraken in het met hem opgestelde behandelplan. Dit wil niet zeggen dat de cliënt met alle onderdelen van het behandelplan moet instemmen. Daarin staat veel meer dan alleen de voorwaarden voor de voorwaardelijke machtiging, zoals de diagnose, die veel patiënten niet willen onderschrijven. De patiënt moet dus wel instemmen met het feit dat er een behandelplan wordt opgesteld, maar niet met de inhoud ervan. Hij moet zich alleen bereid verklaren de voorwaarden na te leven.

De officier van justitie verzoekt om een Voorwaardelijke Machtiging en de rechter verleent hem. Dat kan ambtshalve of op verzoek van de familie van betrokkene, zijn wettelijk vertegenwoordiger of zijn partner. Ook de betrokkene zelf kan bij de officier verzoeken om een voorwaardelijke machtiging, die zal het verzoek in de regel doorgeleiden naar de rechter. De rechter verleent vervolgens de machtiging.

Bij het verzoek van de officier van justitie zit een behandelplan dat is opgemaakt door de psychiater die de behandelaar van betrokkene zal zijn.

In het verzoek aan de rechtbank staat een psychiatrisch ziekenhuis waar betrokkene kan worden opgenomen in geval van het niet naleven van de voorwaarden.

De duur van de Voorwaardelijke Machtiging is maximaal zes maanden. De termijn begint te lopen op de dag dat de rechter de machtiging afgeeft. Verlenging is mogelijk op verzoek van de officier van justitie. De verlenging kan voor de duur van maximaal één jaar worden afgegeven en kan steeds opnieuw worden verzocht bij de rechter. Wanneer het de cliënt niet lukt om de voorwaarden na te leven dan bestaat de mogelijkheid - en in sommige gevallen de verplichting - om de voorwaardelijke machtiging om te zetten in een voorlopige machtiging. Dat betekent dat de cliënt wordt opgenomen in een inrichting. De cliënt moet worden onderzocht door de geneesheer-directeur of door een niet bij de behandeling betrokken psychiater voordat een opname kan volgen.

Rechten van de cliënt volgens de Wet bopz

Behandelplan of zorgplan

Als mensen gedwongen zijn opgenomen in een instelling, stelt de wet een behandelplan verplicht. In de zorg voor verstandelijk gehandicapten en psychogeriatrische cliënten heet dit een zorgplan. De betrokkene moet zelf instemmen met het behandel- of zorgplan. Kan hij dat niet, dan kan de partner, ouder of wettelijke vertegenwoordiger namens hem instemmen.

Dwangbehandeling

Ook in een instelling kan sprake zijn van gevaarlijke situaties, zoals mensen die zichzelf verwonden, agressief zijn tegen anderen of ernstige vernielingen aanrichten. Om dergelijke situaties te verminderen of af te wenden, kan een instelling bepaalde middelen en maatregelen of dwangbehandeling toepassen. Daarvoor zijn strikte voorwaarden in de wet opgenomen.

Klachtrecht

Tegen het wilsonbekwaam verklaren, toepassen van dwangbehandeling of van middelen en maatregelen of het niet uitvoeren van een behandelplan, kan iemand die gedwongen is opgenomen een klacht indienen bij het bestuur van de instelling. Als de patiënt dat zelf niet kan, dan kan een naaste, de wettelijk vertegenwoordiger of een medebewoner dat doen. Naast dit speciale klachtrecht op grond van de Wet Bopz, geldt voor iedereen ook de klachtwet cliënten zorgsector.

Beroepsgeheim

Het beroepsgeheim is de plicht om te zwijgen over feiten en gegevens van derden, die iemand bij het uitoefenen van zijn beroep te weten is gekomen. Het wordt ook wel zwijgplicht genoemd. Het gaat daarbij vooral om vrije beroepen. Het beroepsgeheim geldt niet, als de betrokkene al of niet schriftelijk toestemming geeft om aan derden inlichtingen te verstrekken.

Aan het beroepsgeheim is voor een aantal beroepen het verschoningsrecht verbonden: het recht om vragen van een rechter niet te hoeven beantwoorden. Het beroepsgeheim geldt momenteel in de meeste westerse landen. De beroepen waarvoor het geldt zijn onder meer: (para)medici, verpleegkundigen, advocaten, notarissen, politieambtenaren, accountants, priesters (biechtgeheim), katholieke, oudkatholieke en orthodoxe priesters, tolken, journalisten.

In Nederland is het beroepsgeheim voor artsen en andere medische hulpverleners geregeld in art. 457 van Boek 7 van het Burgerlijk wetboek en in art. 88 van de wet op de beroepen in de individuele gezondheidszorg (Wet BIG). Schending van het beroepsgeheim is bovendien strafbaar (art. 272 Wetboek van Strafrecht). Het is geen absoluut recht, omdat het op grond van zwaarwegende maatschappelijke belangen door de rechter kan worden doorbroken. Zoals al eerder is gesteld kan onder bepaalde voorwaarden (zie conflict van plichten) het beroepsgeheim worden geschonden.

Doorbreking geheim

Er is grote terughoudendheid met betrekking tot doorbreking van het geheim, toch kunnen belangen van anderen van de samenleving soms daartoe aanleiding geven. Op grond van de wet is toestemming van de patiënt vereist voor het verstrekken van inlichtingen aan anderen dan de patiënt. Als de arts weet dat de patiënt zijn toestemming op onvoldoende gronden geeft, dan blijft de zwijgplicht van de arts gelden. De wet kan in het algemeen belang de zwijgplicht opheffen. Zoals het melden van bepaalde infectieziekten bij de GGD, van beroepsziekten bij het Nederlands Centrum voor Beroepsziekten en de verklaring van

overlijden van de arts op grond van de Wet op de lijkbezorging. Ook zonder wettelijke verplichting of toestemming van de patiënt kan de arts zijn zwijgplicht doorbaken. Dit kan indien door het handhaven van die plicht de arts in een noodtoestand in de zin van ‘conflict van plichten’ zou komen te verkeren.

Zoals bij kennis van een arts omtrent een door de patiënt beraamde moord of voortgaande kindermishandeling danwel seksueel misbruik. In een dergelijke geval dient de arts zelf de afweging van belangen maken. Hij kan zich beroepen op overmacht (art. 40 Sr) waardoor de strafbaarheid aan het feit kan ontvallen omdat de arts in een noodsituatie is terechtgekomen waarin hij zich gedwongen voelt aan een hoger belang dan door de norm van de zwijgplicht wordt beschermd, voorrang te geven.

BIJLAGE 4: GERAADPLEEGDE LITERATUUR

Baas, N.J. *Stalking*, rapport WODC/Ministerie van Justitie (2003).

COT Instituut voor Veiligheids- en Crisismanagement, ‘*Quick Scan Veiligheidshuizen*’, rapport (2008).

Groot, I.N.J de, L.F. Drost en J.C.J. Boutellier, *Bedreigers van politici. Literatuuronderzoek en dossierstudie*, Verwey Jonker instituut, Utrecht (2009).

Hoeksma, Homans en Menting, ‘*Handreiking besteding OGGZ middelen voor toeleiding*’, rapport (2006).

James, D.V. and others, ‘The role of mental disorder in attacks on European politicians 1990-2004’, *Acta Psychiatrica Scandinavica*, 116:334-344 (2007).

James D.V., and others; ‘Attacks on the British Royal Family: The role of psychotic Ill-ness’, *Journal American Academic Psychiatry Law* 36:59-67 (2008).

Jenner, J.A., ‘Heeft ACT de toekomst?’, *Maandblad Geestelijke volksgezondheid* (2008/03).

Kamphuis, J.H. en P.M.G. Emmelkamp, ‘Stalking: een forensisch-psychiatrische benadering’, *Tijdschrift voor Psychiatrie*, 42 (2000) 3.

Lindt, S. van, ‘*Inventarisatie goede voorbeelden langdurige zorg*’, Trimbos instituut (2006).

Ministerie van justitie, ‘*Plan van Aanpak Veelplegers; Tweede helft 2006-2008*’, rapport.

GGD Nederland, GGZ Nederland en KNMG, ‘*Handreiking gegevensuitwisseling in het kader van bemoeizorg*’, KNMG (2005).

Ministerie van Justitie, ‘*Toelichting Modelconvenant Veelplegers*’, rapport (2005).

Veldhuizen, J.R. Van, ‘ACT, Fact en Fract?’, *Maandblad Geestelijke volksgezondheid* (2008/03).

Mulder, C.L. (2007) ‘Psychiatrie voor mensen die er niet om vragen. Naar een wetenschappelijke onderbouwing van de Openbare Geestelijke Gezondheidszorg, Rede uitgesproken op 14 sept. 2007, Oratiereeks Erasmus MC.

Mulder, C.F. en A.C.F. Voogt, ‘Openbare geestelijke gezondheidszorg. Regievoering door de gemeente en uitvoering door GGZ-instellingen’, *Maandblad Geestelijke volksgezondheid* (2006/04).

Roks, P.J.E e.a., ‘ACT en vroegpsychosezorg’, *Maandblad Geestelijke volksgezondheid* (2008/03).

Rose, D., Fixated Threat Assessment Centre, Observer Magazine Article, London, Augustus 2007.

Schoenmaker C en C. de Ruiter, Trimbos, *Zakboek Psychische Stoornissen*, De Tijdstroom, Utrecht (2008).

Sheridan, Blaauw, Davies & Winkel, ‘Stalking: ‘Knowns and unknowns’, In: *Trauma, Violence and abuse* (2002).

Stikker, T.E. e.a., ‘De rechter volgt de psychiater; een onderzoek naar jurisprudentie over Bopz-aanvragen en -beslissingen in Nederland’, *Tijdschrift voor Psychiatrie* (50 (2008) 9.

VNG, ‘*Openbare geestelijke gezondheidszorg (OGGZ) en de rol van gemeenten*’, rapport (2007).

Vogel, V. de e.a., ‘Transmuralisering en ambulanti-sering in de forensische psychiatrie’, *Maandblad Geestelijke volksgezondheid* (2001/09).

Wundering, L. e.a., ‘ACT en rehabilitatie: één team of een netwerk?’, *Maandblad Geestelijke volksgezondheid* (2008/03).

CONTACTGEGEVENS

COT Instituut voor Veiligheids- en Crisismanagement

Koninginnegracht 26
2514 AB Den Haag
Telefoon 070-312 20 20
E-mail cot@cot.nl
Website www.cot.nl

Nationaal Coördinator Terrorismebestrijding (NCTb)

Postbus 16950
2500 BZ Den Haag
Telefoon 070-315 0315
E-mail info@nctb.nl
Website www.nctb.nl

Verwey-Jonker Instituut

Kromme Nieuwegracht 6
3512 HG Utrecht
Telefoon 030-230 07 99
E-mail secre@verwey-jonker.nl
Website www.verwey-jonker.nl

Zorg Consult Nederland

Zorg Consult Nederland bestaat niet meer.
Hub Hamers is nu werkzaam bij KplusV, organisatie advies.
Els Borgesius bij Van de Bunt, adviseurs voor organisatie en beleid
en Sander Verschure bij Fluent, Zorgadvies.

COLOFON

Uitgave

Nationaal Coördinator Terrorismedebestrijding (NCTb), juni 2010

Redactie

Drs. B. Schuring, drs. E.M. Messchaert, drs. M.H.G. van Leeuwen (NCTb)

Teksten

drs. Els Borgesius

Prof. dr. J.C.J. Boutellier

Mr. drs. R.P. Bron

Mr. drs. L.F. Drost

Drs. I.N.J. de Groot

dr. ing. Hub Hamers CMC

D. de Hoog Ma, MSc

Prof. Mr. dr. E.R. Muller

L.P. van der Varst MSc

Sander Verschure MsC

M.m.v. Drs. B.E. Voerman

Fotografie

Jupiter Images

Ontwerp

Richard Sluijs, Den Haag

De NCTb werkt aan een veiliger samenleving

De Nationaal Coördinator Terrorismedbestrijding heeft als taak het risico van en de vrees voor terroristische aanslagen in Nederland zoveel mogelijk te verkleinen, alsmede het op voorhand beperken van schade als gevolg van een mogelijke aanslag.

De NCTb heeft de centrale regie rond terrorismedbestrijding en zorgt dat de samenwerking tussen alle betrokken partijen op een structureel hoog niveau komt en blijft.